

Arbeid, pensjon og inntekt i den eldre befolkningen

Rapport fra Pensjonspolitisk arbeidsgruppe 12. juni 2020

INNLEDNING OG SAMMENDRAG	3
1 ALDERSPENSJON FRA FOLKETRYGDEN	7
1.1 Mottakere av alderspensjon	7
1.2 Utgifter til alderspensjon og gjennomsnittlig alderspensjon	12
2 HELSERELATERTE YTELSER OG DAGPENGER OVER 62 ÅR	17
2.1 Uføretrygd	17
2.2 Arbeidsavklaringspenger	18
2.3 Sykepenger	19
2.4 Dagpenger	19
2.5 Samlet mottak av helserelaterte ytelser og dagpenger	20
3 PENSJONSORDNINGER I PRIVAT SEKTOR	22
3.1 Tjenestepensjon i privat sektor	22
3.2 AFP i privat sektor	31
4 PENSJONSORDNINGER I OFFENTLIG SEKTOR	37
4.1 Utforming av pensjonsordningene i offentlig sektor	37
4.2 Kort om pensjonsordningene i SPK og KLP	37
4.3 Antall mottakere av pensjon	38
4.4 Utbetalinger	39

4.5	Avgangsmønster	41
4.6	Særaldersgrenser i offentlig sektor	48
5	YRKESAKTIVITET BLANT ELDRE	53
5.1	Utvikling i yrkesaktivitet	54
5.2	Antall som kombinerer arbeid og pensjon	57
5.3	Arbeidstid per uke	59
5.4	Forventet yrkesaktivitet	62
5.5	Median avgangsalder	63
5.6	Etterspørsel etter eldre i arbeidslivet	64
6	INNTekt BLANT DEN ELDRE BEFOLKNINGEN	67
6.1	Samlet inntekt og endringer i samlet inntekt	67
6.2	Inntekt etter husholdningstype	70
6.3	Inntektsfordeling og lavinntekt	72
6.4	Sammensetningen av inntekt	74
6.5	Formue og gjeld	82
KILDER		83
VEDLEGG		84
Vedlegg 1	Arbeidsgruppens sammensetning og arbeid i 2019	84
Vedlegg 2	Pensjonspolitisk arbeidsgruppe – bakgrunn og mandat	85
Vedlegg 3	Statistikk	87

Innledning og sammendrag

Årets rapport fra Pensjonspolitisk arbeidsgruppe beskriver hovedtrekk ved utviklingen i yrkesaktivitet, uttak av pensjon og inntekt for den eldre befolkningen fram til og med 2019.¹

Koronapandemien og de omfattende tiltakene for å begrense virusutbruddet har hatt kraftige effekter på norsk økonomi og medført en kraftig vekst i arbeidsledigheten. Virusutbruddet og tiltakene vil påvirke antall mottakere av alderspensjon, årlig vekst i alderspensjonen og dermed også utgiftene til alderspensjon, antall mottakere av ytelser fra andre inntekts-sikringsordninger, samt avgangen fra arbeidsmarkedet og pensjonistenes inntektsutvikling. Slike effekter vil ikke bli synliggjort i årets rapport, siden rapporten beskriver utviklingen fram til og med 2019. Årets rapport bekrefter i all hovedsak at de trendene vi har sett over flere år² fortsetter:

- Andelen av befolkningen som tar ut alderspensjon tidlig fortsetter å falle. I 2019 var det en reduksjon i antall alderspensjonister under 67 år, og andelen som tar ut alderspensjon ved hver alder fra 62 til 68 år synker stadig. Det var likevel en økning i antallet alderspensjonister samlet sett, som tilsier at flere tar ut alderspensjon etter fylte 67 år.
- I 2019 var utgiftsvirkningen av pensjonsreformen omtrent null. Siden pensjonsreformen har kostnadene økt som følge av at flere har tatt ut pensjon tidlig, mens endret indeksering og levealdersjustering av pensjonene har trukket i retning av lavere utgifter. I 2019 var disse effektene omtrent like store, og pensjonsreformen i alt ga dermed tilnærmet uendret kostnad for 2019 sammenlignet med om en hadde fulgt de gamle reglene fullt ut. Utsiktene er at pensjonsreformen nå vil ha innsparende effekter de kommende årene.
- Andelen arbeidstakere i privat sektor som omfattes av innskuddsordninger stiger jevnt og er nå på 94 prosent. 39 prosent er tilknyttet en ordning med sparesats på 2 prosent opptil 12 G.
- Omfanget av uføretrygd og uførepensjon fra offentlig tjenstepensjonsordning i aldersgruppen over 62 år har blitt redusert de siste årene. Det har også vært en nedgang i mottak av offentlig AFP før 64 år.
- Det er en nedgang i andelen av befolkningen i alderen 62–66 år som mottar en helse-relatert ytelse eller dagpenger.
- Pensjonsreformen har gitt økt yrkesaktivitet, særlig i den delen av privat sektor som omfattes av AFP. Veksten i yrkesaktivitet var særlig sterk for 1949-kullet, som var de første som fullt ut ble omfattet av ny AFP. Fra 2018 til 2019 har veksten i yrkesaktivitet fortsatt på de fleste alderstrinnene over 60 år.
- Realverdien av alderspensjon fra folketrygden har de senere år hatt svak utvikling, som følge av lav gjennomsnittlig reallønnsvekst for arbeidstakere. Minstepensjonen har hatt en bedre utvikling, bl.a. som følge av særskilte tillegg i minstepensjonen til enslige.

¹ Pensjonspolitisk arbeidsgruppe, underlagt Arbeidslivs- og pensjonspolitisk råd, ble opprettet i forbindelse med tariffoppgjøret i 2008. Se vedlegg 1 for sammensetning og virksomhet i 2019 og vedlegg 2 om bakgrunn og mandat.

² Flere av figurene og tabellene har lengre tidsserier bakover i tidligere utgaver av rapporten.

- Realinntekten til personer over 62 år har økt kraftig de siste ti årene, særlig som følge av muligheten til å kombinere full jobb og full pensjon. Realveksten var avtagende i perioden 2013–2016, og den var negativ i 2016. Realveksten var positiv for aldersgrupper over 60 år fra 2016 til 2017, for å så synke igjen fra 2017 til 2018.

Kapittel 1 omhandler alderspensjon fra folketrygden. Ved utgangen av 2019 mottok 958 000 personer alderspensjon. Det har vært sterk vekst i antall mottakere av alderspensjon fra 2015 til 2019, men den årlige veksten har avtatt over tid. Det er i overkant av 90 000 flere alderspensjonister i 2019 enn det var i 2015.

Mange benyttet seg av muligheten til å ta ut alderspensjon før 67 år fra 2011. I de første årene etter 2011 økte antall mottakere mest i aldersgruppen 62 til 66 år, mens økningen i antall mottakere fra 2013 og framover har vært størst for aldersgruppen 67 år og eldre. Andelen av personer i alderen 62–66 år med mulighet for å ta ut alderspensjon tidlig øker, og er i 2019 om lag 58 prosent. Det er en overvekt av menn som tar ut alderspensjon tidlig. Nær fire prosent utsetter uttaket av alderspensjon til etter 67 år.

45 prosent av alle nye alderspensjonister ved 67 år mottok uføretrygd eller AFP i offentlig sektor før uttak av alderspensjon. Av de som tok ut alderspensjon tidlig eller etter fylte 67 år, var det et klart flertall som var arbeidstakere før de startet uttaket.

Pensjonsreformen har så langt medført høyere utgifter til alderspensjon enn de ville vært uten reformen fordi mange har tatt ut alderspensjon før 67 år. Tidlig uttak gir lavere årlig pensjon, slik at dette på lang sikt vil trekke i retning av lavere pensjonsutgifter. Innsparinger som følge av pensjonsreformen er de første årene særlig knyttet til ny regulering av pensjon under utbetaling. I 2019 er de innsparende elementene omtrent like store som de økte kostnadene som følge av tidliguttak, og dermed er utsiktene fremover at pensjonsreformen vil føre til reduserte utgifter sammenlignet med en situasjon uten reformen.

Kapittel 2 ser på inntektssikringsordninger i folketrygden og ser på omfanget av slike ytelser blant personer over 62 år. Det er et jevnt fallende omfang av personer som mottar uføretrygd og arbeidsavklaringspenger over 62 år og et stabilt omfang av mottak av sykepenger etter 62 år. Etter økning i omfanget av dagpenger, har nivået vært avtagende fra 2016. Samlet sett er det en jevn nedgang i andelen av befolkningen i alderen 62–66 år som mottar en helserelatert ytelse eller dagpenger, men nivået er høyt og ligger i 2019 på 35 prosent.

Kapittel 3 omhandler pensjonsordninger i privat sektor. 94 prosent av alle ansatte i privat sektor i 2018 tjente opp pensjonsrettigheter i en innskuddsordning. Tilsvarende andeler med opptjening i ytelsesordninger og i såkalte hybridordninger er henholdsvis 5 og 1 prosent.

Blant arbeidstakere med innskuddspensjon er 39 prosent tilknyttet en ordning med en innskuddssats på 2 prosent, mens 39 prosent er tilknyttet ordninger med innskuddssats på 5 prosent eller mer. I underkant av $\frac{1}{3}$ er tilknyttet ordninger med innskudd fra første krone. Om lag 60 prosent av arbeidstakerne er tilknyttet en ordning som gir ekstra tilskudd for lønn mellom 7,1 G og 12 G. 25 prosent er tilknyttet en ordning med sparesatser tilsvarende det lovfestede minimumskravet, dvs. sparesats på 2 prosent for lønn mellom 1 og 12 G og uten tilleggssinnskudd for lønn mellom 7,1 og 12 G.

Til tross for at innskuddsordningene nå har klart flest aktive medlemmer, domineres både forsikringsforpliktelsene og utbetalingene fortsatt av ytelsesordningene og særlig fripolisene. 79 prosent av mottakerne av privat kollektiv tjenstepensjon mottar pensjon fra fripolisene og 75 prosent av samlede utbetalingene fra private tjenstepensjonsordninger er fra fripoliser.

I privat sektor er noe over halvparten av alle arbeidstakere ved 61 år tilknyttet en AFP-bedrift. Vel 85 000 personer mottar AFP i privat sektor, og antall mottakere øker med om lag 10 000 i året. Den livsvarige delen av AFP inngår i vilkåret for uttak av alderspensjon fra folketrygden før 67 år og dette bidrar i stor grad til at mange har mulighet til å ta ut alderspensjon fra 62 år.

Kapittel 4 omhandler pensjonsordninger i offentlig sektor. Antallet mottakere av pensjon fra SPK og KLP har økt i perioden 2015–2019, særlig antallet mottakere av alderspensjon. Antall mottakere av uførepensjon over 62 år har imidlertid gått ned.

Avgangsmønstret har gått i retning av mindre tidligpensjonering – både i staten og i kommunene og både for kvinner og menn. Det er særlig avgang med AFP før 63 år som har falt i perioden og mer for menn enn for kvinner. Uføreandelene blant den eldre befolkningen med offentlig tjenstepensjon har også gått klart ned i perioden både for kvinner og menn.

Vel 16 000 personer mottar særalderspensjon fra SPK eller KLP. I SPK har et klart flertall av disse en aldersgrense på 60 år, mens et klart flertall i KLP har aldersgrense 65 år. Blant dem med 60 års aldersgrense tar en god del ut pensjon tre år før aldersgrensen etter 85-årsregelen, men flest tar ut pensjon ved aldersgrensen. Blant de med aldersgrense 65 år tar et klart flertall ut pensjon ved aldersgrensen. Unntaket er sykepleiere, der fles tar ut pensjon ved 62 år.

Kapittel 5 omhandler yrkesaktivitet i den eldre delen av befolkningen. Ett av hovedmålene med pensjonsreformen er å få flere til å stå lenger i arbeid. Yrkesaktiviteten blant eldre har steget jevnt de siste årene, også før pensjonsreformen. Fra 2010 har økningen vært spesielt stor for aldersgruppen 62–65 år, noe som kan indikere at pensjonsreformen har hatt betydning for utviklingen i yrkesaktiviteten for denne aldersgruppen.

Bortsett fra for 72-åringene, er andelen lønnstakere høyere i 2019 enn for fem år siden for alle i aldersgruppen 60–74 år. Siden 2015 har økningen vært spesielt stor for aldersgruppen 67 og 68 år, noe som indikerer at pensjonsreformen har bidratt til å få folk til å stå lenger i arbeid. Fra 2018 til 2019 har det vært størst økning målt i prosentpoeng for 63-åringene, mens det var 73-åringene som hadde den største relative økningen i andelen lønnstakere.

Gjennomsnittlig avtalt arbeidstid har økt for aldersgruppene 62–66 år, 67–69 år og 70–74 år i perioden 2016 til 2019. Økningen har vært sterkest for aldersgruppen 67–69 år, der gjennomsnittlig avtalt arbeidstid er mer enn 1 time høyere i 2019 enn i 2016.

Kapittel 6 omhandler inntektsutviklingen for den eldre befolkningen. For personer over 62 år har realveksten etter skatt vært over 14 prosent de siste ti årene, og veksten har vært klart sterkere blant de eldre enn i den yngre delen av befolkningen. Økningen i kjøpekraft har vært sterk både blant de med høy og lav inntekt, og særlig for de som kombinerer full jobb og full pensjon, noe som ikke var mulig for ti år siden. God vekst for de med lav inntekt reflekterer trolig økningen i minstepensjonen i perioden.

Selv om realveksten i inntekt i perioden 2008–2018 samlet sett har vært høy, har den årlige veksten vært avtagende siden 2010 og den årlige realveksten var negativ i 2016. Realveksten var imidlertid igjen positiv i 2017, for så være om lag lik null i 2018.

Både nivået på og sammensetningen av inntekten endrer seg med økende alder etter 62 år. Samlet inntekt går klart ned med alder og mye av nedgangen skyldes at yrkesinntekten faller med alder. For personer under 67 år er yrkesinntekt den viktigste inntektskomponenten. For 67-åringene utgjør yrkesinntekt om lag en like stor andel av samlet inntekt som alderspensjon.

Inntektssammensetningen varierer også med inntekt etter skatt. For aldersgruppen 62–67 år utgjør uføretrygd en vesentlig del av samlet inntekt for de laveste desilene mens yrkesinntekt

utgjør en klart større andel for de høyeste desilene. For aldersgruppene over 67 år er alderspensjon den klart viktigste inntektskomponenten for alle inntektsgrupper, bortsett fra den rikeste desilen hvor kapitalinntekter utgjør om lag en like stor andel av samlet inntekt som alderspensjon.

Aldersgruppen over 75 år har høyest andel med lavinntekt, men andelen har falt mye de siste ti årene. Andelen med lavinntekt i aldersgruppen 62–74 år har også gått ned, men har økt for aldersgruppen under 61 år.

1 Alderspensjon fra folketrygden

I dette kapittelet presenteres trekk ved utviklingen i alderspensjon fra folketrygden. Utviklingen i antall mottakere av alderspensjon over og under 67 år og gjennomsnittlig ytelse omtales. Videre vises utgifter til alderspensjon fra folketrygden og utgiftsvirkninger av pensjonsreformen.

1.1 Mottakere av alderspensjon

Ved utgangen av 2019 var det 959 000 personer som mottok alderspensjon fra folketrygden. Det tilsvarer en økning på 90 000, eller 10 prosent, fra utgangen av 2015, se tabell 1.1. Det har vært en sterk vekst i antall mottakere av alderspensjon siden pensjonsreformen trådte i kraft i 2011, men den årlige veksten har avtatt over tid. Fra 2015 til 2019 har den årlige veksten blitt redusert fra nær 4 prosent til vel 2 prosent.

Mange benyttet seg av muligheten til å ta ut alderspensjon før 67 år i de første årene etter pensjonsreformen. I 2015 og 2016 var veksten i antall mottakere i aldersgruppen 62–66 år relativt stor, men veksten har avtatt kraftig de seneste årene, og 2019 er det første året siden pensjonsreformen hvor det er en nedgang i antall mottakere av alderspensjon under 67 år. Det er altså færre alderspensjonister under 67 år i 2019 enn det var i 2018.

Tabell 1.1 Antall mottakere av alderspensjon ved utgangen av året

År	Antall mottakere av alderspensjon	Vekst i antall	Vekst i prosent	Antall mottakere under 67 år	Vekst i antall	Vekst i prosent
2015	868 507	30 988	3,7	88 792	7 404	9,1
2016	894 185	25 678	3,0	91 176	2 384	2,7
2017	916 672	22 487	2,5	91 996	820	0,9
2018	937 447	20 775	2,3	92 290	294	0,3
2019	958 822	21 375	2,3	91 304	-986	-1,1

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Antall minstepensjonister ved utgangen av 2019 var 146 700, noe som tilsvarer i overkant av 15 prosent av alderspensjonistene, se tabell 1.2. Andelen med minstepensjon holdt seg stabil mellom 2018 og 2019. Fra 2015 til 2016 økte andelen noe, som følge av en økning i minstepensjon for enslige og grunnpensjon for gifte i årene 2016 og 2017. Økningen er isolert sett anslått å bidra til å øke antallet med minstepensjon med om lag 26 000. Økningen av minstepensjonen for enslige fra 1. september 2019 har også isolert sett bidratt til flere minstepensjonister, men det har likevel vært en svak nedgang i andelen minstepensjonister fra 2018 til 2019.

Minstepensjon kan ikke tas ut før 67 år. For å kunne ta ut alderspensjon før 67 år kreves det at opptjeningen er tilstrekkelig høy til at pensjonsnivået ved 67 år minst tilsvarer minstepensjonsnivå for enslige. Uttak av alderspensjon fra 62 år har gitt flere pensjonister og derfor isolert sett bidratt til en lavere andel med minstepensjon slik det måles her de første årene etter 2011. Andelen med minstepensjon er vesentlig høyere for kvinner (26 prosent) enn for menn (4 prosent). Det var en liten reduksjon i andelen kvinner med minstepensjon og en liten økning i andelen menn med minstepensjon fra 2018 til 2019.

Tabell 1.2 Antall og prosentandel minstepensjonister ved utgangen av året

	2015	2016	2017	2018	2019
Antall					
Kvinner	124 906	137 814	133 174	124 456	125 816
Menn	18 448	20 783	21 037	20 193	20 911
Totalt	143 354	158 597	154 211	144 649	146 727
Prosentandel					
Kvinner	27,7	29,8	28,2	25,9	25,6
Menn	4,4	4,8	4,7	4,4	4,5
Totalt	16,5	17,7	16,8	15,4	15,3

Med minstepensjonist menes her alderspensjonister over 67 år som mottar den garanterte minste alderspensjonsytelsen fra folketrygden, såkalte minste pensjonsnivå. For mottakere av AFP i privat sektor, medregnes den livsvarige delen av AFP-ytelsen i den samlede pensjonen ved vurderingen av om den enkelte regnes som minstepensjonist. For alderspensjon beregnet etter nye opptjeningsregler har begrepet minste pensjonsnivå byttet navn til garantipensjon. Dette gjelder personer født i 1954 eller senere som mottar en minste ytelse fra 2021 og senere.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

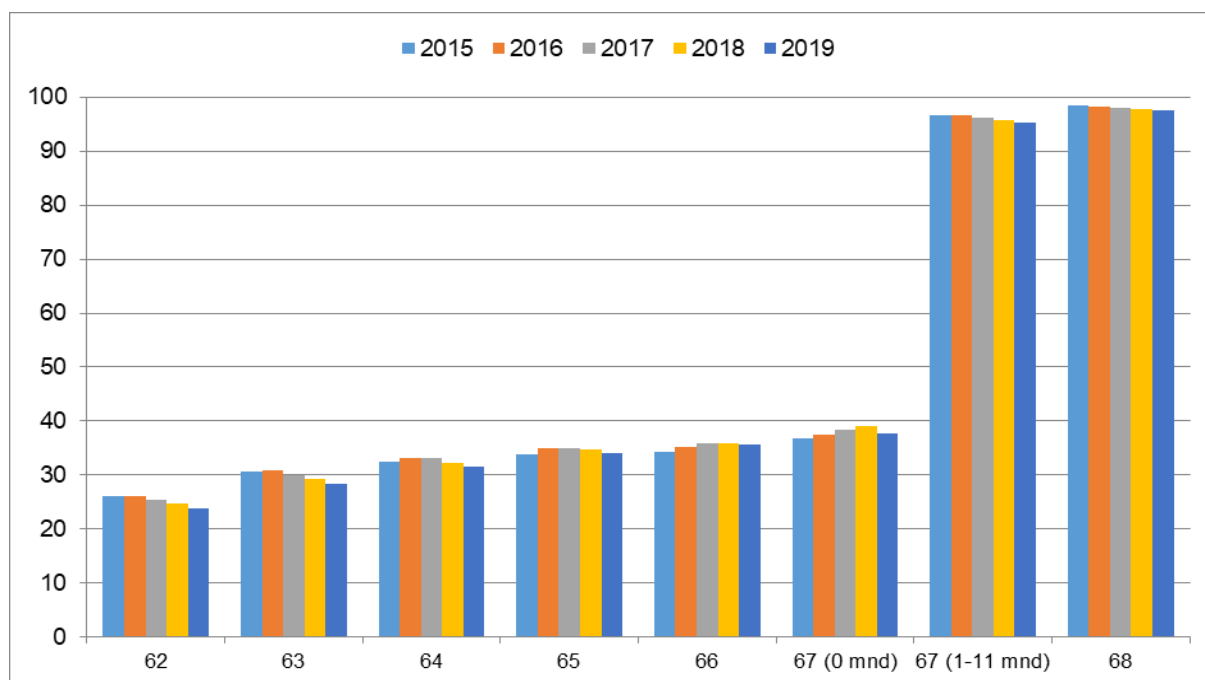
1.1.2 Om mottakere av alderspensjon 62–66 år

Med innføringen av fleksibel alderspensjon fra 62 år økte antall mottakere av alderspensjon i alderen 62–66 år som andel av befolkningen i de første årene etter 2011. I de senere årene har andelene vært mer stabile, se figur 1.1. En utvikling de siste årene er at en lavere andel tar ut alderspensjon ved første mulighet. 26,1 prosent tok ut alderspensjon ved 62 år i 2015, mens det var 23,8 prosent i 2019. Andelen falt med nesten 1 prosentpoeng fra 2018 til 2019 både for uttak ved 62 og 63 år.

Pensjonsreformen har også gitt anledning til å øke den årlige pensjonen ved å ta ut alderspensjon etter 67 år. Uttak av alderspensjon i folketrygden kan ikke kombineres med offentlig AFP, etterlattepensjon eller 100 prosent uføretrygd. Personer som mottar disse ytelsene går over på alderspensjon ved 67 år og 1 måned. I figuren er det derfor skilt mellom andelen som mottar alderspensjon ved 67 år og 0 måneder og andelen som mottar alderspensjon ved 67 år og 1–11 måneder.

Ved utgangen av 2019 var det 4,6 prosent i alderen 67 år og 1–11 måneder som ikke mottok alderspensjon. Om lag 0,4 prosent av befolkningen over 67 år i Norge anslås å ikke ha rett til alderspensjon. Dette gjelder blant annet personer som har innvandret til Norge etter 67 år. Det er dermed om lag 4,2 prosent som utsetter uttaket til etter fylte 67 år. Selv om få utsetter uttaket til etter 67 år har andelen økt noe over tid. Andelen 68-åringene som ikke har tatt ut alderspensjon har økt jevnt over hele perioden, og økte fra 2,2 prosent i 2018 til 2,4 prosent i 2019.

Figur 1.1 Mottakere av alderspensjon 62–68 år ved utgangen av året som andel av befolkningen. Prosent

For 62-åringer regnes 11/12 med i nevneren, da man først kan ta ut pensjon måneden etter man fyller 62 år.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Selv om alderspensjon kan tas ut gradert, velger de fleste å ta ut 100 pst. alderspensjon, se tabell 1.3. Gjennomsnittlig uttaksgrad blant de som tok ut alderspensjon før 67 år i 2018 var 88 prosent, og den var litt høyere blant menn enn blant kvinner. Gjennomsnittlig utbetalt alderspensjon er om lag 13 prosent høyere for menn enn for kvinner når det korrigeres for uttaksgrad.

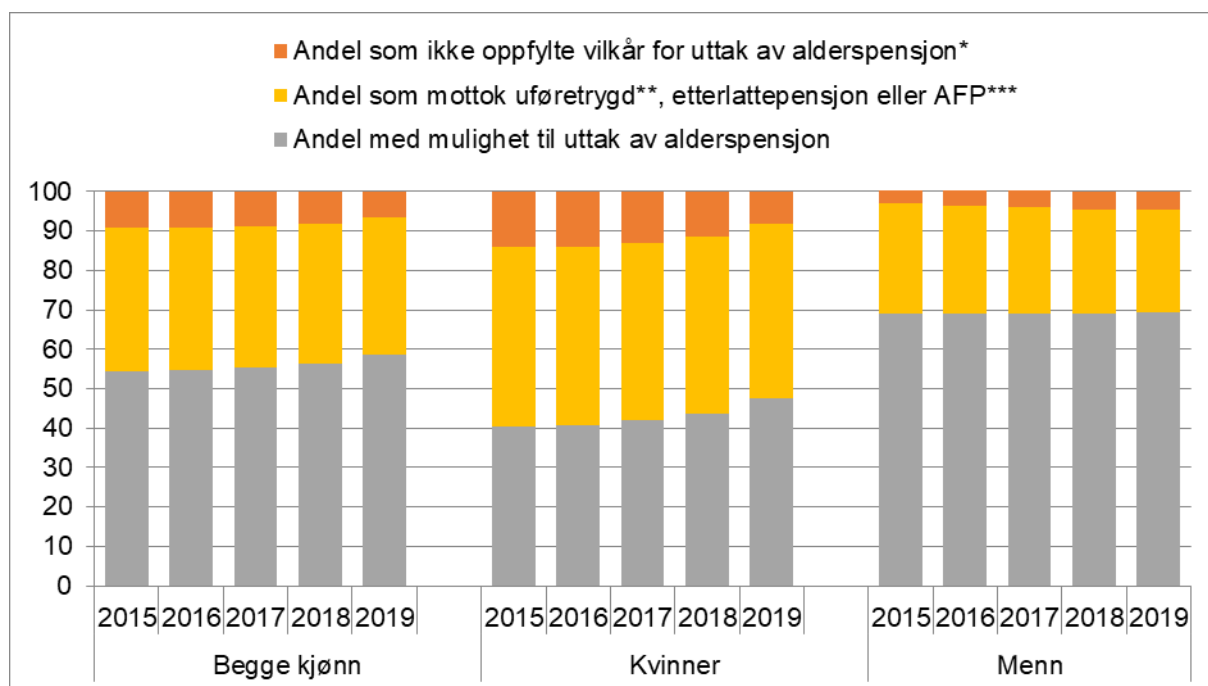
Tabell 1.3 Nye mottakere av alderspensjon 62–66 år i 2019. Gjennomsnittlig uttaksgrad, gjennomsnittlig utbetalt alderspensjon og gjennomsnittlig utbetalt alderspensjon korrigert for uttaksgrad

	Antall	Gjennomsnittlig uttaksgrad. Pst.	Gjennomsnittlig utbetalt pensjon i kroner	Gjennomsnittlig utbetalt pensjon i kroner korrigert for uttaksgrad
Kvinner	8 490	84,0	178 188	209 364
Menn	16 433	90,8	214 876	235 963
Totalt	24 923	88,5	202 668	227 112

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Av befolkningen i alderen 62–66 år kunne 58 prosent ta ut minst 20 prosent alderspensjon ved utgangen av 2019, se figur 1.2. Dette er en økning på 2 prosentpoeng fra 2018. For de som ikke kan ta ut alderspensjon er den viktigste årsaken at de allerede mottar ytelser fra andre ordninger, særlig uføretrygd. I tillegg er det en del som har for lav opptjening til å kunne ta ut alderspensjon før 67 år.

Figur 1.2 Andel av befolkningen 62–66 år som hadde muligheten til uttak av fleksibel alderspensjon. Prosent

* Personer som ikke hadde tilstrekkelig høy pensjonsopptjening til uttak av 20 prosent alderspensjon

** Inkluderer bare personer som mottok over 80 prosent uføretrygd, siden uføretrygd med lavere grad kan kombineres med uttak av alderspensjon

*** Offentlig AFP eller gammel privat AFP

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Reduksjonen i andelen som mottar uføretrygd og gammel AFP i privat sektor har bidratt til at flere kan ta ut fleksibel alderspensjon. Økende minstepensjon for enslige i 2016 og 2017 har isolert sett bidratt til at noen færre har tilstrekkelig opptjening til å kunne ta ut fleksibel alderspensjon. En del av de som ikke oppfyller vilkårene til fleksibel alderspensjon arbeider i offentlig sektor og har dermed mulighet til å kunne ta ut offentlig AFP.

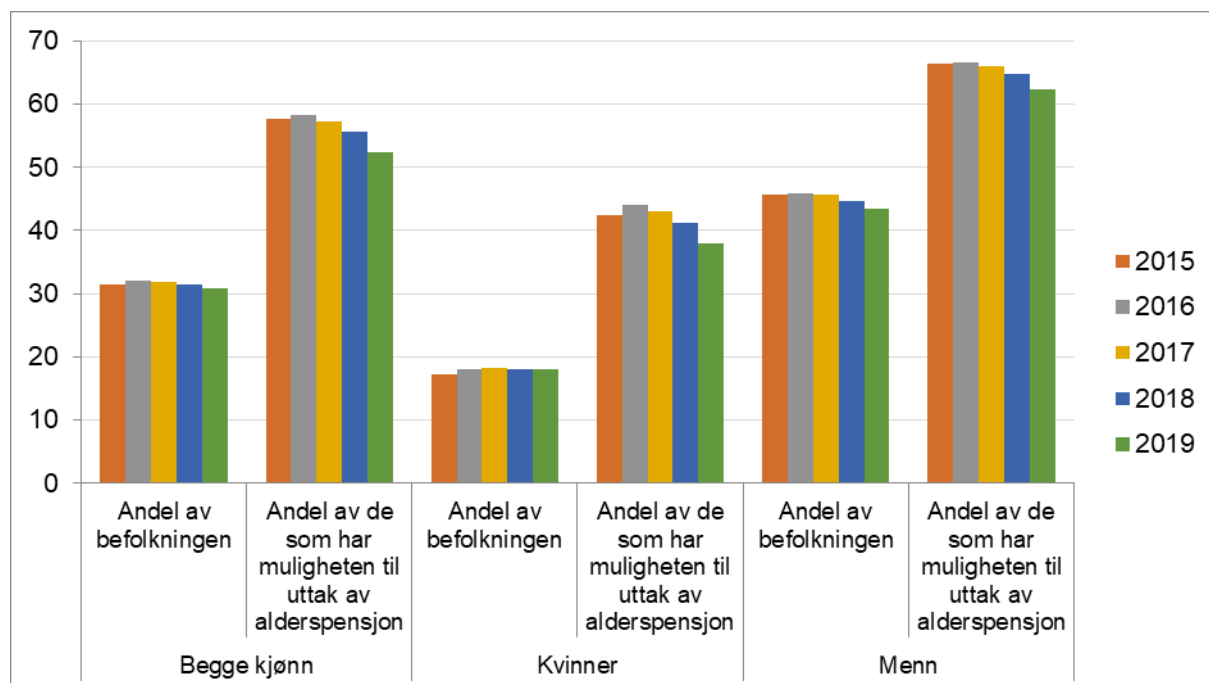
I aldersgruppen 62–66 år er 69 prosent av mennene anslått å ha mulighet til å ta ut fleksibel alderspensjon før 67 år i 2019, og denne andelen har holdt seg konstant siden 2015. 47 prosent av kvinner har mulighet for uttak før 67 år i 2019, en økning fra 40 prosent i 2015. Forskjellen mellom kjønnene har sammenheng med at flere kvinner enn menn mottar ytelser fra andre ordninger som uføretrygd, samt at flere kvinner har for lav opptjening til å kunne ta ut fleksibel alderspensjon. Økningen i andelen kvinner som oppfyller vilkårene har trolig sammenheng med innfasingen av nye opptjeningsregler, der garantipensjonen kun avkortes mot 80 prosent av inntektpensjonen, i motsetning til full avkorting med gamle opptjeningsregler, samt at kvinner i yngre årskull har høyere egenopptjent pensjon enn eldre årskull.

I 2019 hadde 31 prosent av befolkningen i alderen 62–66 år tatt ut alderspensjon. Av dem som hadde mulighet til å ta ut alderspensjon før 67 år så hadde 52 prosent gjort det, se figur 1.3. Dette er en nedgang på 4 prosentpoeng fra 2018.

Det er store kjønnsforskjeller i uttaksmønsteret; en større andel menn enn kvinner tar ut tidligpensjon. I 2019 hadde 18 prosent av kvinner i alderen 62–66 år tatt ut alderspensjon, og blant de med mulighet for uttak var det 38 prosent i aldersgruppen som gjorde det. Blant

menn var det 43 prosent av de mellom 62–66 år som hadde tatt ut alderspensjon, og blant dem med mulighet for uttak var det 62 prosent som gjorde det.³

Figur 1.3 Mottakere av alderspensjon 62–66 år som andel av befolkningen 62–66 år* og som andel av de som har muligheten til å ta ut alderspensjon**, etter kjønn. Prosent

* 62-åringer er kun medregnet fra måneden etter fylte 62 år.

** Oppfyller vilkårene for uttak av minst 20 prosent alderspensjon.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Tabell 1.4 viser status to måneder før overgang til alderspensjon for nye alderspensjonister som tok ut alderspensjon ved henholdsvis 62–66 år, 67 år, over 67 år og samlet i 2019. Statistikken gjelder alderspensjonister bosatt i Norge. Tabellen viser at for aldersgruppen 62–66 år er de fleste arbeidstakere som ikke mottar noen ytelse. For nye alderspensjonister ved 67 år kommer den største gruppen fra uføretrygd som overføres til alderspensjon ved 67 år. De som starter uttak etter 67 år er igjen i hovedsak arbeidstakere.

Av de vel 59 000 som startet uttak av alderspensjon i 2019 var 41 prosent i alderen 62–66 år, 57 prosent 67 år og 2 prosent over 67 år.

³ Se tabell A.2–A.4 i vedlegg 3 for en oversikt over hvor mange som har tatt ut alderspensjon på ulike alderstrinn under 67 år som andel av hvor mange som er anslått å kunne ta ut alderspensjon, fordelt på henholdsvis kvinner, menn og totalt. I tabell A.5–A.7 er det gitt en nærmere oversikt over hvem som ikke oppfyller vilkårene fordelt på sektor, næring og yrke.

Tabell 1.4 Nye mottakere av alderspensjon fordelt på status 2 måneder før de tok ut alderspensjon for aldersgruppen 62–66 år, ved 67 år, over 67 år og samlet, 2019. Andel i prosent

	62–66 år	67 år	Over 67 år	Samlet
Arbeidstakere uten ytelse	77,5	13,6	70,6	41,2
Arbeidstakere med ytelse	7,4	7,8	0,1	7,5
Uføretrygd	0,8	45,6	0,0	26,1
AFP fra offentlig sektor	0,0	15,0	0,0	8,5
Andre ytelser*	2,0	2,1	0,0	2,0
Annet**	12,2	15,9	29,3	14,7
Antall	24 213	33 459	1 432	59 104

* Andre ytelser omfatter bl.a. dagpenger, arbeidsavklaringspenger og etterlattepensjon

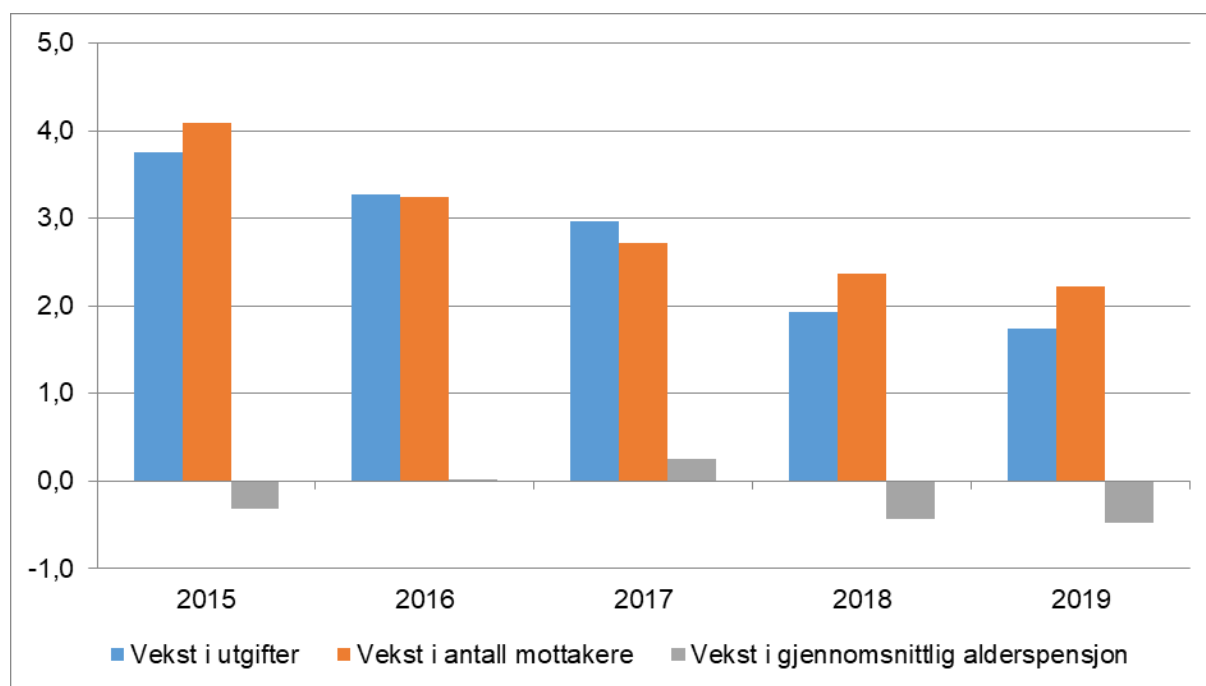
** Annet omfatter bl.a. mottakere av tjenstepensjon som ikke er i arbeid, selvstendig næringsdrivende og mottakere av sosialhjelp

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

1.2 Utgifter til alderspensjon og gjennomsnittlig alderspensjon

Folketrygdens utgifter til alderspensjon utgjorde 224 mrd. kroner i 2019. Utgiftene har økt betydelig i de senere årene, men veksten i utgiftene avtar, se figur 1.4.

Figur 1.4 Prosentvis vekst i utgifter til alderspensjon, gjennomsnittlig antall mottakere og gjennomsnittlig alderspensjon. Utgifter og gjennomsnittlig pensjon målt i fast G.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Veksten i utgiftene målt i fast G skyldes i hovedsak at det har blitt flere mottakere av alderspensjon, selv om veksten i antall mottakere har blitt noe redusert over tid. Gjennomsnittlig alderspensjon målt i fast G har de siste årene vært om lag uendret.⁴ Samtidig har årlig vekst i gjennomsnittlig alderspensjon vært negativ både i 2018 og 2019. Gjennomsnittlig alderspensjon har altså økt mindre enn lønningene målt ved G i disse årene.

Arbeids- og velferdsdirektoratet har anslått virkninger av pensjonsreformen på folketrygdens utgifter til alderspensjon samlet og fordelt på ulike komponenter, se figur 1.5. I figuren er de ulike komponentene definert som følger:

- Fleksibel alderspensjon er endringer i årlige utgifter som følge av at alderspensjon kan tas ut fleksibelt fra 62 år og at årlig pensjon blir lavere jo tidligere den tas ut. Effektene av fleksibel pensjon er delt i tre ulike effekter:
 - Tidlig uttak: samlede utgifter til mottakere av alderspensjon i alderen 62–66 år
 - Pensjonsalderjustering: innsparingen for mottakere over 67 år som tok ut pensjon før 67 år og dermed fikk lavere årlig pensjon
 - Utsatt pensjonering: innsparing som følger av uttak etter 67 år
- Levealdersjustering er innsparingen for mottakere over 67 år som følge av levealdersjusteringen forutsatt uttak av alderspensjon ved 67 år. Skjermingstillegget i uføres alderspensjon er inkludert i beregningene og bidrar isolert sett til å redusere innsparingen.
- Endret indeksering er innsparing som følge av at pensjoner under utbetaling reguleres lavere enn lønnsveksten

Utgiftene til alderspensjon fra folketrygden på grunn av tidlig uttak av alderspensjon økte gradvis fra 2011, fra om lag 5 mrd. i 2011 til i overkant av 20 mrd. i 2016. Utgiftene knyttet til tidlig uttak har avtatt noe siden 2016 og utgjorde i underkant av 20 mrd. kroner i 2019.

Økte utgifter til tidlig uttak vil motvirkes av reduserte utgifter i form av pensjonsalderjustering på lang sikt. Denne effekten, kalt nøytralt uttak, vil komme over mange år. Det forventes at de økte utgiftene på grunn av tidlig uttak fortsatt vil dominere i flere år. Medregnet effekten av at noen utsetter pensjoneringen, er den samlede effekten av fleksibel alderspensjon anslått å øke utgiftene med i overkant av 13 mrd. kroner i 2019.

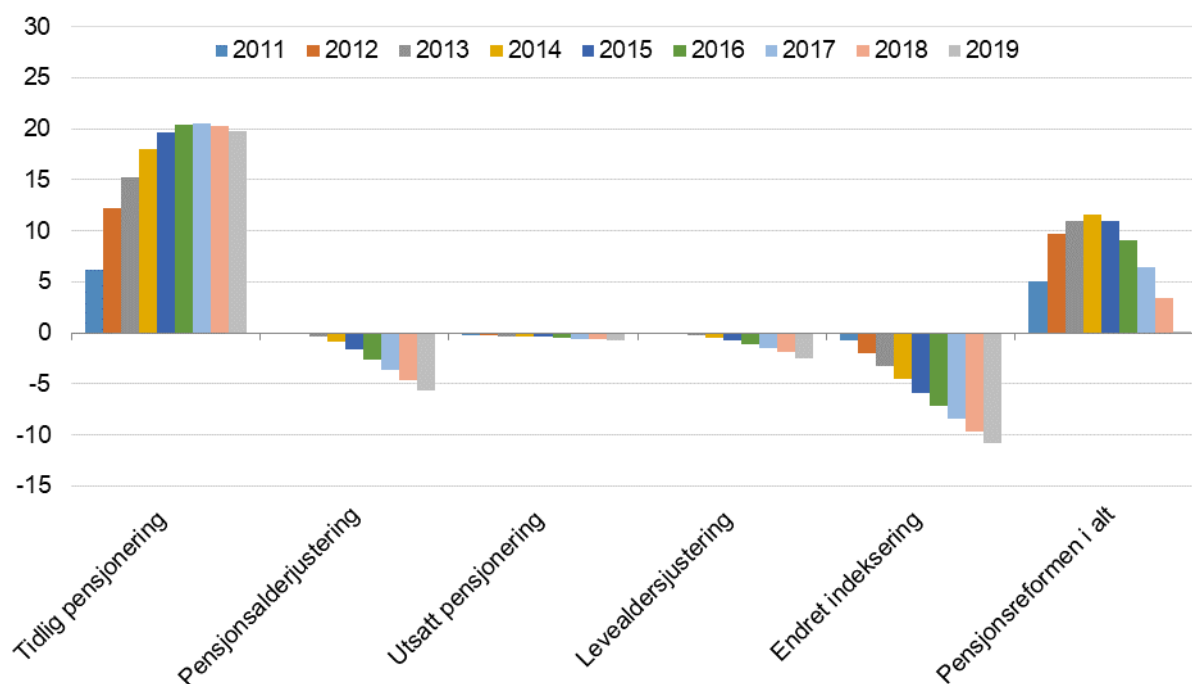
Levealdersjusteringen ved 67 år gjelder bare nye mottakere av alderspensjon fra 2011, og innsparingen begrenses av at de første årskullene er delvis skjermet for effekten av levealdersjusteringen. Likevel begynner effekten av levealdersjusteringen å gjøre seg gjeldende. I 2019 er utgiftsreduksjonen som følge av levealdersjusteringen 2,5 mrd. kroner. Dette utgjør en økning på 0,6 mrd. kroner fra 2018, tilsvarende 30 prosents større innsparing som følge av levealdersjusteringen.

Innsparinger av pensjonsreformen de første årene er særlig knyttet til ny regulering («indeksering») av pensjon under utbetaling som gjelder alle alderspensjonister. Ny regulering er anslått å ha gitt innsparinger på nær 11 mrd. kroner i 2019 sammenliknet med om alderspensjonen hadde vært lønnsregulert fra 2011.

⁴ En lengre tidsserie for utviklingen i antall alderspensjonister og utgiftsutviklingen er gitt i tabell A.1 i vedlegg 3.

Pensjonsreformen samlet sett er i 2019 kommet akkurat til balansepunktet der den går fra å ha ført til økte årlige utgifter til å gå over til å redusere årlige utgiftene, sammenlignet med å videreføre det gamle pensjonssystemet. Den anslåtte effekten av pensjonsreformen samlet sett er i 2019 beregnet til å gi en utgiftsøkning på 0,1 mrd. kroner, mens det i 2018 var om lag 3,4 mrd. kroner i utgiftsøkning. Dermed ser en nå at endret regulering av pensjon under utbetaling og effekter av levealdersjusteringen fremover vil overstige de utgiftsøkende effektene.

Figur 1.5 Utgiftsvirkninger av pensjonsreformen målt i fast G (G = 98 866 kroner).
Milliarder kroner

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Alderspensjon fra folketrygden reguleres årlig med virkning fra 1. mai. Tabell 1.5 viser årlig endring i realverdi av alderspensjon målt på ulike måter og for ulike grupper. Øverst i tabellen gjengis lønnsvekst, G-vekst og prisvekst (KPI). G skal følge lønnsveksten over tid, men kan i de enkelte år avvike som følge av at en i trygdeoppgjørene baserer seg på et anslag på lønnsveksten i innværende år. G korrigeres i de årlige trygdeoppgjørene for avvik mellom anslått og faktisk lønnsvekst de siste to årene.

Som det går fram av Tabell 1.5 har det gjennomgående vært en relativt svak reallønnsvekst de siste årene. Likevel framgår det at det var negativ reallønnsvekst (-1,8 prosent) i 2016, og positiv reallønnsvekst (1,3 prosent) i 2019. Samlet sett har dette gitt en tilnærmet flat utvikling i reallønnsveksten (0,1 prosent) over perioden 2015–2019.

Tabell 1.5 Anslag for endring i realverdi av pensjonen for ulike grupper av alderspensjonister i perioden 2015–2019. Prosent

	2015	2016	2017	2018	2019	2015–2019*
Nominell årslønnsvekst	2,8	1,7	2,3	2,8	3,5	2,6
Nominell vekst i gjennomsnittlig G	2,5	2,5	1,7	2,7	3,2	2,5
Prisvekst (KPI)	2,1	3,6	1,8	2,7	2,2	2,5
Reallønnsvekst deflatert med KPI	0,7	-1,8	0,5	0,1	1,3	0,1
<i>Gjennomsnittlig alderspensjon**</i>						
Nominell vekst	2,5	2,5	2,0	2,3	2,7	2,4
Realvekst deflatert med G	0,0	0,0	0,3	-0,4	-0,5	-0,1
Realvekst deflatert med KPI	0,4	-1,1	0,2	-0,4	0,5	-0,1
<i>Pensjon utover minstepensjon som kun påvirkes av årlig regulering</i>						
Nominell vekst	1,7	1,7	0,9	1,9	2,4	1,7
Realvekst deflatert med G	-0,7	-0,7	-0,7	-0,7	-0,7	-0,8
Realvekst deflatert med KPI	-0,4	-1,8	-0,9	-0,7	0,2	-0,7
<i>Minstepensjon for enslige</i>						
Nominell vekst	2,0	2,8	3,3	3,6	3,2	3,0
Realvekst deflatert med G	-0,5	0,3	1,6	0,8	0,0	0,5
Realvekst deflatert med KPI	-0,1	-0,8	1,5	0,8	1,0	0,5
<i>Minstepensjon for gifte</i>						
Nominell vekst	2,0	2,9	3,1	2,5	2,5	2,6
Realvekst deflatert med G	-0,5	0,4	1,4	-0,2	-0,6	0,1
Realvekst deflatert med KPI	-0,1	-0,7	1,3	-0,2	0,3	0,1

* Gjennomsnitt

** Utviklingen i gjennomsnittlig alderspensjon påvirkes av at nye alderspensjonister kommer til, at noen dør, og at en del kan få endret pensjon som følge av økt pensjonsopptjening mv.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet og Statistisk sentralbyrå

Tilsvarende har det vært en tilnærmet flat utvikling i realveksten i alderspensjon, men også her var det en positiv realvekst i 2019 på 0,5 prosent. Samlet har realveksten i alderspensjon vært noe negativ (-0,1 prosent) over perioden 2015–2019.

Alderspensjonister med en pensjon utover minstepensjonen har de siste årene fått sin pensjon regulert med G, og deretter fratrasket 0,75 prosent. Dette har gitt en negativ realvekst i pensjonene i perioden 2015–2018, mens det i 2019 ga en svak realøkning på 0,2 prosent. Samlet over perioden har realveksten for alderspensjon utover minstepensjon vært negativ (-0,7 prosent).

Etter gjeldende regler skal minstepensjonen ha en noe gunstigere regulering. Minstepensjonen skal reguleres i samsvar med lønnsveksten, og deretter justeres for effekten av levealdersjusteringen for 67-åringer. Effekten av levealdersjusteringen har de siste årene gitt et fratrekk

i pensjonen på vel ½ prosent per år. De med minstepensjon har dermed hatt en litt bedre inntektsutvikling enn alderspensjonister med høyere pensjon.

Særskilte tillegg til minstepensjonister har bidratt til økt kjøpekraft for denne gruppen. I 2016 økte minstepensjonen for enslige alderspensjonister med 4 000 kroner på årsbasis med virkning fra 1. september, og denne gruppen fikk en tilsvarende økning i 2017 og 2019. Økningen bidro til at enslige minstepensjonister i årene 2016–2018 har hatt en bedre inntektsutvikling enn lønnstakere. Om lag 9 prosent av alle alderspensjonister er enslige minstepensjonister. Også for perioden 2011–2018 under ett er minstepensjonen for enslige nå på et høyere nivå enn om den hadde fulgt lønnsveksten. I 2019 var denne effekten noe dempet, og realveksten ble 1 prosent for disse, mot 1,3 prosent for lønnsveksten. Likevel har minstepensjonen for enslige hatt en realvekst på 0,5 prosent i perioden 2015–2019, mot 0,1 prosent lønnsvekst.

Økningene i 2016, 2017 og 2019 var begrenset til minste pensjonsnivå i gammel opptjeningsmodell. Minstepensjonen i gammel opptjeningsmodell er derfor høyere enn garantipensjonen i ny opptjeningsmodell i tillegg til at nivåene varierer mellom enslige og gifte, se tabell 1.6. Minstenivåene målt i G vil med mindre det skjer særskilte økninger i minsteytelsene, falle litt over tid som følge av at de levealdersjusteres. Økningen fra høsten 2019 for enslige alderspensjonister med minste sats vil trolig bidra til at inntektsutviklingen for denne gruppen vil være noe sterkere enn for lønnstakere i år 2020 når tiltaket har full effekt.

Tabell 1.6 Minsteytelse ved 67 år i 2019 målt i G*

Minste pensjonsnivå, enslig	2,03
Minste pensjonsnivå gift, for person gift med annen minstepensjonist	1,82
Garantipensjon, enslig	1,91
Garantipensjon, gift	1,76

* Satsene gjelder fra 1. mai 2020.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

2 Helserelaterte ytelser og dagpenger over 62 år

Dette kapitlet presenterer utviklingen i andelen uføre over 62 år samt utviklingen i mottak av arbeidsavklaringspenger, sykepenger og dagpenger under arbeidsløshet for samme aldersgruppe. Disse ytelsene er – i tillegg til alderspensjon – de sentrale ytelsene til livsopphold i denne aldersgruppen. Avsnitt 2.1 til 2.4 omtaler utviklingen i mottak av de ulike ytelsene hver for seg, mens avsnitt 2.5 ser på utviklingen for disse ytelsene samlet.

2.1 Uføretrygd

I desember 2019 mottok 28 prosent i aldersgruppen 62–66 år uføretrygd, noe som er 2 prosentpoeng lavere enn i 2015, se tabell 2.1 Andelen mottakere av uføretrygd i aldersgruppen 62–66 år var om lag 40 prosent i 2000, og 35 prosent i 2010. I denne aldersgruppen har det derfor skjedd en gradvis nedgang i andelen mottakere av uføretrygd over lang tid, også før pensjonsreformen fra 2011. Andelen uføre øker med alderen. Mens 25 prosent av 62-åringene mottok uføretrygd, mottok 31 prosent av 66-åringene uføretrygd i 2019.

Tabell 2.1 Andel mottakere av uføretrygd ved utgangen av året, 2015–2019.

Prosent

Alder	2015	2016	2017	2018	2019
62	26,5	26,3	25,5	25,7	25,2
63	28,0	27,7	27,5	27,0	27,0
64	29,7	29,1	28,8	28,9	28,2
65	32,0	30,8	30,4	30,1	30,0
66	33,6	32,7	31,5	31,1	30,8
Totalt 62–66 år	29,9	29,2	28,7	28,5	28,2

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Gjennomsnittlig uføregrad for nye uføretrygdde i alderen 62–66 år har ligget mellom 89 pst. og 91 pst. de siste 10 årene. Det er ikke noen tendens til at uføregraden for nye uføre har blitt redusert etter at uførereformen i 2015. Uføregraden for nye uføre avhenger av inntektsevnen som er lagt til grunn ved innvilgelse av uføretrygd, og dermed ikke alltid et mål på hvor mye de uføre jobber ved siden av uføretrygden. I de fleste tilfeller vil imidlertid uføregraden og utbetalingsgraden være lik. Om lag 3,5 pst. av de uføre har en utbetalingsgrad som er forskjellig fra uføregraden.

Fram til 2015 var regelverket slik at uføregraden ble redusert dersom arbeidsinntekten oversteg en fastsatt grense. Fra og med 2015 skal utbetalingen av uføretrygd reduseres, mens uføregraden beholdes slik at uføre automatisk kan få tilbake sin opprinnelige innvilgede uføretrygd dersom arbeidsforsøket skulle vise seg å bli kortvarig. Samtidig ble regelverket lagt om slik at det ikke lenger var noen terskeeffekt, verken på skatte- eller ytelsessiden, som kunne føre til at man tapte økonomisk på å øke arbeidsinntekten.

Kostøl og Mogstad (2014) finner at det å fjerne terskeeffekter kan bidra til økt arbeidstilbud for uføre. Alne (2018) ser på effektene av de nye reglene for uføretrygd og finner at det nye uføreregelverket i liten grad har påvirket hvor stor andel av de uføretrygdde som jobber. Samtidig viser analysen at arbeidstilbudet økte noe blant de som allerede hadde et arbeids-

forhold. Estimaten fra analysen indikerer at den totale effekten av reformen på antall arbeidstimer synker med alderen, og at de i aldersgruppen 50–61 år reduserte arbeidstilbudet i etterkant av reformen. Denne studien analyserte kun effekter for aldersgruppen 18–61 år, det vil si at den ikke har sett nærmere på effektene for de som er 62 år og eldre.

2.2 Arbeidsavklaringspenger

I desember 2019 mottok 2,3 prosent i aldersgruppen 62–66 år arbeidsavklaringspenger. Andelen mottakere av arbeidsavklaringspenger i aldersgruppen 62–66 år var på 1,9 prosent ved innføringen i 2010, og steg i de påfølgende årene. Etter 2014 har det skjedd en gradvis nedgang i andelen mottakere av arbeidsavklaringspenger, og andelen er 0,9 prosentpoeng lavere i 2019 sammenliknet med 2015, se tabell 2.2. Blant dem over 62 år er andelen mottakere av arbeidsavklaringspenger fallende med alder. Mens 2,8 prosent av 62-åringene mottok arbeidsavklaringspenger, mottok 1,8 prosent av 66-åringene arbeidsavklaringspenger i 2018.

Tabell 2.2 Andel mottakere av arbeidsavklaringspenger ved utgangen av året, 2015–2019. Prosent

Alder	2015	2016	2017	2018	2019
62	4,0	3,9	3,9	3,3	2,8
63	3,5	3,4	3,3	3,1	2,7
64	3,2	3,0	2,9	2,5	2,3
65	2,8	2,7	2,4	2,2	2,0
66	2,3	2,4	2,3	1,9	1,8
Totalt 62–66 år	3,2	3,1	3,0	2,6	2,3

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Innvilgede arbeidsavklaringspenger er alltid beregnet som en 100 prosent ytelse. Det foretas altså ingen gradering av arbeidsavklaringspengene. Reduksjonen i utbetalingen foretas ut fra tid med inntektsgivende arbeid (faktisk eller forventet), som mottaker melder fra til Arbeids- og velferdsetaten. Gjennomsnittlig utbetalingsgrad i aldersgruppen 62–66 år har ligget stabilt rundt 85–86 pst. i perioden 2010–2018.

I 2018 kom det endringer i regelverket for arbeidsavklaringspenger, som blant annet innebar en innstramming i vilkårene for å få forlenget AAP utover ordinær periode. Analyser viser at det var en økning i antall personer som mottok sosialhjelp (økonomisk stønad) i etterkant av en AAP-periode i 2018.⁵ Det er foreløpig ikke kommet tall som viser utviklingen i ulike aldersgrupper. Økonomisk sosialhjelp er en subsidiær ytelse, og innebærer i utgangspunktet at alle andre inntektsmuligheter må være uttømt. Personer med rett til å ta ut alderspensjon vil dermed kunne bli avkrevd at denne retten gjøres gjeldende ved en vurdering av behovet for sosialhjelp. Ved behov kan imidlertid økonomisk sosialhjelp gis som supplement til annen inntekt, også til alderspensjon.

⁵ Se for eksempel Kann og Dokken (2019).

2.3 Sykepenger

I desember 2018 mottok 3,5 prosent i aldersgruppen 62–66 år sykepenger.⁶ Andelen mottakere av sykepenger i aldersgruppen 62–66 år er redusert fra 3,7 prosent til 3,5 prosent fra 2015 til 2018, se tabell 2.3.

Tabell 2.3 Andel mottakere av sykepenger ved utgangen av året, 2015–2019.
Prosent

Alder	2015	2016	2017	2018	2019
62	4,6	4,5	4,5	4,7	..
63	4,2	4,1	4,0	3,8	..
64	3,9	3,8	3,6	3,6	..
65	3,1	3,0	2,9	3,0	..
66	2,7	2,6	2,8	2,4	..
Totalt 62–66 år	3,7	3,7	3,6	3,5	..

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Gradert sykmelding benyttes når arbeidstakeren er delvis arbeidsufør. Sykepengene kan graderes ned til 20 prosent. Nær en firedel av sykefraværstilfellene er gradert, og bruken av gradert sykmelding øker med alder.

Arbeidstakere mellom 67 og 70 år har rett til sykepenger fra arbeidsgiver i arbeidsgiverperioden på 16 kalenderdager, i tillegg til sykepenger fra NAV i ytterligere 60 dager. Noen grupper arbeidstakere, herunder statsansatte, har dessuten avtaler om at arbeidsgiver dekker sykepenger i inntil ett år også for ansatte mellom 67 og 70 år.

2.4 Dagpenger

I desember 2019 mottok 1,1 prosent i aldersgruppen 62–66 år dagpenger. Andelen som mottok dagpenger i aldersgruppen 62–66 år var på 1,0 prosent i 2014, og økte til 1,5 prosent i 2016. Økningen må ses i sammenheng med svakere konjunkturer etter oljeprisfallet i 2014. De siste tre årene har det vært en nedgang i andelen mottakere av dagpenger, og andelen var i desember 2019 på 1,1 prosent.

Dagpenger beregnes i utgangspunktet som om mottakeren var helt arbeidsledig. Når mottaker delvis er i arbeid, vil dagpengene reduseres. Det har i forbindelse med rapporten ikke blitt innhentet nærmere opplysninger om gradering av dagpenger i aldersgruppen 62–66 år.

⁶ Tall for mottak av sykepenger for år 2019 ferdigstilles juli 2020.

Tabell 2.4 Andel av befolkningen som mottar dagpenger ved utgangen av året, 2015–2019. Prosent

Alder	2015	2016	2017	2018	2019
62	1,3	1,5	1,2	1,0	1,0
63	1,3	1,6	1,4	1,2	1,0
64	1,4	1,5	1,4	1,2	1,2
65	1,2	1,5	1,3	1,2	1,2
66	1,0	1,3	1,3	1,1	0,9
Totalt 62–66 år	1,2	1,5	1,3	1,2	1,1

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

2.5 Samlet mottak av helserelaterte ytelser og dagpenger

Siden begynnelsen av 1990-tallet har det vært en betydelig nedgang i mottak av NAV-ytelser i alderen 62–66 år. Andelen som mottok en livsoppholdsyttelse i denne aldersgruppen har falt fra nær 50 prosent i 1992 til 35 prosent i 2018 (Kann og Sutterud 2017: 48). Bedre helse-tilstand, høyere utdanningsnivå blant de eldre i arbeidsstyrken, samt forbedringer i det fysiske arbeidsmiljøet kan være med å forklare utviklingen, men det har også vært til dels store endringer i inntektssikrings- og pensjonsordningene i perioden.

Tabell 2.5 viser utviklingen i andelen som mottar en helserelatert ytelse eller dagpenger i perioden 2015–2019. En og samme person kan motta mer enn én ytelse fra folketrygden. Tallene i tabellen er justert for dobbelttelling, slik at en person som eksempelvis mottar gradert uføretrygd i kombinasjon med graderte sykepenger telles som én mottaker.

Tabell 2.5 Andel av befolkningen (bosatte) som mottok uføretrygd, AAP, sykepenger og/eller dagpenger ved utgangen av året, 2015–2019. Prosent

Alder	2015	2016	2017	2018	2019
62	35,1	34,9	33,9	33,5	..
63	35,9	35,7	35,0	34,0	..
64	37,2	36,4	35,7	35,3	..
65	38,1	37,1	36,2	35,7	..
66	38,9	38,3	37,1	35,8	..
Totalt 62–66 år	37,0	36,4	35,5	34,8	..

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Tabellen viser at utviklingen med reduksjon i mottak av ytelser blant de eldste også har fortsatt etter pensjonsreformen. Andelen som mottar en ytelse i aldersgruppen 62–66 år har blitt redusert med drøyt 2 prosentpoeng siden 2015, og var i 2018 på om lag 35 prosent. Utviklingen i andelen mottakere av uføretrygd, AAP og dagpenger siste år indikerer at denne reduksjonen også fortsatte i 2019.

Pensjonsreformen muliggjorde avgang fra arbeidslivet og uttak av alderspensjon fra 62 år (under forutsetning av tilstrekkelig pensjonsopptjening). Mange som med det gamle

regelverket ikke ville ha mulighet til pensjonering før fylte 67 år, fikk med reformen dermed mulighet til tidligere avgang. Isolert sett vil dette trekke i retning av en lavere andel som mottar de aktuelle ytelsene, både fordi noen etter reformen kan ha valgt avgang fra arbeidslivet før helseproblemene eller ledigheten inntraff (og dermed ikke ha rett til helserelaterte ytelser eller dagpenger), men også fordi noen med helseutfordringer kan ha valgt å ta ut alderspensjon framfor å søke om en annen ytelse. For eksempel vil uføretrygd innebære en potensielt langvarig avklarings- og søknadsprosess, og tidliguttak av alderspensjon vil av den grunn kunne framstå som det beste alternativet til tross for at tidliguttak gir et lavere alderspensjonsnivå, siden pensjonsformuen spres over flere år.

Før pensjonsreformen ville de som ikke hadde en tidligpensjonsordning normalt bli alderspensjonister fra 67 år. Majoriteten av arbeidstakerne hadde imidlertid rett til avtalefestet pensjon (AFP). Analyser har vist at AFP-ordningen i offentlig sektor, samt den gamle AFP-ordningen i privat sektor, medførte en dreining i avgangen fra arbeidslivet gjennom uføretrygd og andre helserelaterte ytelser til avgang gjennom AFP-ordningen (Bratberg m.fl. (2000)). Blant de som ikke hadde rett til AFP, var det imidlertid mange som forlot arbeidslivet via helserelaterte ytelser før overgang til alderspensjon.

AFP, slik ordningen var i privat sektor før pensjonsreformen, ga en litt høyere ytelse sammenliknet med uføretrygd. Det er derfor grunn til å anta at en andel av de som ville kunne få innvilget en helserelatert ytelse valgte å ta ut AFP i stedet. Omleggingen til ny AFP i privat sektor fra 2011 innebærer at AFP-ytelsen blir justert for gjenstående levealder på uttakstidspunktet, og for flertallet gir arbeidsavklaringspenger og/eller uføretrygd nå en høyere ytelse sammenliknet med ny AFP i kombinasjon med alderspensjon fra folketrygden tatt ut fra 62 år.⁷ Isolert sett vil dette trekke i retning av høyere uføreandeler.

Analyser viser at andelen yrkesaktive 61-åringer som mottar uføretrygd eller arbeidsavklaringspenger i alderen 62–66 år har gått vesentlig ned både i privat og offentlig sektor etter pensjonsreformen. Totalt sett har denne andelen gått ned fra rundt 13 prosent for personer født i 1943 til rundt åtte prosent for personer født i 1951. Utviklingen varierer imidlertid mellom ulike grupper. Blant ansatte i private AFP-bedrifter som ikke fyller vilkåret for å ta ut alderspensjon fra fylte 62 år har det vært en betydelig økning i mottak av uføretrygd og AAP, men gruppen utgjør en liten andel av populasjonen og påvirker derfor i liten grad den samlede andelen mottakere av helserelaterte ytelser blant de eldste (Jacobsen (2018)).

⁷ Om ny AFP eller uføretrygd lønner seg for den enkelte vil blant annet avhenge av fødselsår, opptjeningshistorikk og inntektsnivå/beregningsgrunnlag for uføretrygden.

3 Pensjonsordninger i privat sektor

3.1 Tjenestepensjon i privat sektor

Arbeidsgivere i privat sektor må i dag ha en tjenestepensjonsordning for sine ansatte som sikrer arbeidstakerne i virksomheten opptjening av alderspensjon. Pensjonsordningen skal utformes i samsvar med kravene i *lov om obligatorisk tjenestepensjon* (OTP) som trådte i kraft 1. januar 2006. Det er visse unntak fra kravet om å ha tjenestepensjon for små foretak, jf. § 1 i loven. Ordningen må tilfredsstille visse minstekrav der årlig innskudd minst skal utgjøre 2 prosent av lønn mellom 1 og 12 G. Arbeidsgiver skal også tegne forsikring som gir rett til innskuddsfritak ved uførhet. Arbeidstakere under 20 år eller med lavere stillingsandel enn 20 prosent kan gis medlemskap, men er ikke pliktige medlemmer av foretakets pensjonsordning. Loven gjelder ikke arbeidsgivere som har pensjonsordning i henhold til lov eller tariffavtale for statlig eller kommunalt ansatte.

Stortinget vedtok i april 2019 lovforslaget om egen pensjonskonto i innskuddspensjonsordninger, jf. Prop. 40 L (2018–2019), Innst. 224 L (2018–2019) og Lovvedtak 52 (2018–2019). Forslaget innebærer at pensjonskapitalbevis fra tidligere medlemskap i innskuddsordninger samles og overføres til den nåværende arbeidsgivers pensjonsordning, med mindre den enkelte selv motsetter seg dette eller velger en annen leverandør. Lovforslaget omfattet også opphevelse av regelen om at arbeidstakere må ha vært ansatt i minst 12 måneder for å ha rett på å få meg seg pensjonsopptjeningen.

Videre har Regjeringen satt ned en arbeidsgruppe med deltakere fra Arbeids- og sosialdepartementet, Finansdepartementet, LO, NHO, Virke og YS for å utrede om, og eventuelt hvordan, det bør innføres krav om pensjonsopptjening fra første krone og uavhengig av alder og stillingsbrøk. Utredningen skal ferdigstilles i 2020.

3.1.1 Utforming av private kollektive tjenestepensjonsordninger

Fram til 2001 hadde alle virksomheter med kollektiv tjenestepensjon ytelsesordninger etter *lov om foretakspensjon*. Innskuddsordninger etter *lov om innskuddspensjon* ble først lovregulert og gitt skattefavorisering fra 2001. Innskuddspensjon ble et foretrukket produkt først etter innføring av OTP-loven, både ved nytegnning og ved overgang fra eksisterende ytelsesordninger. I 2014 ble det innført et tredje skattefavorisert tjenestepensjonsprodukt i privat sektor; såkalte hybridordninger etter *lov om tjenestepensjon*.

I en *ytelsesordning* er pensjonsnivået definert i pensjonsavtalen («pensjonsplanen»). Ytelsesordningene sikter inn mot et nivå på tjenestepensjonen som sammen med folketrygden skal utgjøre en gitt andel av medlemmets sluttlønn. Typisk gir ytelsesordningene et nivå for samlet pensjon på for eksempel 66 prosent av sluttlønnen dersom man står i jobb til 67 år «opptjeningsalder». Opptjeningsalderen kan og settes høyere enn 67 år. Opptjent ytelsesbasert alderspensjon utgjør en så stor del av pensjonsnivået definert i pensjonsplanen, som medlemmets pensjongivende tjenestetid utgjør i forhold til den tjenestetid ved nådd opptjeningsalder som kreves for rett til full pensjon (lineær opptjening). Den pensjongivende tjenestetiden som kreves for rett til full alderspensjon, beregnes for det enkelte medlem og utgjør tiden fra medlemmet er opptatt i pensjonsordningen og til medlemmet vil nå en opptjeningsalder på minst 30 år, men ikke mer enn 40 år.

Det gjøres et sjablongmessig fradrag for alderspensjon fra folketrygden («beregnet folketrygd»), og faktisk samlet pensjon avviker fra nivået i pensjonsavtalen.⁸ Nivået i pensjonsavtalen er derfor et ambisjonsnivå, ikke et garantert nivå. Pensjonsnivået i pensjonsplanen i de private ordningene gjelder ved uttak fra opptjeningsalder, som normalt er 67 år, men pensjonen kan tas ut fleksibelt fra 62 år. Pensjonen omregnes da i henhold til en forventet utbetalingstid. Utbetalingsperioden er angitt i pensjonsavtalen og er som regel livsvarig, men kan også være opphørende. I de tilfellene hvor alderspensjonen er opphørende, kan likevel ytelsen ved uttak omregnes til en livsvarig ytelse, men ikke motsatt.

I en *innskuddsordning* er et årlig innskudd definert i pensjonsavtalen, normalt som en prosentandel av den enkeltes lønn. Den årlige avkastningen legges til innskuddene, og samlet oppspart kapital omregnes til en årlig pensjon ved uttak. Innskuddsordningene utbetaler pensjon i en tidsbegrenset periode med mindre det er avtalt konvertering til en livsvarig ytelse (pensjonsforsikring) ved uttak. Pensjonen kan tas ut fleksibelt fra 62 år, og den må utbetales over minst 10 år og minst til fylte 77 år. Kravet om utbetaling til fylte 77 år kan fravikes dersom årlig utbetaling blir lavere enn 20 prosent av G. Tilsvarende krav til utbetalingstid gjelder for opphørende ytelsesordninger.

Det er flere viktige forskjeller mellom innskudds- og ytelsesordninger. Arbeidstakerne har gjerne lagt vekt på at risikoen er fordelt på ulik måte: I ytelsesordningene har arbeidstakerne stor grad av sikkerhet for hva pensjonen vil bli, men bedriftene står overfor usikre framtidige kostnader blant annet knyttet til utviklingen i levealderen og oppregulering av tidligere opptjente rettigheter. I innskuddsordningene bærer arbeidstakerne risikoen, blant annet ved at størrelsen på den oppsparte kapitalen avhenger av en usikker avkastning. Spareprofilene kan ha både høy og lav risiko. Hvor mye den enkelte får i innskuddspensjon avhenger både av årlig innbetaling og avkastning i spareperioden. Arbeidstakernes kompensasjon for å ta på seg risikoen er at gevinsten ved god avkastning også tilfaller arbeidstakeren.

En annen forskjell mellom ytelses- og innskuddsordninger er at innskuddsordningene i hovedsak er spareordninger hvor den oppsparte kapitalen normalt tilfaller arvingene ved dødsfall, mens avsatte midler til alderspensjon i ytelsesordningene ved dødsfall tilfaller forsikringskollektivet, altså de andre medlemmene av ordningen (dødelighetsarv). Dette trekker isolert sett i retning av at de nødvendige premiene for å nå et gitt årlig pensjonsnivå er lavere i ytelsesordningene enn i innskuddsordningene. At innskuddsordningene utbetaler pensjon i en tidsbegrenset periode, mens livsvarige ytelser er mer vanlig i ytelsesordninger, trekker i motsatt retning.

Tjenestepensjon etter *lov om tjenestepensjon* omtales ofte som en hybridpensjon fordi den kombinerer elementer fra både ytelses- og innskuddspensjoner. Arbeidsgiver skal hvert år betale et innskudd som er fastsatt i prosent av lønnen til den enkelte, på samme måte som i innskuddsordningene. Innskuddene akkumuleres i en «pensjonsbeholdning», og arbeidsgiver kan velge å garantere at pensjonsbeholdningen årlig skal reguleres i takt med lønnsveksten (alminnelig lønnsvekst eller lønnsveksten i foretaket) eller om den skal tilføres den faktiske avkastningen på pensjonsmidlene. I pensjonsordninger med garanti hvor det er faktisk avkastning som tilføres, må det garanteres for at pensjonsbeholdningen ikke kan reduseres nominelt som følge av at faktisk avkastning er negativ. Foretaket kan også velge individuelt

⁸ I beregnet folketrygd legges det til grunn full opptjeningstid i folketrygden med inntekt lik sluttlønnen i tjenestepensjonsordningen.

investeringsvalg, det vil si pensjonsordninger uten garanti.⁹ I motsetning til i rene innskuddsordninger, skal pensjonsbeholdningen tilføres en dødelighetsarv og utbetalingen av pensjon kan avtales livsvarig eller opphørende. Omregningen til en årlig pensjon skal ta utgangspunkt i forventet gjenstående levetid i beregningsgrunnlaget på uttakstidspunktet. Utbetalt pensjon skal enten reguleres med faktisk avkastning på pensjonsmidlene eller på samme måte som i folketrygden, det vil si med den alminnelige lønnsveksten fratrasket 0,75 prosent.

De tre ulike pensjonsordningene i privat sektor har således svært ulik karakter:

- Innskuddsordningene er spareordninger, i hovedsak uten forsikringselement, der pensjonen normalt betales ut i en tidsbegrenset periode og der gjenværende midler etter personer som dør tilfaller arvingene. Det ligger imidlertid et forsikringselement i obligatorisk innskuddsfritak ved uførhet.
- Hybridpensjon likner innskuddsordningene i opptjeningsperioden og ytelsesordningen i utbetalingsperioden. Pensjonsrettighetene i hybridpensjon kan reguleres med alminnelig lønnsvekst eller med avkastning. Der det ikke er valgt individuelt investeringsvalg er det satt et minimumskrav om nullgaranti på avkastningen. Det tilføres dødelighetsarv i inn- og utbetalingsperioden. Pensjonen utbetales livsvarig eller tidsbegrenset, og opphører tidligst fra 80 år forutsatt at ytelsen har vært utbetalt i ti år.
- Ytelsesordningene er forsikrede pensjonsytelser hvor ytelsen utgjør en viss prosent av den ansattes sluttlønn. Ytelsene utbetales normalt livsvarig. Det er krav om balanseføring av forpliktelsene for foretaket.

I privat sektor er det ikke lovpålagte krav om uførepensjon, og det varierer om den ansatte i tillegg til en alderspensjonsytelse er dekket av pensjonsytelser til uføre. Uførepensjonen i privat sektor ble lagt om med virkning fra 1. januar 2016. Før omleggingen ble uførepensjonen beregnet som en ytelsesbasert alderspensjon, avkortet for tjenestetid. Etter omlegging er ytelsen tilpasset ny uføretrygd i folketrygden og kan maksimalt utgjøre summen av 25 prosent av G (begrenset til 6 prosent av medlemmets lønn) og 3 prosent av medlemmets lønn inntil 12 G. Uførepensjonen kan omfatte et tillegg på inntil 66 prosent av medlemmets lønn mellom 6 og 12 G. Maksimalrammen for uførepensjon fra privat tjenstepensjon tilsvarer uførepensjonen i offentlig tjenstepensjon som ble etablert fra 1. januar 2015. Uførepensjonen i privat tjenstepensjon kan, i motsetning til offentlig tjenstepensjon, beregnes uten avkorting for tjenestetid og forsikret ytelse skal i så fall reduseres mot uførepensjon fra fripoliser og oppsatte rettigheter i offentlig tjenstepensjon.

3.1.2 Mottakere av privat kollektiv tjenstepensjon

Ifølge tall fra Finans Norge var det ved utgangen av 2019 registrert 1 460 600 forsikrede med innskuddsordning og 76 900 forsikrede med ytelsesordning.^{10, 11} I hybridpensjonsordninger

⁹ Det er også mulig å ha avkastningsgarantier i innskuddspensjonsordninger, men det er ikke krav om nullgaranti slik som i ordninger etter lov om tjenstepensjon. Enkelte leverandører av innskuddspensjon tilbyr investeringsporteføljer med avkastningsgaranti.

¹⁰ Av de 76 900 forsikrede med ytelsesordning, er det kun 71 500 forsikrede der opptjening av alderspensjonsrettigheter inngår.

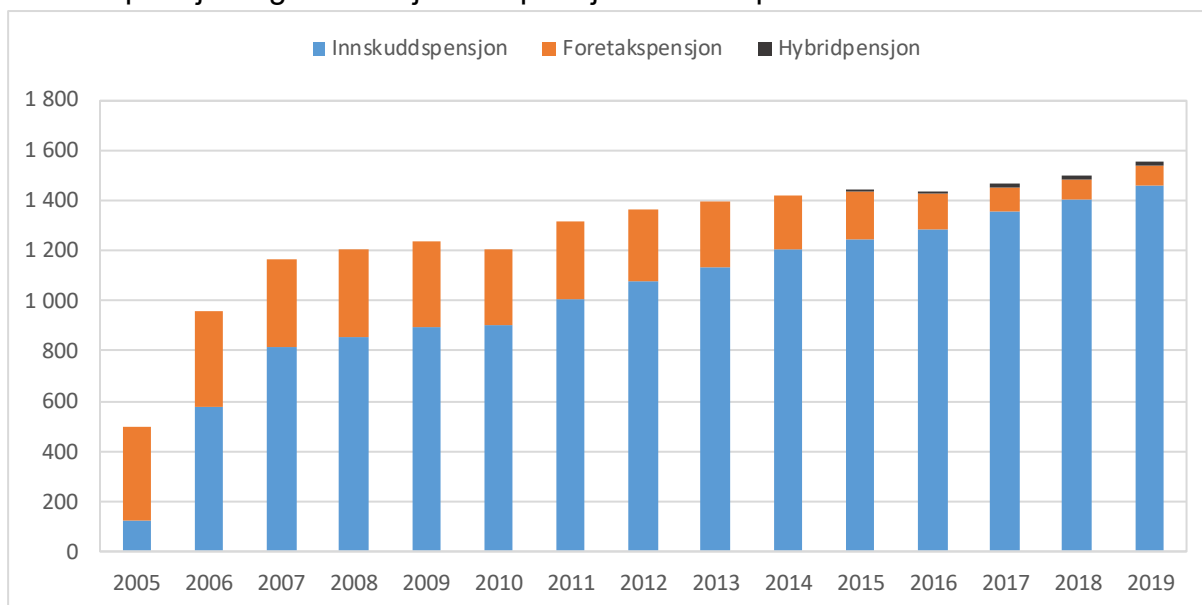
¹¹ Antall forsikrede gjelder pensjoner der pensjonsutbetalingen ikke har startet. Statistikken over antall forsikrede vil i hovedsak tilsvare antall arbeidstakere med privat tjenstepensjon, men det er også mulig å være medlem i to tjenstepensjonsordninger samtidig, for eksempel ved to deltidsstillinger.

etter lov om tjenstepensjon, som først ble etablert i markedet fra 2015, var det 16 200 forsikrede ved utgangen av 2019, og 6 100 av disse hadde et produkt med investeringsvalg. Andelen forsikrede med innskuddspensjon er altså betydelig: I 2019 var 94 prosent forsikret med innskuddspensjon, 5 prosent med ytelsespensjon og 1 prosent med hybridpensjon.

Før obligatorisk tjenstepensjon ble innført fra 2006, var ytelsesordninger dominerende selv om lov om innskuddspensjon kom i 2001. Mens det i 2005 var 380 000 medlemmer i ytelsesordninger mot 120 000 i innskuddsordninger, var antall medlemmer i innskuddsordninger 820 000 mot 350 000 i ytelsesordninger i 2007, se figur 3.1. En tilsvarende utvikling med avvikling av ytelsesordninger framgår også av tall fra Pensjonskasseforeningen som viser at antall arbeidstakere med medlemskap i en privat pensjonskasse i perioden fra utgangen av 2006 til utgangen av 2016 ble redusert fra 135 000 til 29 000 personer.

De vel 800 000 arbeidstakere som i 2006–2007 ble innlemmet i en innskuddsordning var i all hovedsak ansatt i virksomheter som ikke hadde tjenstepensjonsordning fra før. I tiden fra 2005 og fram til i dag har mange ytelsesordninger blitt avviklet og erstattet med innskuddsordninger. I tillegg har nyetablerte virksomheter valgt innskuddsordninger. Ifølge tall fra Finans Norge har 210 000 arbeidstakere fått omdannet tjenstepensjon fra en ytelsesordning til en innskuddsordning i perioden 2005 til 2019. Den brede omleggingen fra en ytelsesordning til en innskuddsordning har skjedd enten ved at nyansatte ikke tas inn i ordningen, ved at alle går ut av ordningen eller ved at bare de med få år igjen til pensjonsalder forblir medlemmer i ordningen.

Figur 3.1 Antall forsikrede i ordninger etter lov om innskuddspensjon, lov om foretakspensjon og lov om tjenstepensjon. Tusen personer

Kilde: Finans Norge

Den betydelige omleggingen fra ytelsesordning til innskuddsordning har igjen resultert i en særlig sterk vekst i antall forsikrede med fripoliser, dvs. rettigheter opparbeidet i ytelsesordninger man ikke lenger er medlem av. Antall forsikrede med pensjonskapitalbevis, det vil si rettigheter opparbeidet i innskuddsordninger man ikke lenger er medlem av, har også økt over tid, men ikke like sterkt som veksten i antall forsikrede med fripoliser. Avhengig av hyppighet av jobbskifte, omlegging av ordning osv. vil en og samme person ofte ha flere fripoliser, pensjonskapitalbevis eller en kombinasjon av begge deler.

3.1.3 Forsikringsforpliktelser i private kollektive tjenstepensjonsordninger

Ifølge Finans Norge var den samlede forsikringsforpliktelsen for kollektiv pensjon i privat sektor 703 milliarder kroner ved utgangen av 2019, hvorav innskuddsbaserte ordninger utgjorde 43 prosent. Av den samlede forsikringsforpliktelsen utgjorde fripoliser 334 milliarder kroner, aktive innskuddsbaserte ordninger 190 milliarder kroner, pensjonskapitalbevis 81 milliarder kroner, aktive ytelsesbaserte ordninger 65 milliarder kroner og forpliktelser etter tjenstepensjonsloven utgjorde 3 milliarder kroner til alderspensjon og 5 milliarder kroner til uførepensjon. Til tross for at innskuddsordningene nå har klart flest aktive medlemmer, er hoveddelen av forsikringsforpliktelsene fortsatt knyttet til ytelsesordningene.

Det ble innbetalt 41,1 milliarder kroner til private tjenstepensjonsordninger i 2019 ifølge Finans Norge. Innbetalingene til ytelsesordninger sank med 6 prosent fra 7 mrd. kroner i 2018 til 6,6 mrd. kroner i 2019, mens innbetalingene til innskuddsordninger økte med 12 prosent i samme periode fra 28,7 mrd. til 32,0 mrd. kroner. Innbetalinger til ordninger etter tjenstepensjonsloven utgjorde ved utgangen av 2019 om lag 2,5 mrd. kroner. Innbetalt premie til pensjonsordninger etter tjenstepensjonsloven fordeler seg mellom alderspensjon og uførepensjon, og i 2019 ble det innbetalt 0,8 mrd. kroner til alderspensjonsrettigheter etter tjenstepensjonsloven (de såkalte hybridordningene). Dette er en økning på 14 prosent sammenlignet med utgangen av 2018.

3.1.4 Ytelsesnivået i private kollektive tjenstepensjonsordninger

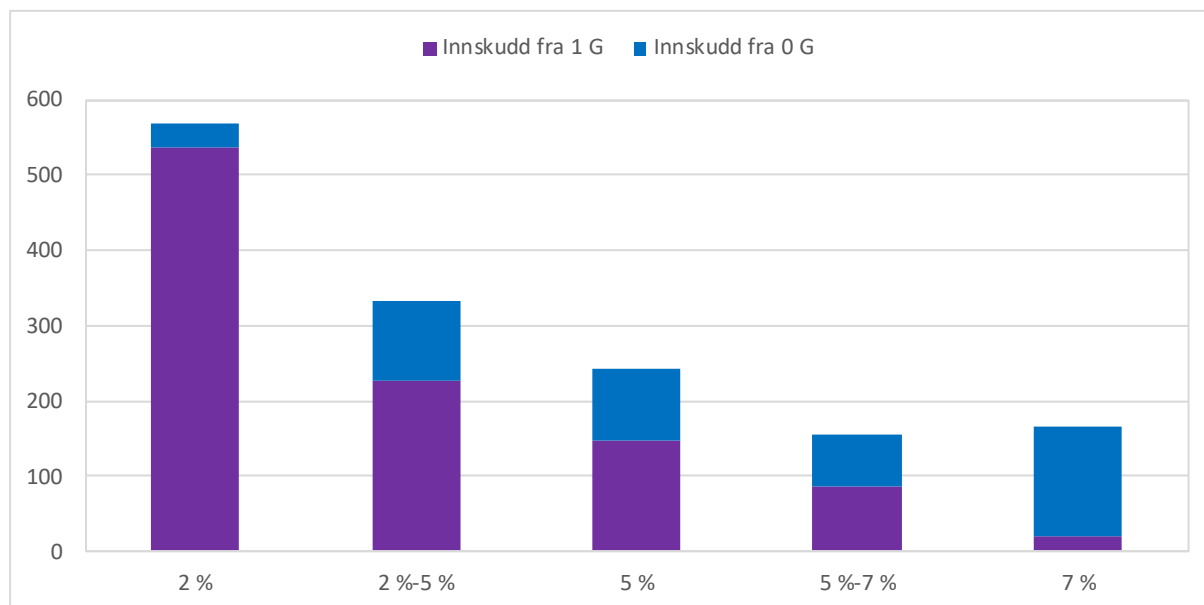
Tjenstepensjonslovene er rammelover som angir maksimale grenser for skattefavorisert innskudd eller ytelse. Finans Norge utarbeider årlig statistikk over hvordan foretakene tilpasser seg med hensyn til innskuddssatser og ytelsesnivå.

Innskuddspensjon

Ved utgangen av 2019 var 94 prosent av arbeidstakere i privat sektor dekket av en innskuddspensjonsordning. De maksimale innskuddsgrensene i innskuddspensjonsloven er fra 1. januar 2014 økt fra 5 prosent av lønn mellom 1 G og 6 G og 8 prosent av lønn mellom 6 G og 12 G til 7 prosent av lønn inntil 12 G og et tilleggsskudd på 18,1 prosent av lønn mellom 7,1 G og 12 G. Det er samtidig gitt anledning til å gi innskudd fra første krone, i stedet for fra 1 G. For øvrig er minstekravet for innskuddspensjonsordninger etter lov om obligatorisk tjenstepensjon (OTP-loven) fortsatt 2 prosent av lønn mellom 1 G og 12 G.

Finans Norge har innhentet nivå på innskuddssatser fra leverandører av innskuddspensjon. Figur 3.2 illustrerer hvordan forsikrede fordeler seg etter nivået på innskuddssatsen i ordningen for inntekt opp til 12 G. Figuren viser at 39 prosent (536 000) av de forsikrede har en ordning med 2 prosent innskudd av inntekt opp til 12 G. Videre har 23 prosent (331 000) av de forsikrede innskuddssatser mellom 2 prosent og 5 prosent, 17 prosent (241 000) har en ordning med 5 prosent innskudd, 11 prosent (154 000) har innskuddssatser mellom 5 prosent og 7 prosent, og 11 prosent (165 000) har en ordning med maksimal innskuddssats på 7 prosent for inntekt opp til 12 G.

Figur 3.2 Antall forsikrede i innskuddsordninger etter sats for inntekt opp til 12 G, 2019. Tusen personer

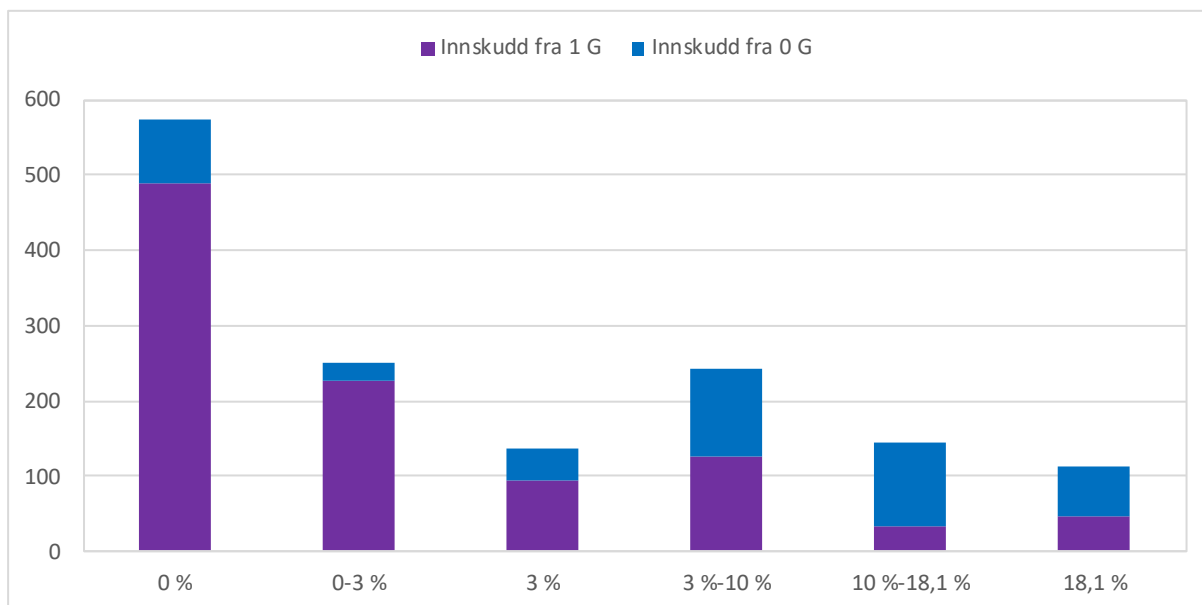
Kilde: Finans Norge

Samlet sett er $\frac{2}{3}$ av de forsikrede i ordninger med innskudd fra 1 G (1 017 000), mens de resterende er i ordninger med innskudd fra første krone (443 000). De fleste som har sparing fra første krone har relativt høye innskuddssatser for inntekter opp til 12 G. I ordninger med innskudd fra 1 G, gir årlig innskudd målt som andel av lønn et noe lavere innskudd enn det prosenten indikerer: for eksempel vil et innskudd på to prosent av inntekten fra 1 G, utgjøre 1,6 prosent av en inntekt på 5 G.

Antall forsikrede som er tilknyttet en ordning med tilleggsinnskudd for inntekt mellom 7,1 og 12 G for alle forsikrede framgår av figur 3.3. Også for tilleggsinnskudd for inntekt mellom 7,1 og 12 G er innskuddssatsene i ordninger med innskudd fra første krone gjennomgående høyere sammenlignet med ordninger med innskudd fra 1 G. I ordningene med sparing fra 1 G, er rundt halvparten av de forsikrede (48 prosent) medlem i en innskuddsordning som ikke yter tilleggsinnskudd for lønn over 7,1 G. I ordningene med sparing fra første krone, derimot, er andelen med tilleggsinnskudd høy (81 prosent). I figuren inngår alle som omfattes av forsikringsavtalen, også de med inntekt under 7,1 G, selv om disse ikke får tilleggsinnskudd så lenge inntekten er under 7,1 G. Finans Norge har ikke statistikk som viser andelen av de forsikrede med lønn over 7,1 G som er medlem i en innskuddsplan som gir innskudd over 7,1 G.

Figur 3.3 viser at de fleste forsikrede er tilknyttet en ordning med tilleggsinnskudd (61 prosent) for inntekt mellom 7,1 og 12 G. Av de som ikke har en ordning med tilleggsinnskudd tilhører $\frac{2}{3}$ en ordning med sparesats på 2 prosent for inntekt opptil 12 G. De som har sparesatser opp mot maksimal sparesats på 7 prosent har oftere opptjening fra første krone og hoveddelen av disse har en tilleggssats for inntekt mellom 7,1 og 12 G på 10 prosent eller mer.

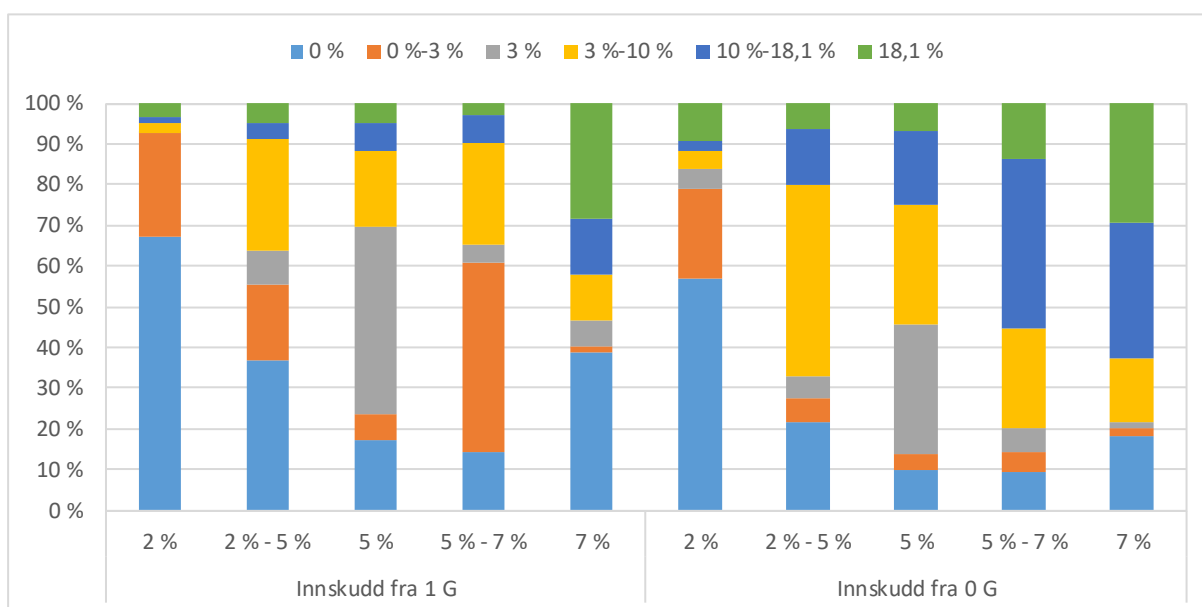
Figur 3.3 Antall forsikrede i innskuddsordninger etter sats for tilleggssinnskudd (i prosent av inntekt mellom 7,1 og 12 G), 2019. Tusen personer

Kilde: Finans Norge

Figur 3.4 viser prosentfordelingen av tilleggssatsen for inntekt mellom 7,1 og 12 G etter sparesatsen for inntekt opp til 12 G for medlemmer av innskuddsordninger med innskudd fra hhv. 1 G og 0 G.

Figur 3.4 Prosentfordeling av tilleggssats etter sats for inntekt opp til 12 G for medlemmer av ordninger med innskudd fra 1 G og 0 G, 2019

Kilde: Finans Norge

Det er mer utbredt med høy tilleggssats i ordninger med sparing fra første krone enn med sparing fra 1 G for alle sparenivåer, og særlig gjelder dette de med en sparesats for inntekt opp til 12 G på 5 prosent eller mer. Både for ordninger med innskudd fra 1 G og første krone har de fleste med en sparesats på 2 prosent ingen tilleggssats for inntekt over 7,1 G. Det er

svært få med innskudd fra 1 G som har en sparesats på 7 prosent av inntekt opp til 12 G, jf. figur 3.2, men de fleste av disse medlemmene har til gjengjeld en relativt høy tilleggssats. Blant dem med sparing fra første krone har $\frac{1}{3}$ maksimalsatsen på 7 prosent for inntekt opp til 12 G, og blant disse har 60 prosent en tilleggssats på 10 prosent eller mer.

Ytelsespensjon

Når det gjelder nivået på ytelsesordningene, viser tall som Finans Norge innhentet fra sine medlemsselskaper ved utgangen av 2016 at én av seks med ytelsesordning hadde en pensjonsplan med et pensjonsnivå høyere enn 67 prosent. Om lag 25 prosent hadde en 66-prosentordning og omlag 55 prosent av ordningene hadde en lavere kompensasjonsgrad enn dette. Tallene fra Finans Norge dekker om lag 2/3 av alle forsikrede med aktiv ytelsespensjonsordning, men bør likevel gi en indikasjon på nivået for ytelsesordningene. Tall fra Storebrand viser at blant forsikrede med ytelsespensjon var gjennomsnittsalderen 52 år for kvinner og 55 år for menn, noe som trolig er et uttrykk for at mange ytelsesordninger er forbeholdt ansatte med mindre enn 15 år igjen til pensjonsalder. Blant dem med aktiv ytelsespensjonsordning i Storebrand er det en like stor andel menn og kvinner, mens det i fripolisebestanden er en større andel menn; 59 prosent menn og 41 prosent kvinner.

3.1.5 Uttak av pensjon fra private kollektive tjenestepensjonsordninger

Blant dagens pensjonister er det klart flere som mottar ytelsespensjon enn innskuddspensjon; Andelen alderspensjonister med utbetalt innskuddspensjon var 15 prosent i 2019. Andelen har økt fra 10 prosent i 2017. Dette har sammenheng med at lov om innskuddspensjon ble innført i 2001, og at omfanget av innskuddspensjon tiltok først da lov om obligatorisk tjenestepensjon ble innført i 2006. Blant de utbetalte ytelsespensjonene, ble 93 prosent utbetalt fra fripoliser, mens de resterende 7 prosentene ble utbetalt fra ytelsesordninger.

I 2019 ble det utbetalt 15 milliarder kroner til pensjonsmottakere. 89 prosent av dette var knyttet til ytelsesordninger eller fripoliser. Gjennomsnittlig utbetalt beløp i 2019 var høyere for ytelsespensjon enn for innskuddspensjon, og aller høyest for de 7 prosentene av alderspensjonistene med ytelsesordninger etter lov om foretakspensjon.

Antall mottakere, totalt utbetalt beløp og gjennomsnittlig utbetalt beløp i 2019 fra ytelsesordninger, fripoliser og innskuddspensjon er vist i tabell 3.1 nedenfor. Merk at én og samme person kan ha vært medlem av ulike tjenestepensjonsordninger og dermed være mottaker av flere av pensjonsytelsene i tabellen nedenfor.

Tabell 3.1 Utbetalte private tjenstepensjoner (uten private pensjonskasser), 2019

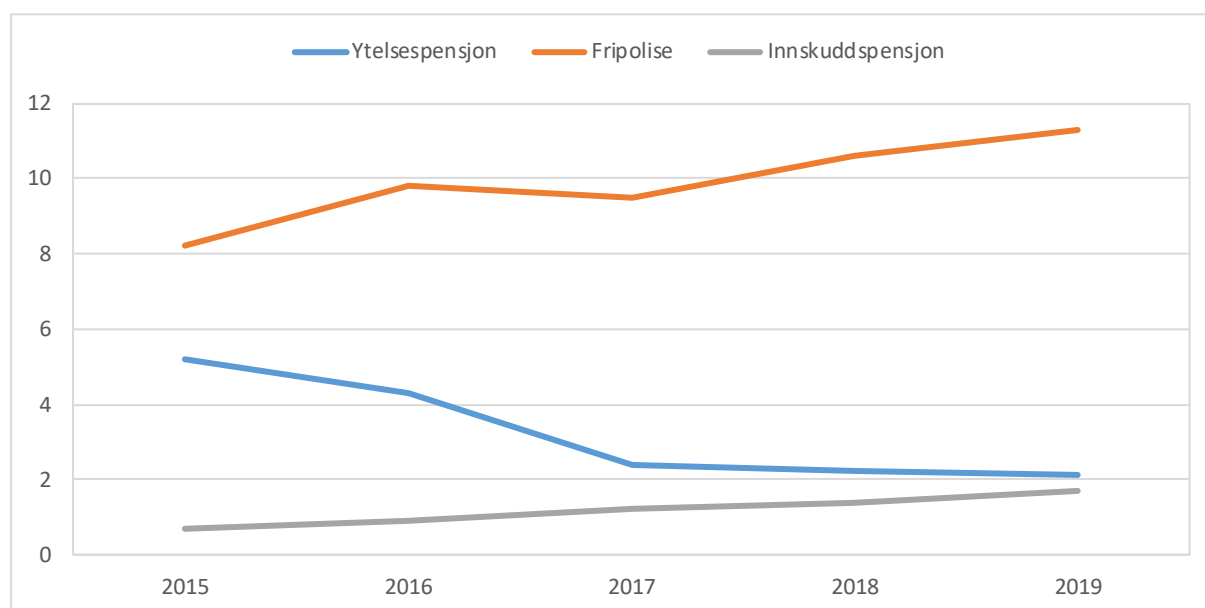
	Antall mottakere	Totalt utbetalt beløp i mrd. kroner ¹⁾	Gjennomsnittlig utbetalt beløp i kroner
Ytelsespensjon	27 292	2,1	76 946
Fripolise	348 144	11,3	32 458
Innskuddspensjon	67 548	1,7	25 167
Sum	442 984	15	34 087

1) For ytelsespensjon (etter lov om foretakspensjon) og fripolise inkluderer tallene utbetalinger av både alderspensjon og etterlattepensjon til ektefelle/samboer og barn.

Kilde: Finans Norge

Utviklingen i totalt utbetalt beløp for private tjenstepensjoner er vist i figur 3.5. I perioden fra 2015 til 2019 har utbetalt beløp for ytelsespensjon falt, mens utbetalt beløp for innskuddspensjon gradvis har økt. Utbetalt beløp for fripolise er høyere i 2019 enn i 2015, noe som skyldes at antall mottakere har økt fra 205 000 til 348 000.

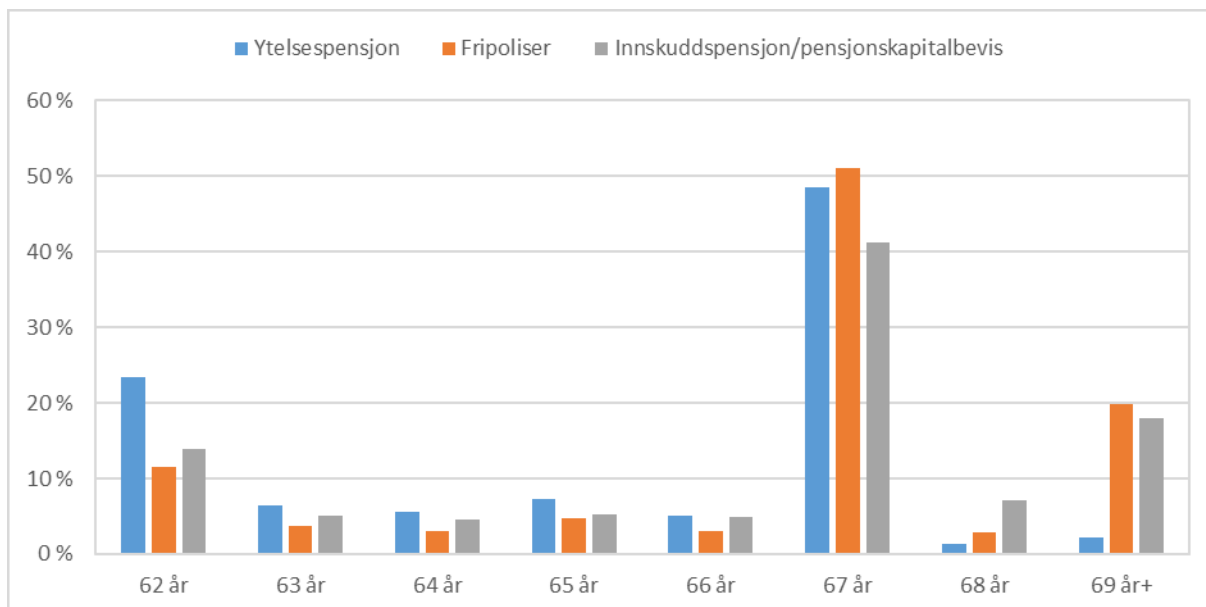
Figur 3.5 Utvikling i totalt utbetalt beløp for private tjenstepensjoner (eks. private pensjonskasser). Mrd. kroner

Kilde: Finans Norge

Tjenstepensjon kan tas ut fleksibelt fra 62 år. Det er ikke et vilkår at tjenstepensjon må tas ut samtidig med uttak av alderspensjon fra folketrygden, slik det er for privat AFP. Figur 3.6 viser aldersfordelingen for de som startet uttak av alderspensjon fra private tjenstepensjonsordninger i 2019.

Figur 3.6 Aldersfordeling for uttak av alderspensjon fra private tjenstepensjonsordninger, 2019

Kilde: Finans Norge

Som for tidligere år, er det i de private tjenstepensjonsordningene mest vanlig å starte uttaket av alderspensjon ved 67 år; rundt halvparten av mottakerne gjør det. Andelen som tar ut innskuddspensjon/pensjonskapitalbevis fra 67 år er noe lavere enn andelen som tar ut fripoliser og ytelsespensjon. Enkelte ytelser, som for eksempel uføretrygd, gis fram til 67 år. Dette betyr at noen av de som starter uttak av alderspensjon fra 67 år tidligere kan ha mottatt en ytelse som opphører ved denne alderen. Av denne grunnen er det ikke nødvendigvis slik at alle har tatt et aktivt valg om å starte uttak av alderspensjon ved 67 år.

Videre er de vanligste uttakssaldrene 62 år og 69 år eller eldre. Mens halvparten av nye alderspensjoner fra fripoliser ble tatt ut ved 67 år, ble 10 prosent tatt ut ved 62 år og 22 prosent ble tatt ut når mottakeren var 69 år eller eldre. Også blant de som var medlem av en ytelsesordning på uttakstidspunktet tok om lag halvparten ut alderspensjonen ved 67 år, mens en fjerdedel tok ut alderspensjon ved 62 år. Ved 67 år hadde de fleste tatt ut ytelsespensjon. Om lag 40 prosent av alderspensjonene fra innskuddspensjon/pensjonskapitalbevis ble tatt ut ved 67 år, mens 15 prosent ble tatt ut ved 62 år og 16 prosent ble tatt ut når mottakeren var 69 år eller eldre. At det var medlemmer i en ytelsespensjonsordning som i størst grad tok ut pensjon ved 62 år kan skyldes at årlig pensjon for de fleste i denne gruppen gir et høyere beløp enn ytelser fra fripoliser og innskuddsordninger.

3.2 AFP i privat sektor

3.2.1 Utformingen av ny AFP i privat sektor

LO og NHO inngikk i lønnsoppgjøret 2. april 2008 en avtale om en ny avtalefestet pensjon (AFP) tilpasset den nye alderspensjonen i folketrygden. Etter avtaleinngåelsen sluttet YS, Virke, Spekter og Finans Norge seg til avtalen.

Ny AFP trådte i kraft parallelt med ny alderspensjon i folketrygden fra 1. januar 2011. Den nye avtalen innebar at ordningen ble lagt om fra en tidligpensjonsordning, med utbetaling over maksimalt fem år, til en ordning med et nøytralt, livsvarig påslag til folketrygden. For å ha rett på AFP, må arbeidstaker oppfylle et sett av individuelle vilkår som framgår av AFP-tilskottsloven og av vedtektene for ordningen. Før 67 år kan AFP bare tas ut dersom alderspensjonen fra folketrygden og den livsvarige delen av AFP minst tilsvarer minstepensjonsnivå ved 67 år. Videre er det et krav om at man ikke kan motta uføretrygd etter fylte 62 år.

AFP beregnes som 0,314 prosent av årlig pensjonsgivende inntekt opp til en øvre grense på 7,1 G fram til 62 år. Etter 40 år med jevn inntekt, målt i G, vil AFP-grunnlaget tilsvare 12,56 prosent av inntekten. Ytelsen levealdersjusteres ved at ytelsen divideres med det samme forholdstallet som i folketrygden. Uttaksreglene er nøytrale, noe som betyr at årlig pensjon er høyere desto senere den tas ut. Årlig pensjon øker imidlertid ikke dersom uttaket utsettes etter fylte 70 år.

Personer som tar ut AFP før 67 år får en høyere utbetaling i perioden fram til 67 år (tonivå-uttak). Siden reglene er nøytralt utformet, motsvares dette av en samlet sett tilsvarende lavere utbetaling av AFP etter 67 år.

Personer født før 1963, som helt eller delvis har opptjening i folketrygden etter gamle regler, får også et kompensasjonstillegg. Det er blant annet begrunnet med at personer som følger gamle opptjeningsregler i folketrygden har dårligere muligheter til å kompensere for virkningen av levealdersjustering. Kompensasjonstillegget er størst for 1953-kullet og trappes gradvis ned for etterfølgende årskull. Reglene for uttak av kompensasjonstillegget er også nøytralt utformet.

Staten yter tilskott til AFP i privat sektor etter AFP-tilskottsloven.¹² Staten dekker en tredel av de løpende utbetalingene av AFP-ytelsen, mens resten dekkes av medlemsbedriftene gjennom en avgift på lønnsgrunnlaget i bedriftene. Det særskilte kompensasjonstillegget dekkes i sin helhet av staten. I 2018 innebar dette at staten dekket omlag 45 prosent av utbetalingene til privat AFP.

Partene har, som det følger av avtalen mellom LO og NHO fra tariffoppgjøret i 2008, evaluert overgangen til ny AFP i 2017. Resultatene fra evalueringsarbeidet er sammenfattet i rapporten «Evalueringsrapport av AFP i privat sektor» avgitt av LO og NHO den 7. desember 2017.

LO og NHO utreder nå, i tråd med enigheten i tariffoppgjøret i 2018, en mulig omlegging av dagens AFP-ordning i privat sektor, jf. tariffpartenes protokoll 8. april 2018. Arbeids- og sosialdepartementet og Finansdepartementet bistår partene i utredningsarbeidet.

3.2.2 Mottakere av AFP og gjennomsnittlig ytelse

AFP-ordningen omfatter store deler av ansatte i bedrifter som er dekket av en tariffavtale. Det er likevel en del private virksomheter med tariffavtale som ikke er med i AFP-ordningen.¹³

¹² Lov av 19. februar 2010 om statstilskott til arbeidstakere som tar ut avtalefestet pensjon i privat sektor (AFP-tilskottsloven),

¹³ Dette kan gjelde private virksomheter som er med i SPK. Et annet eksempel er private barnehager som i tillegg til en privat tjenstepensjon også har en egen AFP-ordning fra 62 til 67 år som ligner ordningen i offentlig sektor. I medlemsbedriftene til arbeidsgiverforeningen for private barnehager (PBL) er det for eksempel 28 500 ansatte.

Beregninger utført av Arbeids- og velferdsdirektoratet viser at om lag 55 prosent av alle arbeidstakere i privat sektor på 61 år var tilknyttet en AFP-bedrift i 2016. AFP-dekningen øker med antall ansatte i bedriften. En rapport som evaluerte AFP i privat sektor viser at omtrent 6 av 10 ansatte i bedrifter med mellom 50 og 100 ansatte, og i overkant av 7 av 10 ansatte i bedrifter med mer enn 100 ansatte, har AFP.¹⁴ Omtrent 60 prosent av de ansatte i privat sektor arbeider imidlertid i bedrifter med færre enn 50 ansatte, og for disse er AFP-dekningen betydelig lavere. At dekningsgraden øker med bedriftsstørrelsen må ses i sammenheng med at tariffdekningen øker med antall ansatte i virksomheten. AFP-dekningen varierer også mellom næringer, og høyest dekning er det innen næringene bergverksdrift og utvinning, finansierings- og forsikringsvirksomhet og industri.

Ny AFP gjelder for alle som er født i 1948 eller senere og som tok ut AFP etter 1. januar 2011.¹⁵ Gammel AFP ble gradvis faset ut i løpet av årene 2011–2015, og ved utgangen av 2015 hadde alle i privat sektor ny AFP. Nedgangen i antall personer med gammel AFP har blitt mer enn motsvart av økningen i antall personer med ny AFP, slik at antall personer som har tatt ut AFP i privat sektor samlet sett har økt fra 2011 til 2019.

Ifølge Arbeids- og velferdsdirektoratet, var det 85 600 personer som mottok AFP i privat sektor per desember 2019, noe som innebærer en økning på 12 prosent sammenliknet med samme tidspunkt i 2018. Blant disse var 51 prosent 67 år eller mer.

Ved utgangen av 2019 var 27 prosent av mottakerne av privat AFP kvinner, og 73 prosent var menn. Den relativt lave kvinneandelen gjenspeiler at nesten 2 av 3 arbeidstakere i privat sektor er menn.¹⁶ Sett opp imot andelen kvinner som arbeider i privat sektor, er kvinner likevel underrepresentert blant mottakere av AFP, og kvinneandelen har gått ned fra 31 prosent i 2010. Dette skyldes blant annet at det kreves tilstrekkelig høy opptjening for å ta ut alderspensjon før 67 år. Andelen kvinner som kan ta ut 100 prosent alderspensjon før 67 år vil trolig øke framover som følge av at kvinner i yngre årskull har gjennomgående høyere yrkesdeltakelse sammenliknet med kvinner i eldre årskull. At kvinner lever lenger enn menn vil også øke kvinneandelen i populasjonen når man ser på mottakere over 62 år.

I årene 2015–2019 har antall mottakere av privat AFP økt med 9 000–10 000 per år. Av de 9 471 nye mottakerne i 2019 var 28 prosent kvinner. De fleste av de nye mottakerne velger å ta ut AFP ved 62 år. For nye mottakere av privat AFP i alderen 62–66 år var gjennomsnittlig ytelse om lag 77 500 kroner i 2019, se tabell 3.2. Personer som tar ut AFP før 67 år mottar et tidsbegrenset tillegg på 19 200 kroner per år. Den livsvarige delen av pensjonen, dvs. AFP uten det tidsbegrensede tillegget, utgjorde i gjennomsnitt nesten 58 400 kroner i 2019.

¹⁴ Evaluering av AFP i privat sektor, Rapport fra arbeidet 7. desember 2017, NHO og LO.

¹⁵ Personer født i 1944–1947 kunne ta ut ny AFP, forutsatt at de ikke hadde tatt ut gammel AFP før 1.1.2011.

¹⁶ Kilde: Indikatorer for kjønnslikestilling, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 3.2 Gjennomsnittlig AFP-ytelse for nye mottakere 62–66 år, 2019

År	Antall	Gjennomsnittlig ytelse	Gjennomsnittlig ytelse uten tidsbegrenset tillegg
Kvinner	2 690	71 359	52 226
Menn	6 791	79 909	60 754
Totalt	9 471	77 502	58 353

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

3.2.3 Muligheten til uttak av pensjon før 67 år med og uten AFP

For å kunne ta ut alderspensjon fra folketrygden før 67 år, er det et krav at den opptjente pensjonen minst må tilsvare minste pensjonsnivå ved 67 år. For de med rett til privat AFP, kan den livsvarige delen av denne ytelsen medregnes.

For å illustrere pensjonsopptjeningen som er nødvendig for å tilfredsstille vilkårene for uttak av alderspensjon før 67 år, kan det forutsettes jevn inntekt i et gitt antall år. Nødvendig pensjonsopptjening gir da et nivå på nødvendig årsinntekt. I tabell 3.3 er nødvendig årsinntekt for å kvalifisere for 100 prosent uttak av alderspensjon, med og uten AFP, illustrert for aldrene 62 til 66 år for 1958- og 1963-kullet. Det er forutsatt jevn inntekt i 40 år ved 62 år.

Nødvendig årsinntekt er høyest ved uttak fra 62 år, og reduseres ved senere uttak. De som ikke har AFP må ha vesentlig høyere inntekt enn de som kan regne med AFP i prøvingen mot kravet. Dette kan illustreres ved å se på en person født i 1958 som har hatt jevn opptjening fra fylte 22 år. Om AFP ikke inkluderes i kravet, må vedkommende ha en inntekt på 512 000 2019-kroner for å kunne gå av ved 62 år. Hvis vedkommende derimot er omfattet av AFP i privat sektor, er det tilstrekkelig med en inntekt på 374 000 kroner for å kvalifisere til uttak ved fylte 62 år. For en person født i 1963 er inntektskravet med de samme forutsetningene henholdsvis 511 000 kroner uten AFP og 280 000 kroner med AFP.

Tabell 3.3 Krav til årlig inntekt for å kunne gå av med 100 prosent alderspensjon, 2019-kroner

Alder	Virksomhet med AFP		Virksomhet uten AFP	
	1958	1963	1958	1963
62	374 000	280 000	512 000	511 000
63	308 000	220 000	478 000	453 000
64	228 000	162 000	428 000	329 000
65	150 000	106 000	379 000	213 000
66	75 000	52 000	225 000	103 000

Merknad: Det er forutsatt oppstart i arbeid ved 22 år og jevn inntekt målt i 2019-kroner (G = 98 866 kroner).

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Ved 20 prosent uttak, vil de som har opptjening fra det nye pensjonssystemet oppfylle opptjeningsvilkåret selv med lave inntekter ettersom garantipensjonen bare blir redusert med 80 prosent av inntektpensjonen. Selv om en slik pensjon alene ikke vil være tilstrekkelig for å sikre livsopphold, vil det kunne gi mulighet for å trappe ned i en lavere stillingsandel.

Uten AFP er inntektskravet omtrent det samme både for 1958- og 1963-kullet. Årsaken er at den gradvise avtrappingen av garantipensjonen her ikke får betydning, fordi inntektskravet ligger over avtrappingsintervallet for garantipensjonen. Ved høyere uttaksalder er inntektskravet lavere for 1963-kullet enn for 1958-kullet. Nedgangen er særlig stor for uttaksalder 64–66 år, og det skyldes at den gradvise avtrappingen av garantipensjon her gir særlig stor effekt på inntektskravet.

Med AFP er inntektskravet vesentlig lavere for 1963-kullet enn for 1958-kullet for alle uttaksalder. Det skyldes at den gradvise avtrappingen av garantipensjonen her får betydning ved alle uttaksalder.

Beregningene i tabell 3.3 forutsetter at personen har hatt en jevn inntekt fra fylte 22 år. Ved senere oppstart i arbeidslivet enn 22 år, er det nødvendig med en høyere årlig inntekt for å kunne gå av med 100 prosent alderspensjon ved samme alder. Dersom alderen for oppstart i arbeid øker fra 22 år til 27 år, øker kravet til årlig inntekt med opptil 15 prosent for å kompensere for at yrkeskarrieren er fem år kortere.

Anslag fra Arbeids- og velferdsdirektoratet viser at en høy andel av de sysselsatte kan ta ut alderspensjon fra folketrygden før 67 år. Andelen av de ansatte i privat sektor som er født i 1958 som anslås å kunne ta ut 100 prosent alderspensjon er vist i tabell 3.4. Andelen som kvalifiserer for uttak av gradert alderspensjon vil være høyere enn i tabellen. I anslagene er det antatt at alle ansatte i bedrifter i privat sektor som er medlem av AFP-ordningen har rett på ny privat AFP. Ulike individuelle kvalifiseringsvilkår innebærer at ikke alle vil kunne ta ut privat AFP, blant annet er det krav om tilknytning til en AFP-bedrift i 7 av de 9 siste årene før fylte 62 år.

Tabell 3.4 Andel av ansatte i privat sektor som i 2019 anslås å kvalifisere for uttak av 100 prosent alderspensjon blant 1958-kullet. Prosent

Alder	Virksomhet med AFP		Virksomhet uten AFP	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
62	94	86	79	37
63	95	94	85	50
64	96	97	88	64
65	98	98	90	78
66	100	99	93	92

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Av de ansatte i bedrifter med AFP, er det for 1958-kullet anslått at 94 prosent av mennene og 86 prosent av kvinnene kan ta ut alderspensjon fra 62 år. Ettersom utsatt uttak øker årlige pensjonsutbetalinger, øker også andelen som kvalifiserer for uttak med alderen. Ansatte i bedrifter uten AFP fikk med pensjonsreformen mulighet til å gå av med pensjon før 67 år. Blant kvinnene i denne gruppen er andelen som kan ta ut pensjon anslått til 37 prosent ved 62 år, og den øker til 92 prosent ved 66 år. Den store forskjellen mellom andelen kvinner som anslås å kvalifisere for uttak av 100 prosent alderspensjon i virksomheter med og uten AFP skyldes at AFP-ytelsen for mange er avgjørende for å oppfylle kravet for tidliguttak.

I tabell 3.5 presenteres tilsvarende tall for andelen ansatte i privat sektor i 1963-kullet som anslås å kunne ta ut 100 prosent alderspensjon.

Tabell 3.5 Andel av ansatte i privat sektor som i 2019 anslås å kvalifisere for uttak av 100 prosent alderspensjon blant 1963-kullet. Prosent

Alder	Virksomhet med AFP		Virksomhet uten AFP	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
62	94	94	68	37
63	96	96	79	55
64	98	98	88	85
65	100	99	93	93
66	100	99	99	97

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Andelen som kan ta ut 100 prosent alderspensjon påvirkes av at 1963-kullet fullt ut er omfattet av ny opptjeningsmodell i folketrygden. Ny opptjeningsmodell gir i gjennomsnitt noe lavere opptjening ved 62 år enn den gamle opptjeningsmodellen, noe som bidrar til at en lavere andel kan ta ut pensjon fra 62 år i virksomheter uten AFP. Her spiller det også inn at inntektskravet for uttak fra 62 år, uten AFP, er såpass høyt at det ikke vil bli utbetalt garantipensjon. For ansatte med AFP mer enn oppveier AFP-ytelsen denne effekten. Det skyldes effektene av at ansatte med AFP kan dra nytte av den gradvise avkorting av garantipensjon mot inntektpensjonen, allerede ved uttak fra 62 år. Ettersom inntektskravet for uttak synker med uttaksalder, vil den enkelte med økende uttaksalder også i økende grad kunne dra nytte av garantipensjonen uten å oppfylle vilkåret for uttak. Det er derfor en høyere andel i AFP-virksomheter som kan ta ut alderspensjon fra 62 år i 1963-kullet enn i 1958-kullet.

Alleårsregelen gjør at gjennomsnittlig opptjening øker mer med økende alder i ny enn i gammel opptjeningsmodell i folketrygden, der de med 40 års opptjening kan få full opptjening allerede ved 62 år. Andelen som kan ta ut 100 prosent alderspensjon øker derfor raskt med alderen, særlig for de som ikke har AFP. Både blant kvinner og menn er det anslått at nær 90 prosent av de ansatte uten AFP kan ta ut alderspensjon ved 64 år.

4 Pensjonsordninger i offentlig sektor

Ansatte og tidligere ansatte i offentlig sektor har, i tillegg til ytelser fra folketrygden, rett til offentlig tjenstepensjon. Dette kapittelet gir en kort beskrivelse av pensjonsordningene for offentlig ansatte og presenterer statistikk for mottakere av pensjon, pensjonsutgifter og avgangsmønster i offentlig sektor.

4.1 Utforming av pensjonsordningene i offentlig sektor

Arbeids- og sosialdepartementet inngikk 3. mars 2018 en avtale med LO, Unio, YS, Akademikerne, KS og Spekter om ny pensjonsløsning for ansatte i offentlig sektor. Avtalen ble fulgt opp med lovforslag i Prop. 87 L (2018–2019). Gjennom Stortingets behandling av proposisjonen, jf. lovvedtak 72 (2018–2019), er det vedtatt en ny pensjonsløsning for årskull født fra og med 1963, jf. lov 21. juni 2019 nr. 26. Dagens bruttoordning erstattes av en påslagsordning som beregnes uavhengig av folketrygden. Videre skal dagens AFP erstattes av en ny AFP etter mønster av privat AFP. I dette kapittelet beskrives pensjonsordningene i offentlig sektor etter gjeldende regelverk.

Medlemmer i en ordning som gir rett til offentlig tjenstepensjon kan motta alderspensjon fra 67 år, særalderspensjon fram til 67 år, AFP fra 62 år til 66 år og uførepensjon ved uførhet fram til 67 år. Ektefelle/registrert partner og barn av tidligere medlemmer kan også ha rett til etterlattepensjon når et medlem eller tidligere medlem dør.

Alderspensjon fra offentlig tjenstepensjon er en såkalt bruttoordning. Dette betyr at tjenstepensjonsordningen garanterer et gitt nivå på samlet pensjon fra tjenstepensjonsordningen og folketrygden. Bruttonivået er 66 prosent av sluttlønnen opp til 12 G for de med full tjenestetid. Netto alderspensjon fra offentlig tjenstepensjon fra 67 år blir beregnet ved at det gjøres et fradrag for folketrygden i bruttopensjonen. Fradraget for folketrygden skjer etter bestemte regler som er definert i samordningsregelverket. Alderspensjon før 67 år, såkalt særalderspensjon, gis til personer som har særaldersgrense (aldersgrense lavere enn 70 år) og er lik bruttopensjonsnivået dvs. 66 prosent av sluttlønnen ved full tjenestetid. Særalderspensjon gis kun fram til 67 år.

AFP fra 62 år blir beregnet som gammel uførepensjon fra folketrygden pluss et AFP-tillegg på 20 400 kroner. Fra 65 år kan AFP beregnes som en bruttopensjon, dvs. som 66 prosent av sluttlønnen, dersom dette gir en høyere ytelse enn folketrygdberegnet AFP. Fram til 2015 ble uførepensjon fra offentlig tjenstepensjon langt på vei beregnet på samme måte som alderspensjonen. Fra og med 1. januar 2015 er uførepensjonen tilpasset ny uføretrygd i folketrygden og beregnes som en nettoytelse, det vil si uavhengig av folketrygden.

4.2 Kort om pensjonsordningene i SPK og KLP

De to klart største leverandørene av offentlig tjenstepensjon er SPK og KLP.

SPK er leverandør av tjenstepensjonsordningen for ansatte i staten og skoleverket. I tillegg er mange innen forskningssektoren, forskjellige forvaltningsvirksomheter og flere andre virksomheter, for det meste innen offentlig sektor, medlemmer.

De fleste kommuner, fylkeskommuner, helseforetak og bedrifter med tilknytning til offentlig sektor har inngått avtale om offentlig tjenstepensjon for sine ansatte hos KLP. Medlemsmassen i KLP er delt inn i fem risikofellesskap etter hvilken arbeidsgiver de er registrert

ansatt hos eller hvilken yrkesgruppe de tilhører. Premien utjevnes i henhold til tariffavtalen i de ulike risikofellesskapene. De fem risikofellesskapene er:

- Fellesordningen for fylkeskommuner
- Fellesordningen for kommuner og bedrifter
- Fellesordningen for statlige helseforetak
- Pensjonsordningen for sykepleiere
- Pensjonsordningen for sykehusleger

Fellesordningen for kommuner og bedrifter er det klart største risikofellesskapet. Det er også noen kommunalt og fylkeskommunalt ansatte som har offentlig tjenstepensjon gjennom kommunale og fylkeskommunale pensjonskasser. I 2015 var det om lag 135 000 premiebetalende medlemmer og uførepensjonister i offentlige pensjonskasser. I dette kapittelet presenteres kun statistikk fra SPK og KLP.

4.3 Antall mottakere av pensjon

Dette avsnittet presenterer statistikk over antallet mottakere av pensjon fra SPK og KLP i perioden 2015–2019. Statistikken over mottakere av pensjon er delt opp i ulike pensjonsprodukter og viser antall mottakere av *alderspensjon*, *uførepensjon*, *særalderspensjon*, *AFP* og *ektefellepensjon*. Mottakere av *uførepensjon* og *ektefellepensjon* inkluderer kun de som mottar disse produktene og som er 62 år eller eldre. *Alderspensjon* utbetales tidligst fra 67 år og de som mottar pensjon fra en særaldersgrense før 67 år mottar derfor *særalderspensjon*.

4.3.1 Antall mottakere av pensjon i SPK

Tabell 4.1 viser antall mottakere av pensjon fra SPK ved utgangen av årene 2015–2019. Antall mottakere av alderspensjon har økt en god del i perioden. Antall mottakere av særalderspensjon og tjenstepensjonsberegnet AFP har også økt en del i perioden, mens antall mottakere av ektefellepensjon har vært relativt stabilt. Antall mottakere over 62 år med uførepensjon har gått klart ned i perioden, og antall mottakere av folketrygdberegnet AFP har også gått noe ned i perioden.

Tabell 4.1 Antall mottakere av pensjon fra SPK ved utgangen av året

	2015	2016	2017	2018	2019
Alderspensjon fra 67 år	143 337	149 246	154 775	159 929	165 554
Etterlattepensjon fra 62 år	40 597	40 696	40 799	40 980	41 116
Folketrygdberegnet AFP	5 152	5 199	5 040	4 838	4 680
Særalderspensjon (til 67 år)	6 013	6 174	6 384	6 487	6 596
Tjenestepensjonsberegnet AFP	6 434	6 593	7 008	7 323	7 107
Uførepensjon fra 62 år	13 032	12 362	11 797	11 378	10 820

Kilde: SPK

4.3.2 Antall mottakere av pensjon i KLP

Tabell 4.2 viser antall mottakere av pensjon fra KLP ved utgangen av årene 2015–2019. Over perioden har antallet mottakere av alderspensjon fra 67 år økt med om lag 27 prosent. Antallet mottakere av uførepensjon har hatt den mest beskjedne økningen, med en økning på om lag to prosent. Antall mottakere av tjenestepensjonsberegnet AFP har økt med 26 prosent, antall mottakere av særalderspensjon har økt med om lag 23 prosent, antall mottakere av ektefellepensjon har økt med om lag 15 prosent og antallet mottakere av folketrygdberegnet AFP har økt med 16 prosent.

Tabell 4.2 Antall mottakere av pensjon fra KLP ved utgangen av året

	2015	2016	2017	2018	2019
Alderspensjon fra 67 år	118 330	126 533	134 310	141 244	150 082
Uførepensjon fra 62 år	14 999	15 062	15 256	15 412	15 293
Særalderspensjon (til 67 år)	8 918	9 427	9 810	10 487	11 082
Folketrygdberegnet AFP	8 226	8 610	8 812	9 251	9 581
Tjenestepensjonsberegnet AFP	2 274	2 301	2 527	2 738	2 858
Ektefellepensjon fra 62 år	18 351	19 051	19 855	20 533	21 074

Kilde: KLP

4.4 Utbetalinger

Dette avsnittet presenterer statistikk over utbetalinger av pensjon fra SPK og KLP. Alle tallene er i dette avsnittet er deflatert med endringen i gjennomsnittlig grunnbeløp i folketrygden.

4.4.1 Utbetalinger SPK

Tabell 4.3 viser årlige utbetalinger av pensjon fra SPK, fordelt etter pensjonstype (korrigert for veksten i grunnbeløpet). Tallene for uførepensjon og ektefellepensjon inneholder kun utbetalinger som utbetales til dem som er 62 år og eldre.

Alderspensjon er den klart største utbetalingsposten i SPK og også den posten som har økt mest i kroner. Særalderspensjon er den utbetalingsposten som har hatt høyest prosentvis

økning i perioden (18 prosent). Det har også vært en økning i utgiftene til tjenstepensjonsberegnet AFP (14 prosent). Utgiftene til uførepensjon har gått ned med rundt 30 prosent i perioden mens utgiftene til folketrygdberegnet AFP har gått ned med 2 prosent. Utgiftene til ektefellepensjon har vært relativt stabile i perioden.

Tabell 4.3 Utbetalinger av pensjon fra SPK fordelt etter pensjonstype, millioner 2019-kroner

	2015	2016	2017	2018	2019
Alderspensjon	13 655	14 056	14 386	14 788	15 100
Etterlattepensjon	3 557	3 568	3 575	3 548	3 559
Folketrygd beregnet AFP	1 199	1 254	1 251	1 198	1 181
Særalderspensjon	2 089	2 194	2 298	2 393	2 475
Tjenstepensjon beregnet AFP	2 124	2 158	2 253	2 400	2 422
Uførepensjon	1 091	964	885	807	763

Kilde: SPK

4.4.2 Utbetalinger KLP

Tabell 4.4 viser årlige utbetalinger av pensjon fra KLP fordelt etter pensjonstype. Tallene for uførepensjon og ektefellepensjon inneholder kun utbetalinger til dem som er 62 år og eldre. Vi ser at alderspensjon er den klart største utbetalingsposten og også den posten som har økt mest i kroner i perioden 2015–2019. AFP har hatt høyest prosentvis vekst i utbetalingene med 37 prosent for folketrygdberegnet AFP og 36 prosent for tjenstepensjonsberegnet AFP. Utgiftsøkningen for AFP er høyere enn økningen i antall mottakere og indikerer at gjennomsnittlig ytelsesnivå for AFP har økt. Utbetalingene av uførepensjon og særalderspensjon har også økt en god del i perioden. Utbetalingene av ektefellepensjon har blitt redusert med om lag 15 prosent. Ettersom antall mottakere av ektefellepensjon har økt i perioden, betyr dette at det gjennomsnittlige ytelsesnivået for ektefellepensjon har gått ned. Beregningsreglene for ektefellepensjon er endret flere ganger og fallet i utgiftene til ektefellepensjon henger trolig sammen med at stadig flere mottakere av ektefellepensjon får ektefellepensjonen beregnet etter nye regler.

Tabell 4.4 Utbetalinger av pensjon fra KLP fordelt etter pensjonstype, millioner 2019-kroner

	2015	2016	2017	2018	2019
Alderspensjon fra 67 år	7 935	8 546	9 060	9 641	10 235
Ektefellepensjon fra 62 år	919	956	980	1 018	780
Folketrygdberegnet AFP	1 800	1 942	2 009	2 140	2 467
Særalderspensjon (til 67 år)	1 894	2 035	2 116	2 302	2 218
Tjenestepensjonsberegnet AFP	718	746	828	928	979
Uførepensjon fra 62 år	839	821	810	808	1 045

Kilde: KLP

4.5 Avgangsmønster

Dette avsnittet søker å belyse avgangsmønsteret i offentlig sektor. Avsnittet viser enkelte tall for uttaksrater for AFP, uføreandeler og avgangsalder for alderspensjon og særalderspensjon for SPK og KLP. Formålet er belyse om pensjoneringsadferden har endret seg de siste årene. Ettersom medlemsmassen og omfanget av særaldersgrenser er veldig forskjellig i de ulike risikofellesskapene i KLP presenteres avgangsrater for de ulike risikofellesskapene separat.

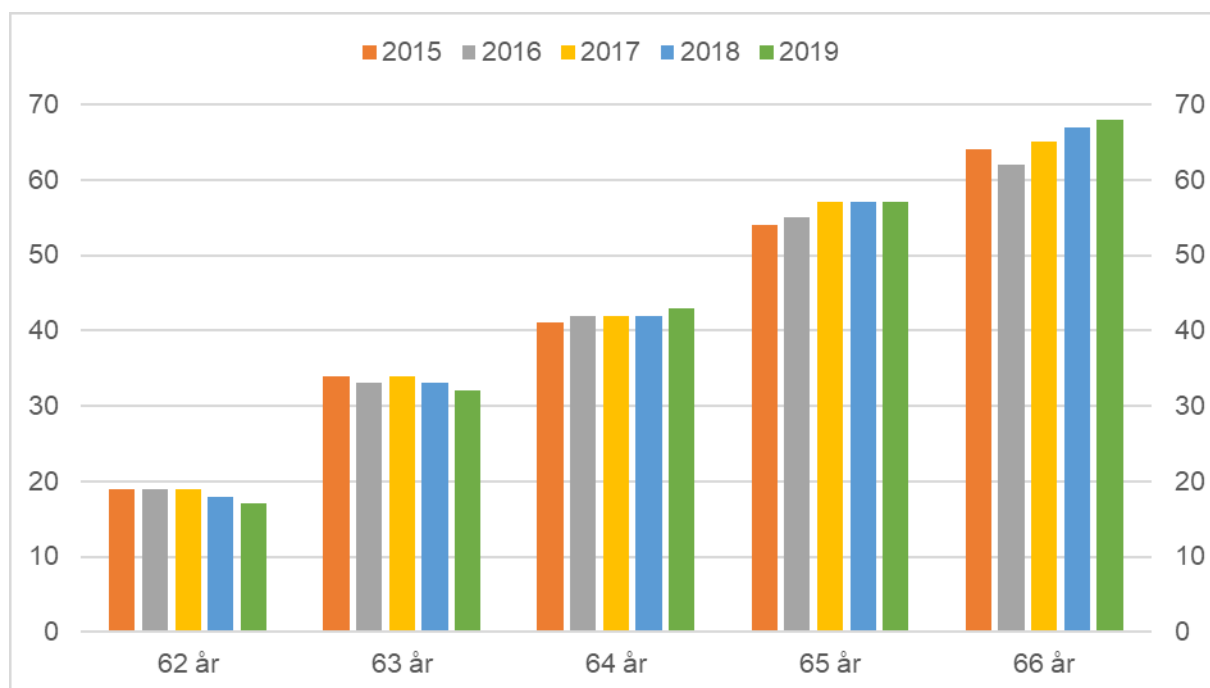
4.5.1 Avgangsmønster SPK

SPK har beregnet uttaksandeler for AFP. Med uttaksandeler menes antall som har tatt ut AFP i prosent av hvor mange som kunne tatt ut. De som kunne tatt ut AFP er definert som summen av aktive på avtaler med AFP og de som har tatt ut AFP.

Figur 4.1 viser andelen som har tatt ut AFP ved ulike aldre for kvinner og figur 4.2 viser andeler som har tatt ut AFP for menn. Figurene viser andelen som har tatt ut AFP etter alder målt ved utgangen av året. Dette innebærer at personer som for eksempel har tatt ut AFP mens de er 62 år, men har fylt 63 år innen utgangen av året, vil inngå i tallene for uttak ved 63 år. Denne periodiseringen innebærer at AFP-ratene for 62-åringer er lavere enn den faktiske andelen som tar ut AFP før de fyller 63 år. Periodiseringen er imidlertid lik for alle år, så AFP-ratene gir likevel informasjon om utviklingen over tid.

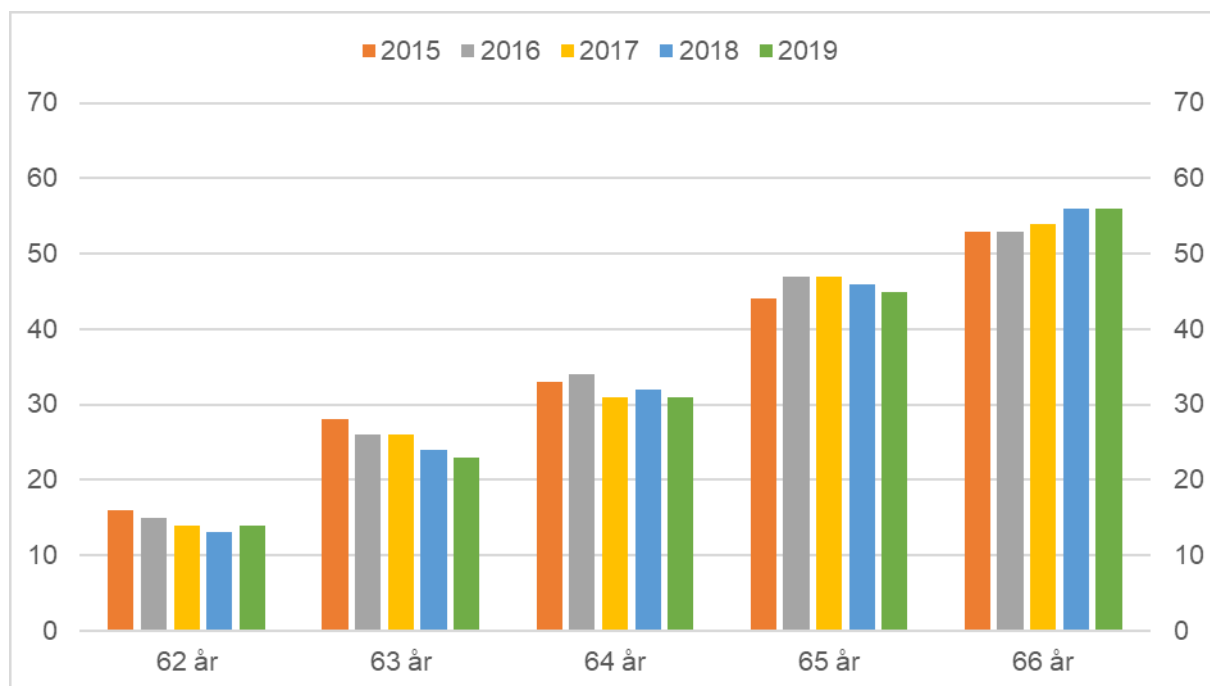
Figur 4.1 viser at det har vært en nedgang i AFP-uttak før 64 år blant kvinner, mens andelen som tar ut AFP innen 66 år har økt noe. Figur 4.2 viser at det har vært en nedgang uttaksandelene for AFP før 65 år for menn, mens det har vært en moderat økning i uttaksandelene fra 65 år.

Figur 4.1 Uttaksandeler for AFP i SPK etter alder for kvinner. Prosent

Kilde: SPK

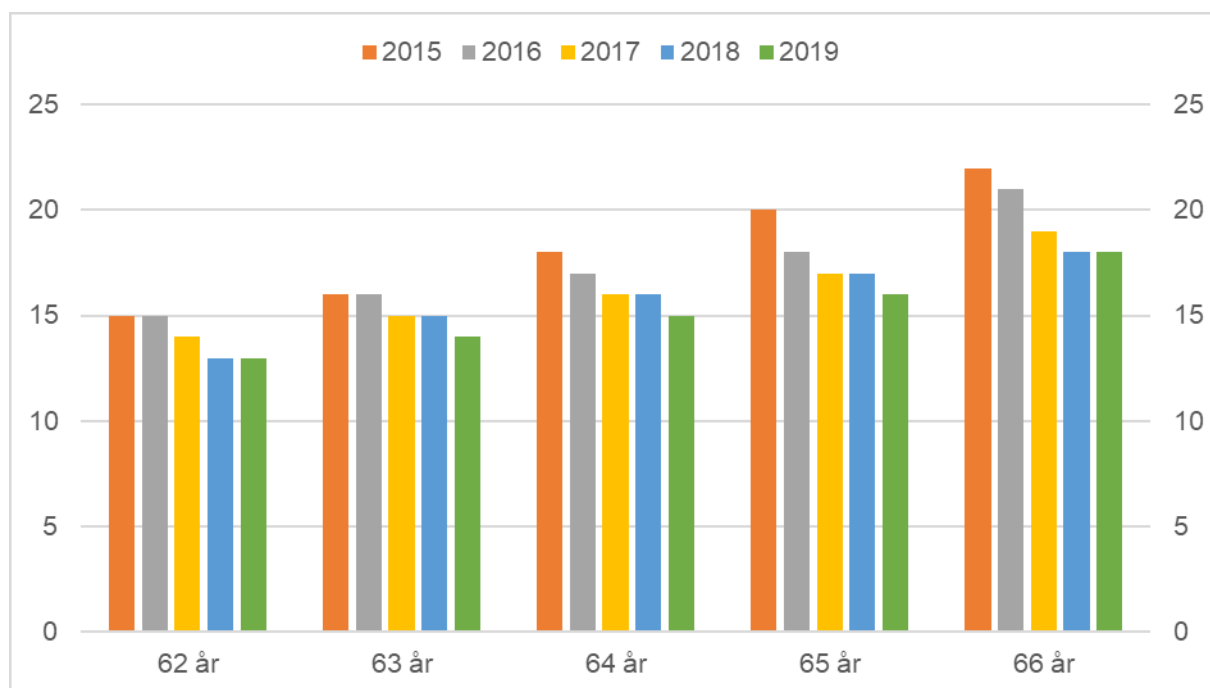
Figur 4.2 Uttaksandeler for AFP i SPK etter alder for menn. Prosent

Kilde: SPK

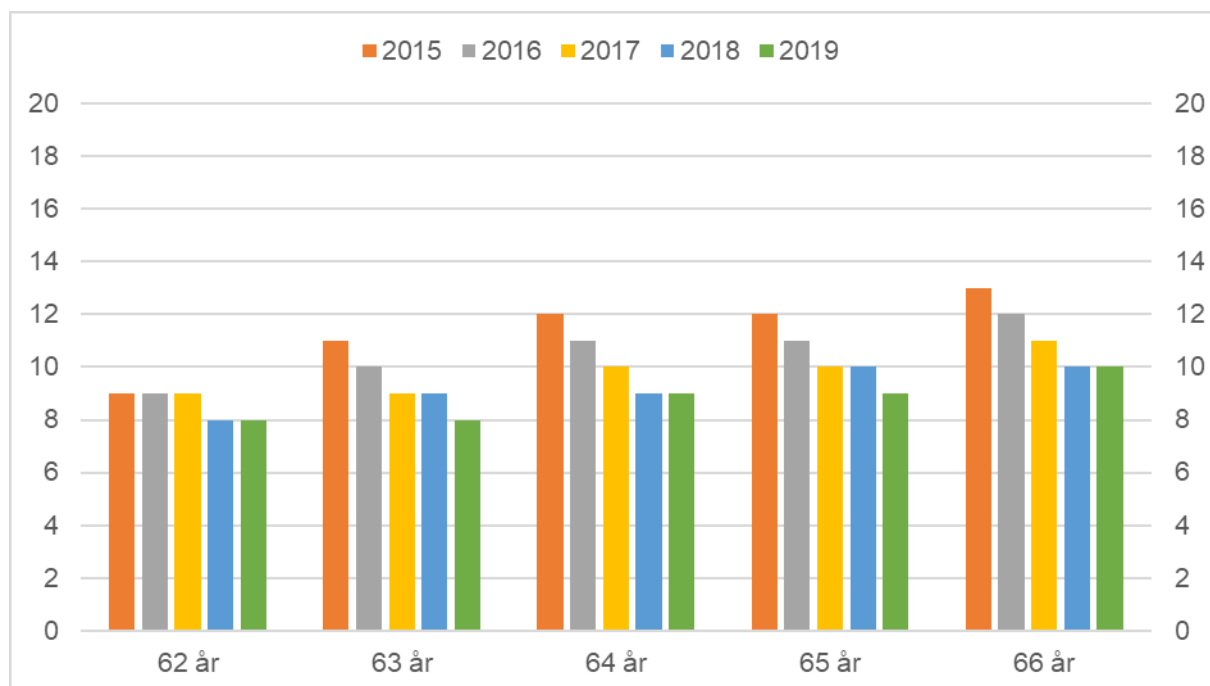
En kunne kanskje forvente at nedgangen i uttaket av AFP ville motsvares av at omfanget av uførepensjonering økte. Det er ikke tilfellet, snarere tvert imot. Figur 4.3 og figur 4.4 viser en klar nedgang i uførepensjonering blant de eldste arbeidstakerne fra 2015 både for kvinner og menn. Figuren viser hvor stor andel som mottar uførepensjon etter alder.

Figur 4.3 Uføreandeler i SPK etter alder for kvinner. Prosent

Kilde: SPK

Figur 4.4 Uføreandeler i SPK etter alder for menn. Prosent

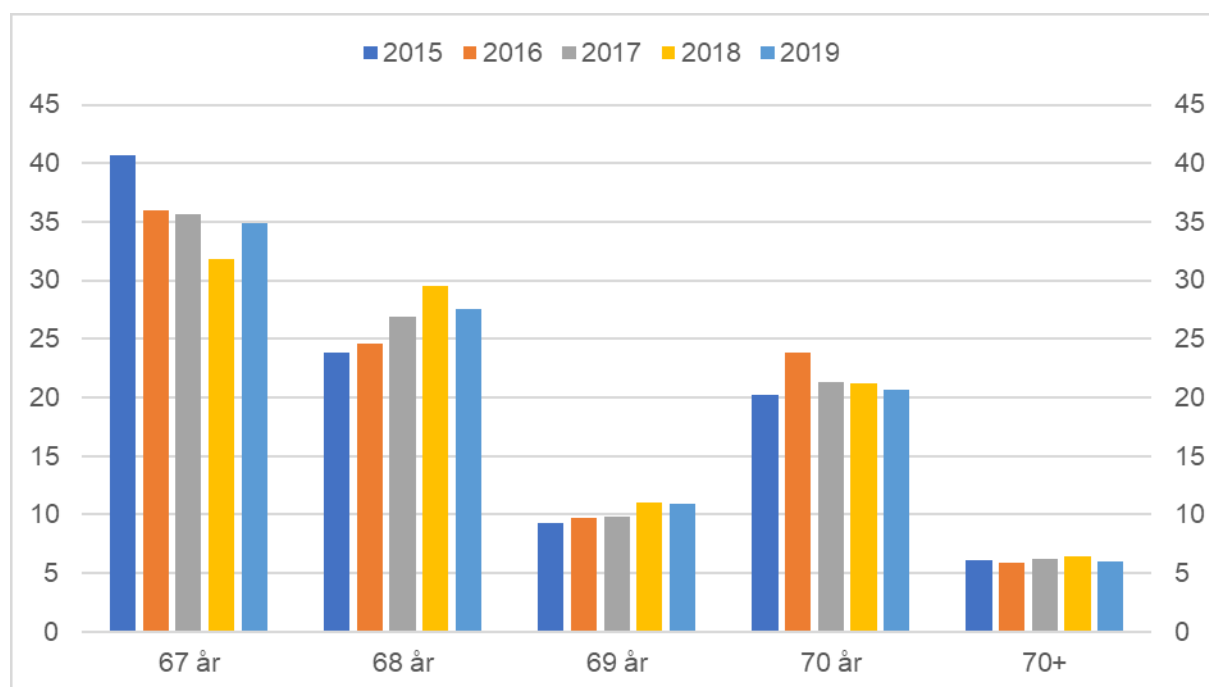

Kilde: SPK

Figur 4.5 viser avgangsalderen til de som fremdeles er yrkesaktive ved 67 år (70+ refererer til de som fremdeles står i jobb etter fylte 70 år). Figuren viser dermed førstegangsuttak av alderspensjon i perioden 2015–2019 fordelt etter uttaksalder, blant de som fremdeles arbeidet

da de var 67 år. Blant de som står i stilling til de går av med ordinær alderspensjon har andelen som står i jobb etter 67 år økt noe over tid.

Figur 4.5 Førstegangsuttak av alderspensjon i SPK etter uttaksalder. Prosent

Kilde: SPK

4.5.2 Avgangsmønster KLP

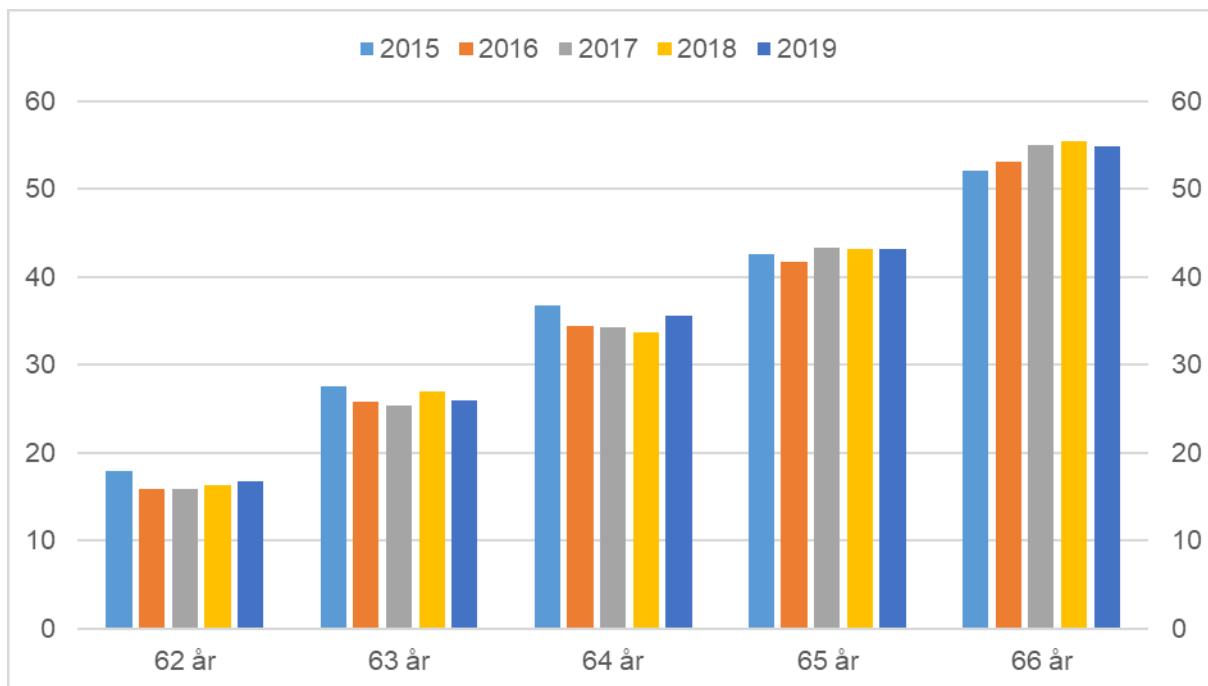
KLP har beregnet uttaksandeler for AFP i alle risikofelleskapene. Med uttaksandeler menes antall som har tatt ut AFP i prosent av hvor mange som kunne tatt ut. KLP har ikke statistikk over hvem som ikke kvalifiserer for AFP, og de som kunne tatt ut AFP er derfor definert som summen av aktive og de som har tatt ut AFP.

Figur 4.6 illustrerer uttaksandelene for kvinner i fellesordningen for kommuner og bedrifter og figur 4.7 illustrerer uttaksandelene for menn. Andelene er beregnet på samme måte som i figur 4.1 og figur 4.2 og innebærer, som nevnt, at for eksempel AFP-ratene for 62-åring er lavere enn den faktiske andelen som tar ut AFP før de fyller 63 år. Periodiseringen er lik for alle år, så AFP-ratene gir likevel informasjon om utviklingen over tid.

Figur 4.6 viser at det har vært noe nedgang i uttaket av AFP for kvinner i alderen 62–64 år og figur 4.7 viser at uttaksandelene har gått ned for menn ved alle uttaksalder, og klart mer for menn enn for kvinner.

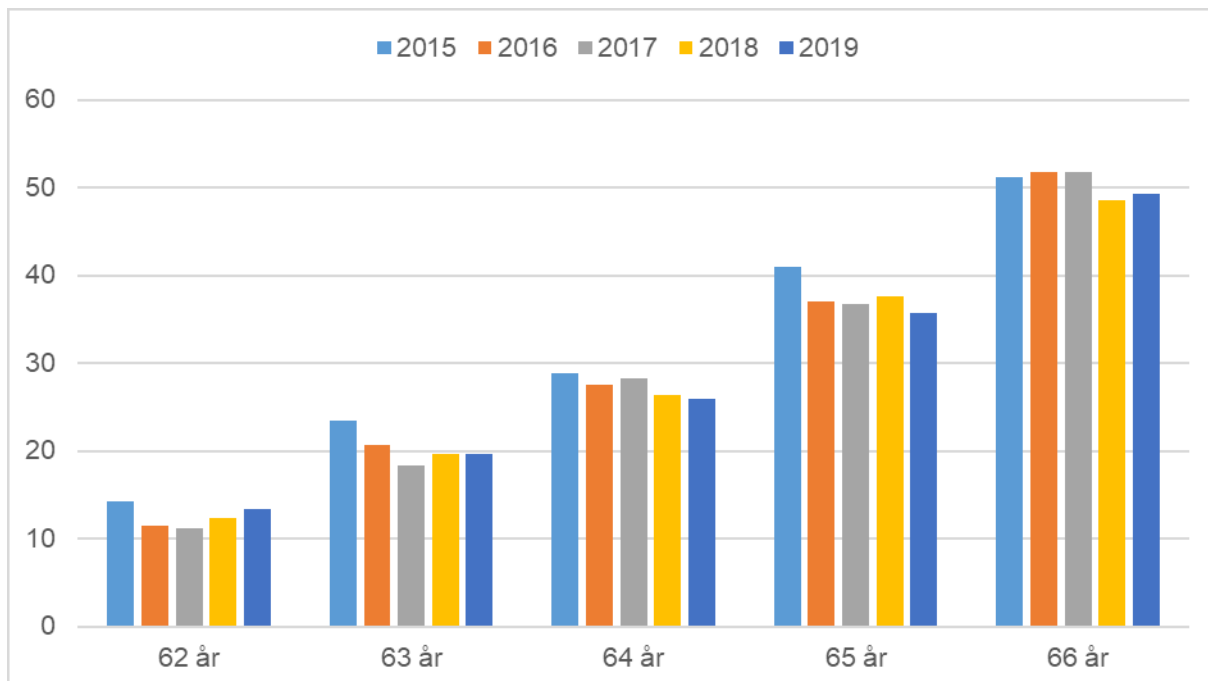
Særalderspensjonering påvirker AFP-uttakssratene ettersom de som kunne ha tatt ut AFP er definert som summen av aktive og de som har tatt ut AFP. De som går av med særaldersgrense inngår derfor ikke blant de som kan ta ut AFP. I fellesordningen for kommuner og bedrifter har en del særaldersgrense på 65 år, og noen av disse tar ut pensjon inntil tre år tidligere etter 85-årsregelen. Uttaksandelene for AFP gir derfor ikke et fullstendig bilde på omfang og endring i tidligpensjonering for de risikofellesskapene som har et visst omfang av særaldersgrenser.

Figur 4.6 Uttaksandeler for AFP i fellesordningen for kommuner og bedrifter i KLP for kvinner. Prosent

Kilde: KLP

Figur 4.7 Uttaksandeler for AFP i fellesordningen for kommuner og bedrifter i KLP for menn. Prosent

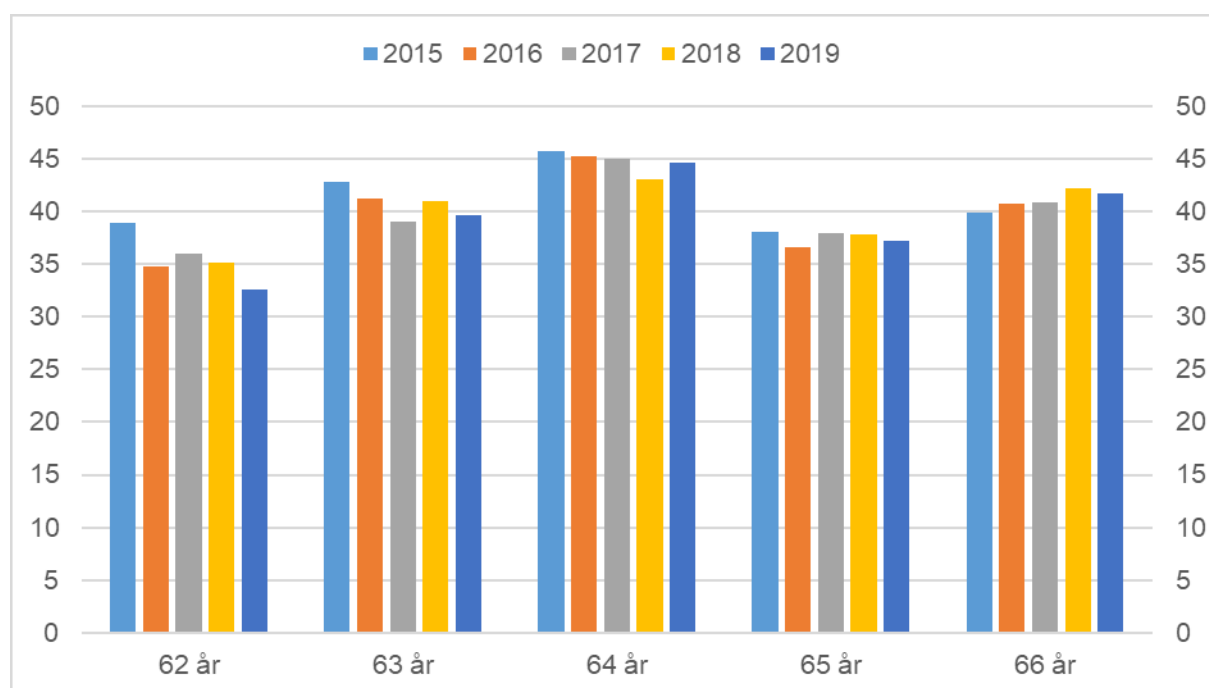
Kilde: KLP

I vedlegg 3 presenteres statistikk for de resterende risikofellesskapene i KLP.

AFP-uttaksandelene varierer en god del mellom de ulike fellesskapene, og utviklingen over tid er også noe varierende. Både nivåforskjellene og utviklingen over tid forklares delvis av at uttak av pensjon fra særaldersgrense påvirker AFP-ratene. Særlig i pensjonsordningen for sykepleiere, hvor flertallet går av med pensjon fra særaldersgrense, gir uttaksandelene for AFP lite informasjon om omfang og endring i tidligpensjonering.

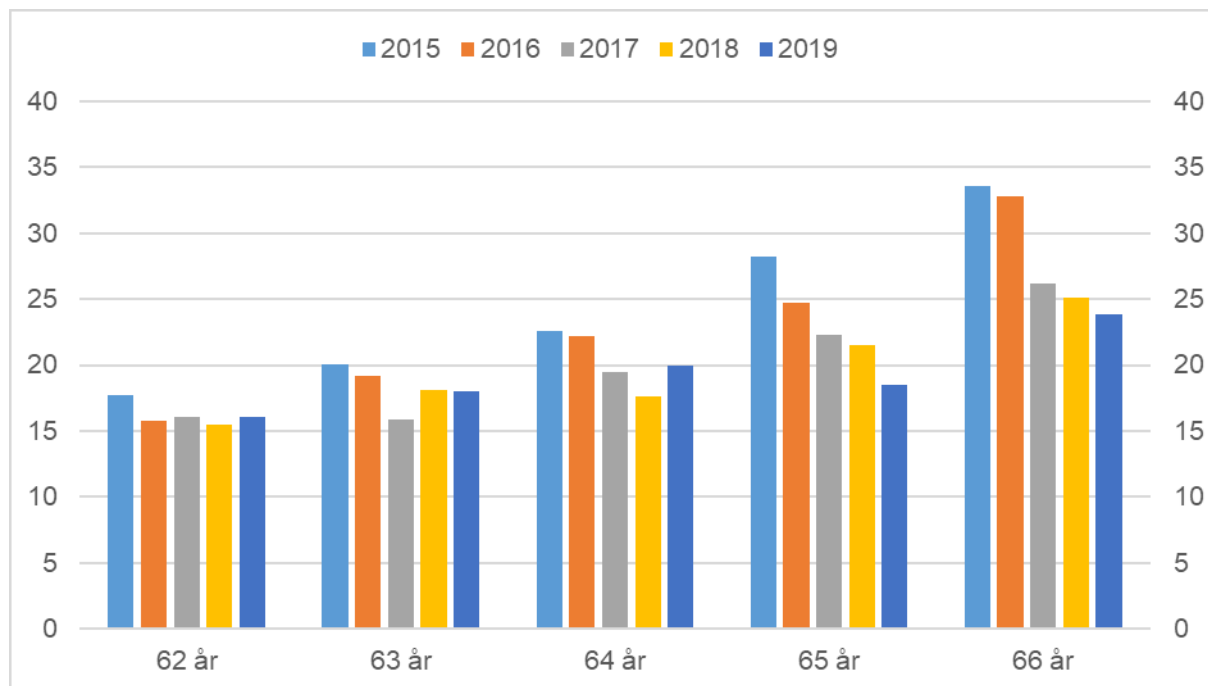
Figur 4.8 viser at det har vært noe nedgang i andelen uføre blant de eldste kvinnene i fellesordningen for kommuner og bedrifter og figur 4.9 viser at det har vært en betydelig nedgang for menn. Figurene indikerer hvor stor andel av bestanden som mottar uførepensjon etter alder.

Figur 4.8 Uføreandeler i fellesordningen for kommuner og bedrifter i KLP for kvinner. Prosent

Kilde: KLP

Figur 4.9 Uføreandeler i fellesordningen for kommuner og bedrifter i KLP for menn. Prosent

Kilde: KLP

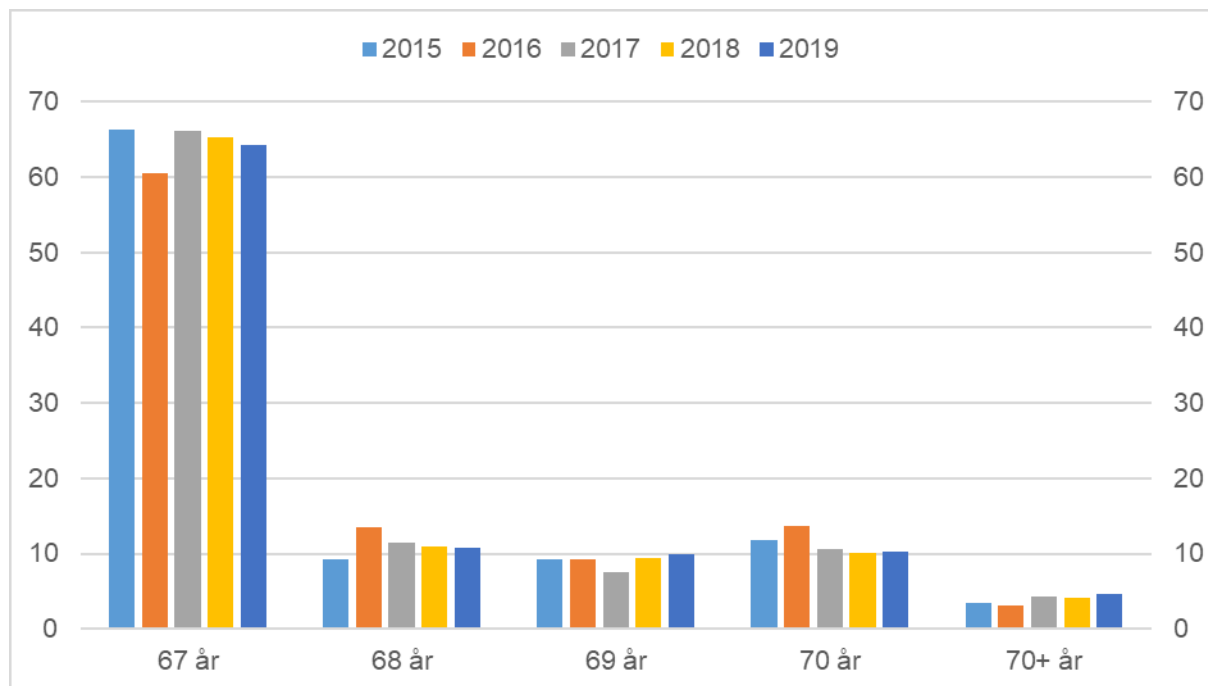
I vedlegg 3 vises også uføreandeler etter alder i de resterende risikofellesskapene i KLP.

Når risikofellesskapene fordeles på kjønn er populasjonene relativt små for enkelte av fellesskapene og det kan derfor være vanskelig å si noe om trendene. Vi ser likevel tydelig effekten av særaldersgrenser i pensjonsordningen for sykepleiere, ved at uføreandelene faller kraftig fra 65 år. Dette fallet skyldes at personer blir overført fra uførepensjon til særalderspensjon når de når særaldersgrensen.

Figur 4.10 viser avgangsalderen til de som fremdeles er yrkesaktive ved 67 år (70+ refererer til de som fremdeles står i jobb etter fylte 70 år). Figuren viser dermed førstegangsuttak av alderspensjon i perioden 2015–2019 fordelt etter uttaksalder, blant de som fremdeles arbeidet da de var 67 år.

Det er klart flest som har tatt ut ordinær alderspensjon fra en aktiv stilling ved 67 år. Dette er tilfellet for over 60 prosent i fellesordningen for kommuner og bedrifter. Blant de som står i stilling til de går av med ordinær alderspensjon, har fordelingen på uttaksalder vært relativt stabil de siste årene. Blant de som står i jobb til de tar ut ordinær alderspensjon er det flere som jobber etter 67 år i SPK enn i fellesordningene i KLP.

Figur 4.10 Førstegangsuttak av alderspensjon etter uttaksalder i fellesordningen for kommuner og bedrifter i KLP. Prosent

Kilde: KLP

4.6 Særaldersgrenser i offentlig sektor

Enkelte arbeidstakere har lavere aldersgrense enn 67 år, såkalt særaldersgrense, og kan normalt ta ut alderspensjon fra tjenestepensjonsordningen før 67 år.

I avtalen om ny pensjonsløsning for ansatte i offentlig sektor fra mars 2018, ble det ikke avtalt særskilte regler for personer med særaldersgrense. Gjennom Stortingets behandling av Prop. 87 L ble det vedtatt å videreføre dagens tidligpensjonsordning. Den innebærer at personer med særaldersgrense mottar en særalderspensjon før 67 år. Særalderspensjonen er 66 prosent av pensjonsgrunnlaget for de som har full opptjeningstid. I utgangspunktet har offentlig ansatte plikt til å fratre ved aldersgrensen. Hvis summen av alder og tjenestetid er minst 85 år, kan en fratre inntil tre år før aldersgrensen (85-årsregelen). En person med aldersgrense 65 år, kan dermed fratre ved fylte 62 år etter 85-årsregelen dersom tjenestetiden er minst 23 år.

Løsningen som er vedtatt skal gjelde som en midlertidig løsning, i påvente av at de langsiktige reglene for personer med særaldersgrense blir avklart. Partene i offentlig sektor har ikke oppnådd enighet om langsiktige pensjonsregler for personer med særaldersgrense, og de vedtatte reglene videreføres inntil videre.

De fleste med særaldersgrense er ansatt i offentlig sektor, og de mest vanlige særaldersgrensene er 65 og 60 år. Dette kapitlet gir en oversikt over personer under 67 år som mottar særalderspensjon fra SPK eller KLP.

Ved utgangen av 2019 var det til sammen 16 050 særalderspensjonister i SPK og KLP, 6 596 i SPK og 9 454 i KLP. Noen av disse kan i tillegg ha tatt ut alderspensjon fra folketrygden, men vi har ingen informasjon om omfanget av dette. Hovedbildet er at det i SPK i hovedsak er menn som mottar pensjon med særaldersgrense 60 år, mens det i kommunal sektor i hovedsak er kvinner som mottar pensjon med særaldersgrense 65 år.

Personer med særaldersgrense kan ta ut folketrygdberegnet AFP i stedet for særalderspensjon dersom dette gir en høyere pensjon. Tallene under omfatter ikke personer med særaldersgrense som mottar AFP da disse inngår i tallene for AFP-pensjonister. Uttak av AFP for personer med særaldersgrense vil likevel påvirke uttakssratene for særalderspensjon ettersom ytelsene er gjensidig utelukkende – de som har tatt ut AFP kan ikke samtidig ta ut alderspensjon og de som går av med særaldersgrense kan ikke samtidig ta ut AFP. Heller ikke de med særaldersgrense som jobber til 67 år eller lenger inngår i statistikken for uttak av særalderspensjon.

4.6.1 Særaldersgrenser i SPK

Tabell 4.5 viser antall mottakere av særalderspensjon i SPK 2015–2019 og fordelingen av særalderspensjonistene etter hvilken alder de hadde ved utgangen av året. Tabellen viser at de fleste særalderspensjonistene er mellom 60 og 66 år. Av totalt 6 596 særalderspensjonistene i SPK i 2019 hadde et klart flertall, om lag 63 prosent, en særaldersgrense på 60 år og rundt 28 prosent en aldersgrense på 65 år.

Tabell 4.5 Særalderspensjonister i SPK fordelt etter alder på mottakerne. Antall

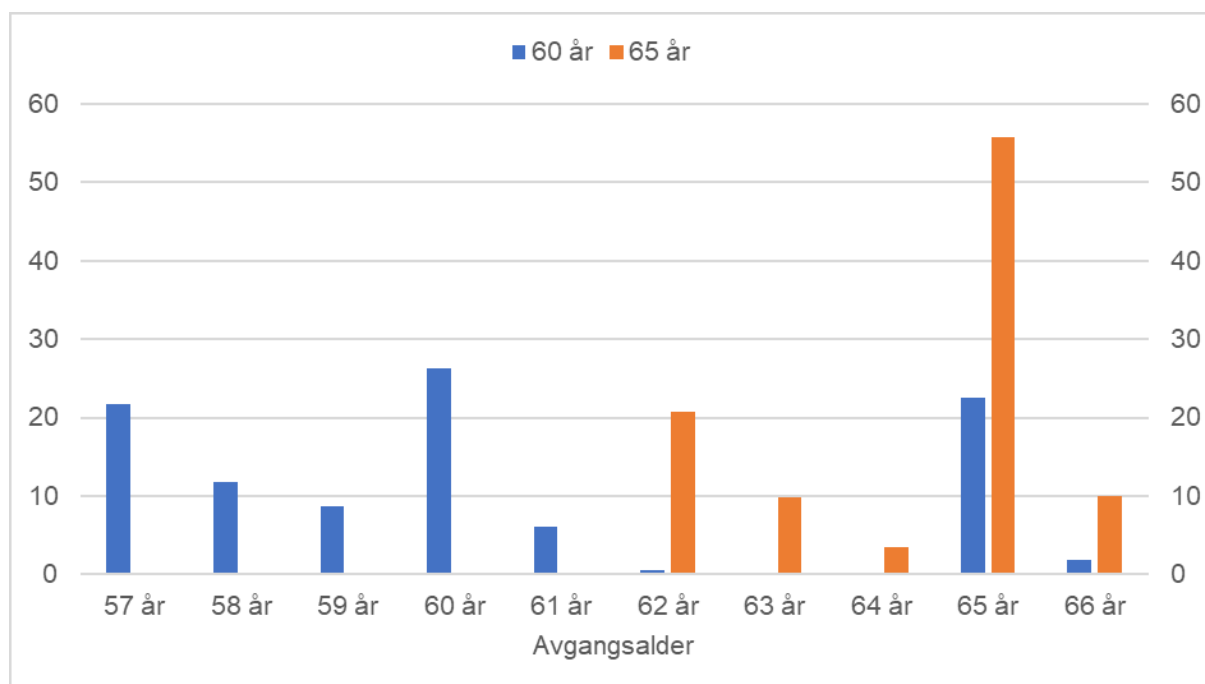
Alder	2015	2016	2017	2018	2019
<57 år	*	*	*	*	*
57–59 år	745	733	702	661	678
60–64 år	2 795	3 006	3 194	3 313	3 333
65–66 år	2 471	2 434	2 486	2 512	2 584
Sum	6 013	6 174	6 384	6 487	6 596

*betyr at det er færre enn 4 personer.

Kilde: SPK

Figur 4.11 viser aldersfordelingen for uttak av pensjon for de som har aldersgrense 60 og 65 år i SPK i 2019. Figuren viser ved hvilken alder de med særaldersgrense som mottar særalderspensjon og er 66 år i 2019 startet å ta ut pensjon.

Figur 4.11 Særalderspensjonister i SPK med aldersgrense 60 år og 65 år fordelt etter alder ved uttak, desember 2019. Prosent

Kilde: SPK

Blant dem med særaldersgrense på 60 år er det flest som har tatt ut pensjon ved 60 år, men det er også en betydelig andel som tar ut pensjon ved 57 år etter 85-årsregelen. Det er også en liten andel som har tatt ut pensjon første gang etter aldersgrensen.¹⁷

Blant dem med særaldersgrense på 65 år er det klart flest som har tatt ut pensjonen ved aldersgrensen, men det er også en betydelig andel som tar ut pensjon ved 62 år etter 85-årsregelen. En liten andel tok også ut pensjon ett år etter aldersgrensen.

4.6.2 Særaldersgrenser KLP

Tabell 4.6 viser antall personer med særalderspensjon i ulike ordninger i KLP i perioden 2015–2019. Samlet var det 9 454 særalderspensjonister i de fire største risikofellesskapene i KLP ved utgangen av 2019.

¹⁷ I Lov om aldersgrenser for offentlige tjenestemenn m.fl. heter det at en plikter å fratre ved første månedsskifte etter aldersgrensen for stillingen. Tilsettingsmyndigheten kan likevel bestemme at en tjenestemann skal kunne fortsette utover aldersgrensen dersom vedkommende fremdeles fyller de kravene som stillingen forutsetter.

Tabell 4.6 Særalderspensjonister i KLP under 67 år i ulike risikofellesskap ved utgangen av året

	2015	2016	2017	2018	2019
Kommuner og bedrifter	3 609	3 862	3 995	4 242	4 372
Fylkeskommuner	182	173	154	171	183
Sykepleiere	3 149	3 387	3 436	3 656	3 892
Fellesordningen for helseforetak	954	997	991	1 005	1 007

Kilde: KLP

Tabell 4.7 viser fordelingen av særalderspensjonister etter aldersgrense i de ulike ordningene i KLP ved utgangen av 2018. Tabellen viser at et overveidende flertall av dem med særaldersgrense i KLP har en aldersgrense på 65 år.

Tabell 4.7 Særalderspensjonister i KLP under 67 år i ulike risikofellesskap etter aldersgrense, desember 2019. Antall

	60 år	63 år	65 år	Sum
Kommuner og bedrifter	412	*	3 957	4 370
Fylkeskommuner	0	0	183	183
Sykepleiere	0	0	3 892	3 892
Helseforetak	127	0	880	1 007

*betyr at det er færre enn 4 personer.

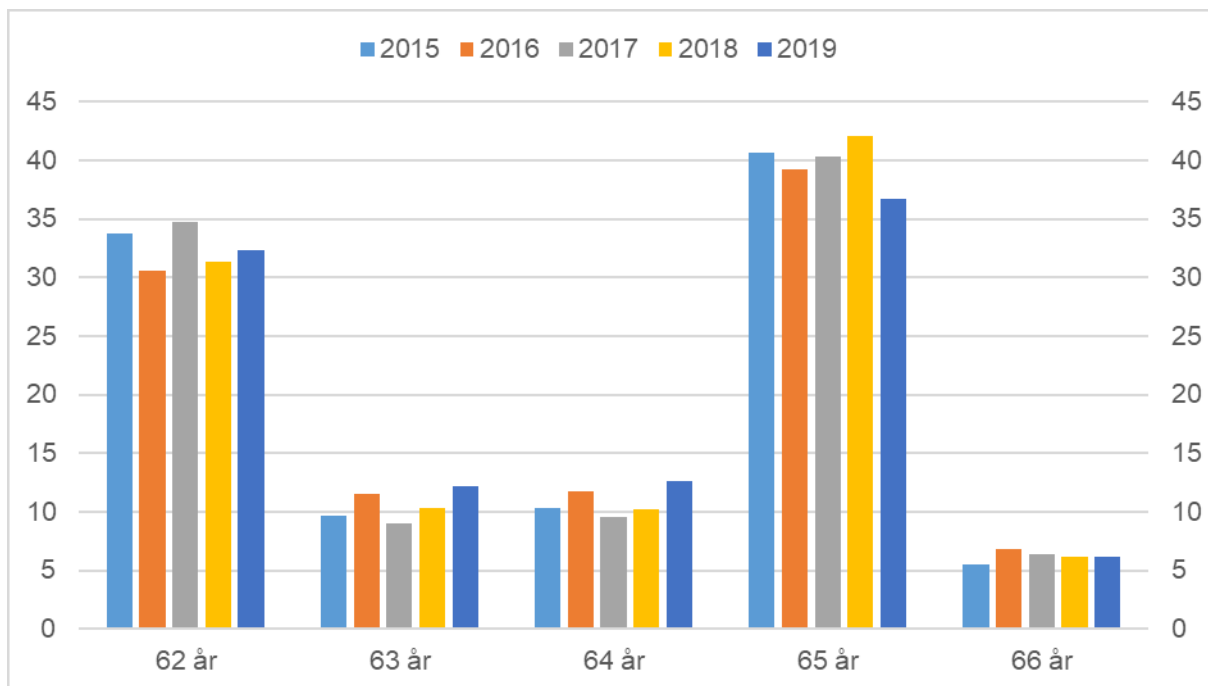
Kilde: KLP

Figur 4.12 og figur 4.13 viser ved hvilken alder særalderspensjonister med aldersgrense 65 år tar ut pensjon i fellesordningen for kommuner og bedrifter og i pensjonsordningen for sykepleiere. Figurene viser når de som er 66 år ved utgangen av årene 2015–2019 tok ut pensjon.

Det går fram at det vanligste er å ta ut pensjonen enten ved aldersgrensen eller tre år før aldersgrensen (85-årsregelen). I henhold til hovedtariffavtalen i KS området kan arbeidstakere med særaldersgrenser under 67 år, og som ikke har opptjent fulle pensjonsrettigheter fortsette i stilling til fylte 67 år.

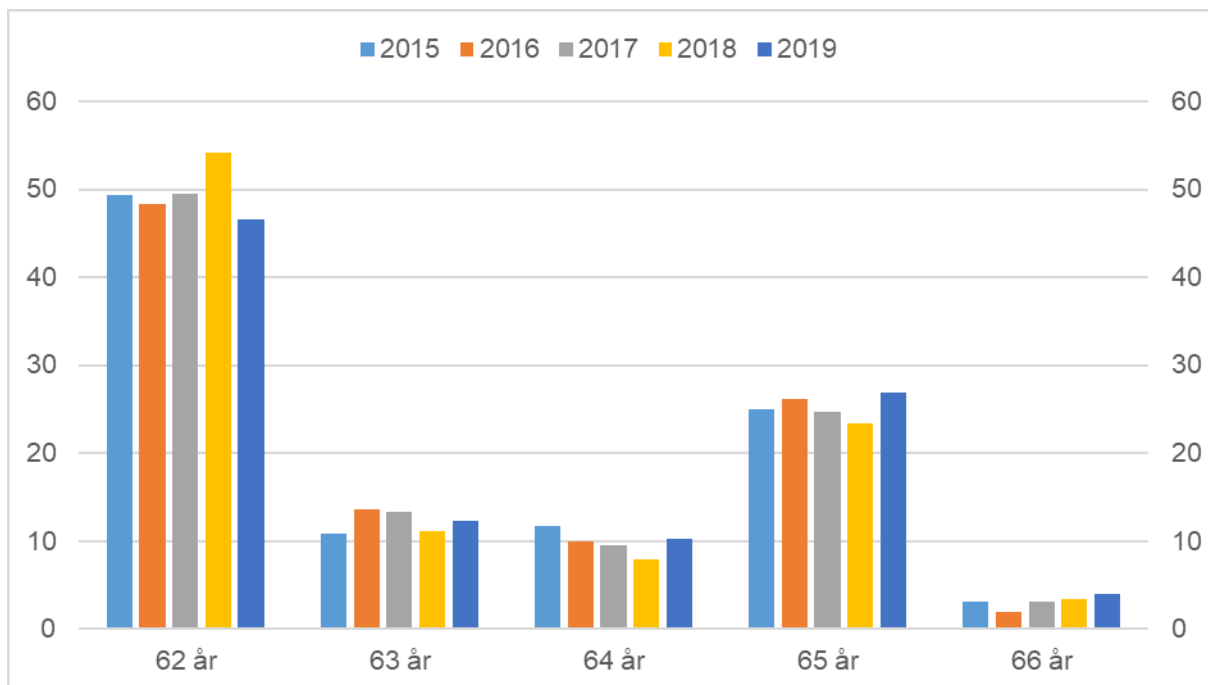
Vi ser at det i pensjonsordningen for sykepleiere er langt vanligere å ta ut pensjon tre år tidligere enn aldersgrensen enn ved aldersgrensen, mens forholdet er motsatt i ordningen for kommuner og bedrifter.

Figur 4.12 Særalderspensjonister i KLP med aldersgrense 65 år fordelt etter alder ved uttak. Fellesordningen for kommuner og bedrifter. Prosent.

Kilde: KLP

Figur 4.13 Særalderspensjonister i KLP med aldersgrense 65 år fordelt etter alder ved uttak. Pensjonsordningen for sykepleiere. Prosent.

Kilde: KLP

5 Yrkesaktivitet blant eldre

Et av hovedmålene i pensjonsreformen er at pensjonssystemet skal legge til rette for at flere står lenger i arbeid gjennom gode arbeidsinsentiver og fleksible regler for kombinasjon av arbeid og pensjon.

I privat sektor kan tjenestepensjon, på samme måte som alderspensjonen fra folketrygden, tas ut fleksibelt og fritt kombineres med arbeidsinntekt fra 62 år. Store deler av privat sektor er i tillegg tilsluttet AFP-ordningen. Anslag fra Arbeids- og velferdsdirektoratet viser at omtrent halvparten av 61-åringene som er sysselsatt i privat sektor er ansatt i en AFP-bedrift.

AFP i privat sektor ble fra 2011 lagt om til å være en livsvarig ytelse som gir høyere ytelse jo senere den tas ut og ytelsen kan fritt kombineres med arbeid. Det samlede pensjonsnivået i privat sektor består dermed av to eller tre ulike pensjonskomponenter med nøytrale og fleksible uttaksregler. Insentivene til å stå lenger i arbeid ble styrket for ansatte i AFP-bedrifter i privat sektor etter omleggingen av AFP-ordningen i 2011. For de øvrige i privat sektor har pensjonsreformen ført til at alderspensjon fra folketrygden kan tas ut fem år tidligere.

Etter gamle regler kan offentlig tjenestepensjon tas ut først fra 67 år og bare dersom man jobber deltid eller slutter i offentlig stilling. Offentlig ansatte som tar ut full pensjon, og samtidig fortsetter å jobbe i en stilling med rett til medlemskap i en offentlig pensjonsordning, vil etter gamle regler få redusert pensjon. De økonomiske insentivene til å stå i arbeid utover 62 år er derfor svake etter disse reglene. Fra og med 2020 vil alle offentlig ansatte som er født i 1963 eller senere tjene opp sin pensjon etter nye regler, jf. Prop. 87 L (2018–2019). Ny offentlig tjenestepensjon ligner mer på pensjonen i folketrygden og i privat sektor, og blir kalt påslagspensjon. Alle som har vært offentlig ansatt før 2020, og fortsetter i stilling som offentlig ansatt, vil få pensjonsopptjening etter både gamle og nye regler. Videre blir uttaksreglene mer fleksible for personer født i 1963 eller senere ved at pensjonen kan tas ut fra 62 år og fritt kombineres med arbeid uten at pensjonen avkortes.

AFP i offentlig sektor er fremdeles en tidligpensjonsordning med strenge regler for avkorting mot arbeidsinntekt. En omlegging av AFP i offentlig sektor etter mønster av AFP i privat sektor er omtalt i Prop. 87 L (2018–2019), men det ble ikke foreslått regler for ny offentlig AFP der. Regler for ny offentlig AFP vil bli foreslått på et senere tidspunkt.

Pensjonsreformen til nå har altså hatt ulik effekt både på muligheten til å gå av, og på insentivene til å fortsette i arbeid, avhengig av om man ser på privat eller offentlig sektor og avhengig av om vi ser på delen av privat sektor som er tilsluttet AFP-ordningen eller ikke. I dette kapittelet ser vi derfor på utviklingen i yrkesaktivitet i offentlig sektor, i privat sektor med AFP og privat sektor uten AFP hver for seg. Siden innføringen av fleksibel alderspensjon, privat tjenestepensjon og AFP, tar veldig mange ut alderspensjon før 67 år mens de fortsatt er i fullt arbeid. Dette kapitelet ser derfor også på utviklingen i antallet lønnstakere som kombinerer jobb og pensjon.¹⁸

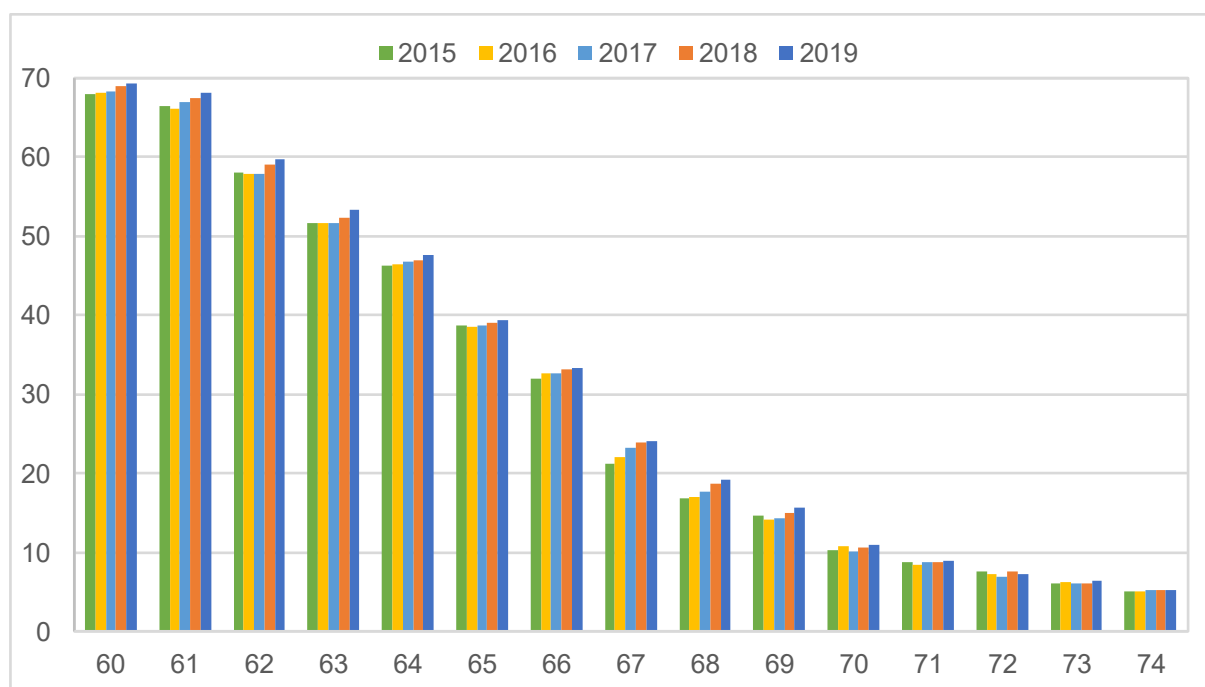
¹⁸ Tidligere rapporter supplerte inntektsstatistikken med registeropplysninger om arbeidsforhold (Aa-registeret). 1. januar 2015 trådte A-ordningen i kraft. A-ordningen, som er felles for NAV, Skatteetaten og Statistisk sentralbyrå, har gjort det enklere for arbeidsgiver å rapportere pliktige opplysninger til myndighetene da den har erstattet følgende fem skjemaer: lønns- og trekkoppgave, terminoppgave for arbeidsgiveravgift og forskuddstrekk, årsoppgave for arbeidsgiveravgift/følgeskriv til lønns- og trekkoppgave, melding til Aa-registeret og oppgave til lønnsstatistikk. Som følge av at arbeids- og inntektsopplysningene nå blir registrert hos det offentlige i samme takt som de genereres hos arbeidsgiverne, vil tallgrunnlaget være mer oppdatert enn tidligere. Betydningen av tidsseriebruddet i datagrunnlaget er usikker.

5.1 Utvikling i yrkesaktivitet

Etterspørselen etter arbeidskraft, og dermed sysselsettingen, varierer med konjunktur-utviklingen. Det kan derfor være vanskelig å isolere effekten av omleggingen av pensjonsordningene på yrkesaktiviteten i aldersgruppen 62 år og eldre. Ved å se på utviklingen i yrkesaktivitet for ulike aldersgrupper, kan man likevel få en indikasjon på om pensjonsreformen har hatt betydning for utviklingen i yrkesaktivitet blant eldre.

Figur 5.1 viser hvor stor andel av et årskull som er lønnstakere i alderen 60 til 74 år. Lønnstakere omfatter alle sysselsatte som mottar kompensasjon for arbeid i form av lønn, o.l. I SSBs statistikk er betegnelsen lønnstaker synonymt med betegnelsen ansatt. En lønnstaker kan være fast ansatt eller utføre tilfeldig arbeid. Videre kan en lønnstaker ha en lavere stillingsandel enn 100 prosent.

Figur 5.1 Lønnstakere 60–74 år som andel av befolkningen på samme alder. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå, a-ordningen (2. kvartal)

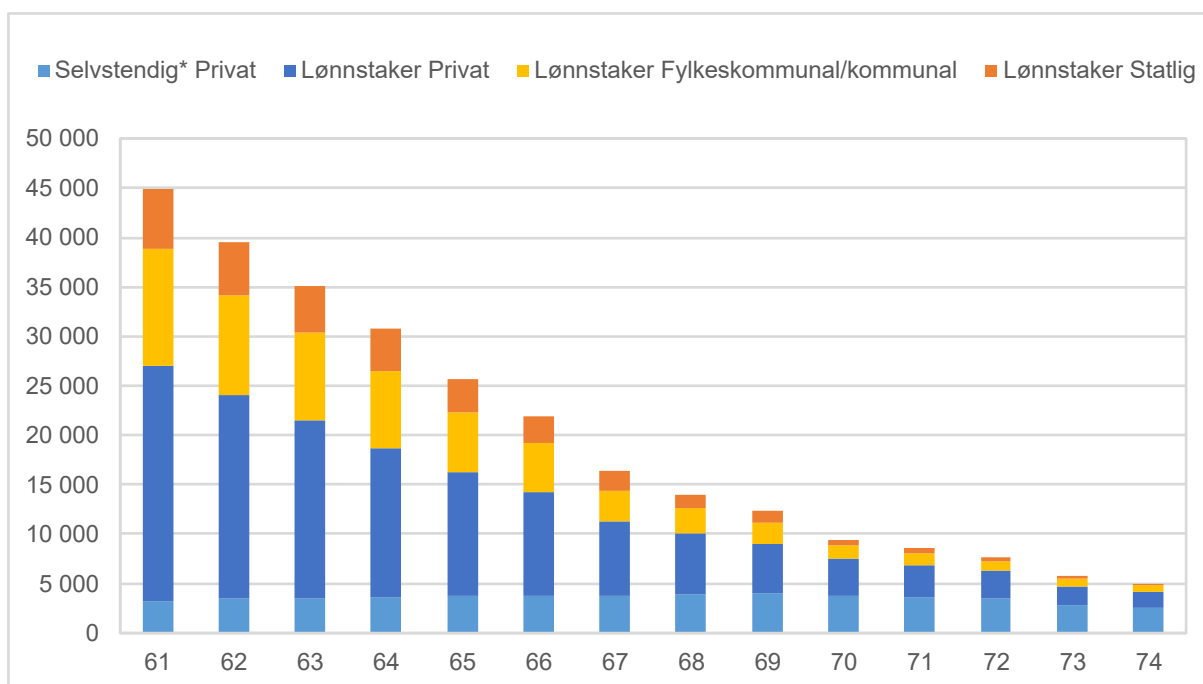
Bortsett fra for 72-åringene, er andelen lønnstakere høyere i 2019 enn for fem år siden for alle i alderen 60–74 år. Økningen fra 2010 har vært spesielt stor for aldersgruppen 62–65 år, noe som kan indikere at pensjonsreformen har hatt betydning for utviklingen i yrkesaktiviteten for denne aldersgruppen. Økningen siden 2015 har vært spesielt stor for aldersgruppene 67 og 68 år, noe som indikerer at pensjonsreformen har bidratt til å få folk til å stå lenger i arbeid.

Fra 2018 til 2019 har det vært størst økning for 63-åringene målt i prosentpoeng. Imidlertid var det 73-åringene, med en økning på 5 prosent, som hadde den største relative økningen i andelen lønnstakere fra 2018 til 2019. Med unntak av 72-åringene, har det vært en økning i andelen lønnstakere for alle aldre det siste året. Utviklingen i yrkesaktivitet bekreftes av utviklingen i sammensetningen av inntekt for aldersgruppen 60–74 år, jf. figur 6.8.

Figur 5.2 viser hvordan de sysselsatte (lønnstakere og selvstendig næringsdrivende) fordeler seg mellom sektorer etter alder. Ved 61 år er over halvparten lønnstakere i privat sektor, 26

prosent i fylkeskommunal/kommunal sektor, 14 prosent i statlig sektor og 7 prosent er selvstendig næringsdrivende. Etter hvert som alderen øker, beveger flere seg over til selvstendig næringsdrivende. Økningen i andelen selvstendig næringsdrivende motsvares av en jevn reduksjon i andelen lønnstakere i privat, fylkeskommunal/kommunal og statlig sektor for hvert alderstrinn. Ved 70 år er 40 prosent av de sysselsatte selvstendig næringsdrivende, rett under 40 prosent lønnstakere i privat sektor, 14 prosent i fylkeskommunal/ kommunal sektor og 6 prosent i statlig sektor. Vridningen fra lønnstaker til selvstendig næringsdrivende fortsetter, og ved 74 år er 51 prosent selvstendige, 33 prosent lønnstakere i privat sektor, 12 prosent i fylkeskommunal/kommunal sektor og 4 prosent i statlig sektor.

Figur 5.2 Antall sysselsatte (lønnstakere og selvstendig næringsdrivende) etter alder og sektor, 2019

* Tallene for selvstendig næringsdrivende er for 2018.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 5.1 viser sysselsatte i 4. kvartal 2019 fordelt på kjønn og næring for aldersgruppene 62–66 år, 67–69 år og 70 år og over. Blant sysselsatte menn over 70 år jobber drøyt 20 prosent innen jordbruk, skogbruk og fiske, noe som er langt høyere enn hva som er tilfellet for menn i aldersgruppene 62–66 år og 67–69 år der andelen er hhv. 6 og 10 prosent. For alle aldersgruppene er andelen sysselsatt innen jordbruk, skogbruk og fiske generelt høy sammenlignet med menn i hele befolkningen der andelen er 3,5 prosent. Videre jobber 15 prosent av sysselsatte menn over 70 år innen teknisk tjenesteyting og eiendomsdrift og mellom 8 og 9 prosent innen hver av næringene bygge- og anleggsvirksomhet, varehandel og transport og lagring. Også andelen som er sysselsatt innen teknisk tjenesteyting og eiendomsdrift øker med alderen, mens andelen innen bygge- og anleggsvirksomhet, varehandel og transport og lagring er høyere for de yngre aldersgruppene.

Tabell 5.1 Sysselsatte etter kjønn, alder og næring, 2019. Totalt antall sysselsatte og prosent per næring

	Menn			Kvinner		
	62-66 år	67-69 år	70 år og over	62-66 år	67-69 år	70 år og over
Totalt antall	86 370	27 003	39 137	69 721	15 504	17 219
01-03 Jordbruk, skogbruk og fiske	5,8	10,3	19,6	1,5	3,7	9,6
05-09 Bergverksdrift og utvinning	3,2	1,3	0,4	0,5	0,2	0,1
10-33 Industri	11,9	8,2	5,1	3,8	3,4	2,8
35-39 Elektrisitet, vann og renovasjon	2,1	1,4	0,7	0,4	0,3	0,2
41-43 Bygge- og anleggsvirksomhet	11,8	11,0	9,1	1,5	1,7	1,6
45-47 Varehandel, reparasjon av motorvogner	10,0	8,8	8,0	8,8	9,2	8,8
49-53 Transport og lagring	9,9	11,0	8,1	2,1	1,9	1,5
55-56 Overnattings- og serveringsvirksomhet	1,0	1,1	1,2	1,6	1,9	2,2
58-63 Informasjon og kommunikasjon	3,1	2,6	1,4	1,2	1,0	0,7
64-66 Finansiering og forsikring	1,6	0,7	0,3	1,7	0,7	0,2
68-75 Teknisk tjenesteyting, eiendomsdrift	9,2	12,1	15,1	4,9	6,0	7,8
77-82 Forretningsmessig tjenesteyting	4,1	3,8	3,1	3,3	2,9	2,3
84 Off. adm., forsvar, sosialforsikring	6,5	4,9	2,2	8,6	5,6	2,8
85 Undervisning	6,7	6,4	3,9	13,9	10,0	6,5
86-88 Helse- og sosialtjenester	7,8	8,0	6,5	40,1	40,3	31,9
90-99 Personlig tjenesteyting	3,9	5,2	6,0	4,6	6,2	8,2
00 Ikke oppgitt	1,3	3,2	9,4	1,5	5,1	12,7
SUM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå (4. kvartal)

En tredjedel av sysselsatte kvinner som er 70 år og eldre jobber innen helse- og sosialtjenester. Andelen er noe lavere enn blant de yngre aldersgruppene der rundt 40 prosent jobber innen denne sektoren. Også blant kvinner over 70 år jobber en betydelig andel innen jordbruk, skogbruk og fiske, omtrent 10 prosent, noe som er langt høyere enn for kvinner i aldersgruppene 62–66 år og 67–69 år, der andelen er hhv. 1,5 og 4 prosent, og også for kvinner i hele befolkningen der andelen er 1 prosent. Som for menn, jobber rundt 9 prosent av kvinnene på 70 år og over innen varehandel, og denne andelen holder seg på omtrent samme nivå også for aldersgruppene 62–66 år og 67–69 år.

5.2 Antall som kombinerer arbeid og pensjon

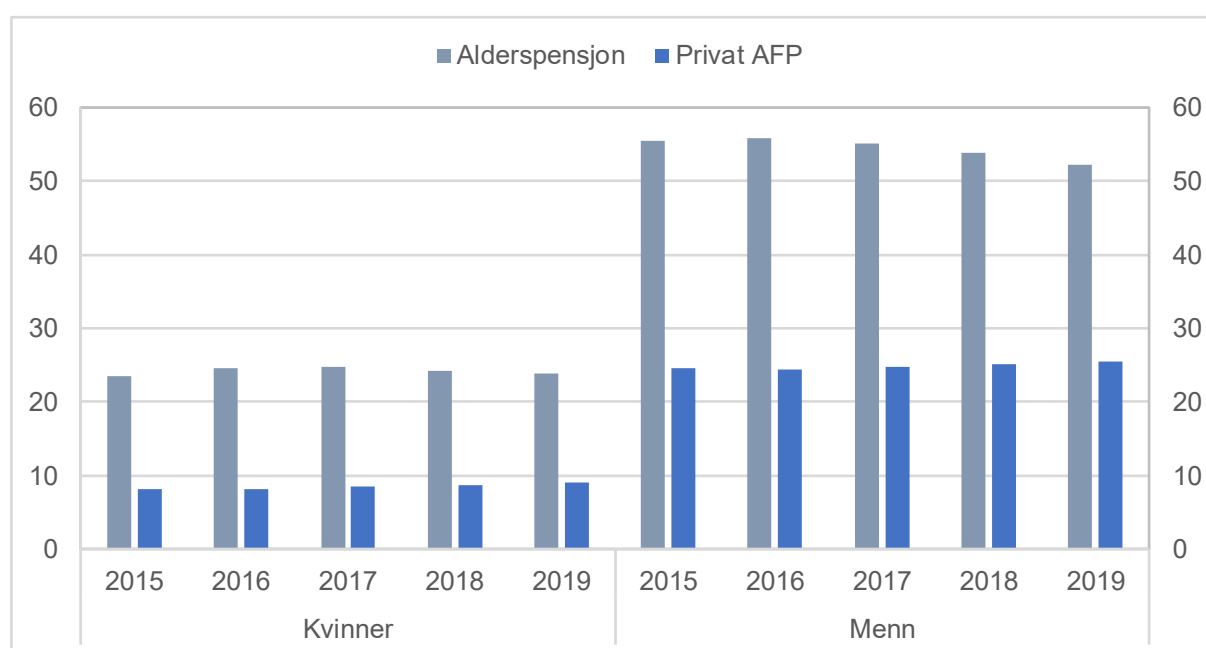
I dette avsnittet ser vi nærmere på lønnstakere som også mottar pensjon. Vi skiller mellom mottak av alderspensjon fra folketrygden og privat AFP. Tidligere kunne alderspensjon først mottas fra fylte 67 år, og AFP var en tidligpensjonsordning som, i likhet med uføretrygd, bare kunne mottas dersom man hadde sluttet helt eller delvis i jobb. Fra 2011 ble både alderspensjon fra folketrygden og AFP i privat sektor lagt om.

I perioden 2011–2015 var det fortsatt noen i årskullene født før 1949 som mottok gammel AFP i privat sektor. Gammel AFP i privat sektor kunne ikke mottas samtidig som alderspensjon fra folketrygden. Personer som kombinerte arbeid med mottak av gammel AFP måtte derfor ha delvis trukket seg ut av arbeidslivet. Fra og med 2016 er gammel AFP i privat sektor helt utfaset.

Fra 2011 har alderspensjon og ny AFP i privat sektor fritt kunne kombineres med arbeidsinntekt uten at pensjonen avkortes. Personer som kombinerer arbeid med disse to pensjonstypene kan dermed være fullt i arbeid. Ny AFP i privat sektor mottas i all hovedsak samtidig med alderspensjon fra folketrygden.

Figur 5.3 viser utviklingen i andelen lønnstakere fra 62 til 66 år som kombinerer arbeid og pensjon etter pensjonstype og kjønn i perioden 2015–2019.

Figur 5.3 Andel lønnstakere 62–66 år som kombinerer arbeid og pensjon etter pensjonstype og kjønn. Prosent

Merk: At ny AFP i privat sektor kan mottas sammen med alderspensjon fra folketrygden innebærer at summen av andelen lønnstakere som mottar hver enkelt av de ulike pensjonstypene overstiger andelen lønnstakere som mottar en eller flere pensjonsytelser.

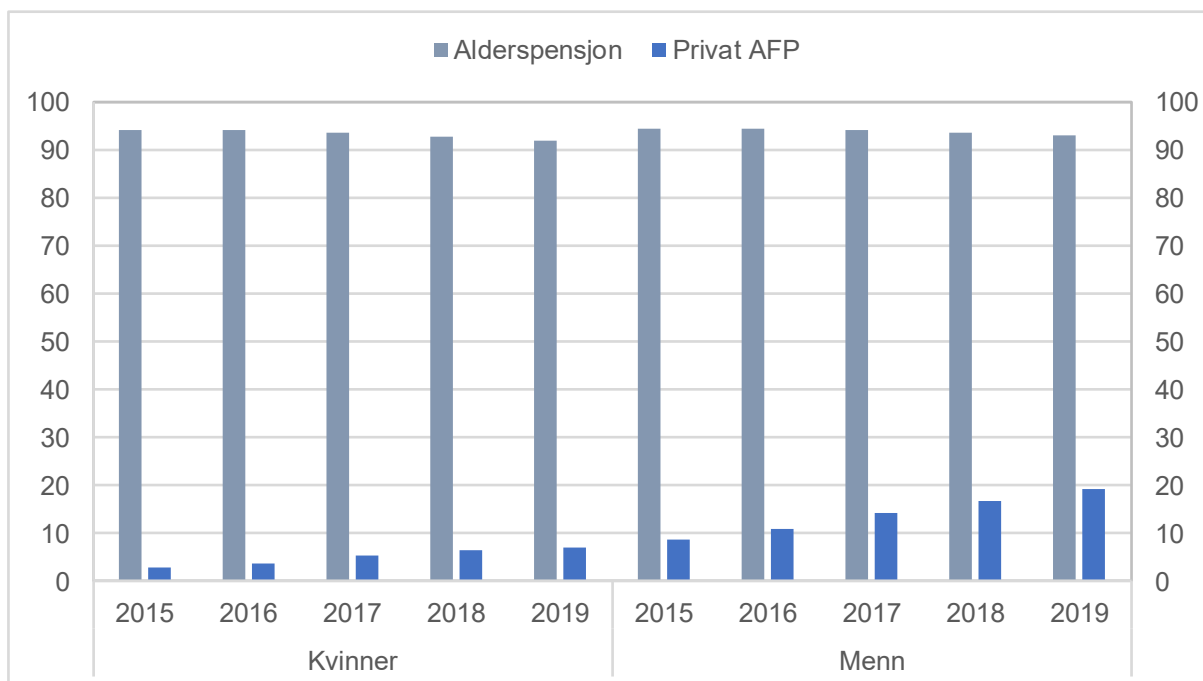
Kilde: Statistisk sentralbyrå, a-ordningen (2. kvartal)

Blant mannlige lønnstakere i alderen 62–66 år kombinerer i overkant av 50 prosent arbeid med mottak av alderspensjon fra folketrygden. Andelen blant kvinner er betydelig lavere; én av fire kvinnelige lønnstakere i den aktuelle aldersgruppen kombinerer arbeid med alderspensjon fra folketrygden. For menn har andelen som kombinerer arbeid og

alderspensjon fra folketrygden falt gradvis i perioden fra 2015 til 2019, mens andelen for kvinner har holdt seg relativt stabil i denne perioden. Også andelen som kombinerer arbeid og privat AFP er høyere for menn enn for kvinner. Mens andelen er rundt 25 prosent for menn, er den tilsvarende andelen for kvinner i underkant av 10 prosent. Andelen som kombinerer arbeid og privat AFP har holdt seg på omtrent samme nivå hele perioden både for kvinner og menn.

Utviklingen i andelen lønnstakere i aldersgruppen 67 år og over som kombinerer arbeid og pensjon etter pensjonstype og kjønn i perioden 2015 til 2019 er vist i figur 5.4. Som forventet kombinerer nesten alle lønnstakerne i denne aldersgruppen arbeid med uttak av alderspensjon fra folketrygden. Andelen lønnstakere som kombinerer arbeid med privat AFP er noe lavere enn for 62- til 66-åringene, men for aldersgruppen 67 år og over har det imidlertid vært en betydelig økning i andelen som kombinerer arbeid med privat AFP som følge av innføringen av ny AFP i privat sektor.

Figur 5.4 Andel lønnstakere 67 år og over som kombinerer arbeid og pensjon etter pensjonstype og kjønn. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå, a-ordningen (2. kvartal)

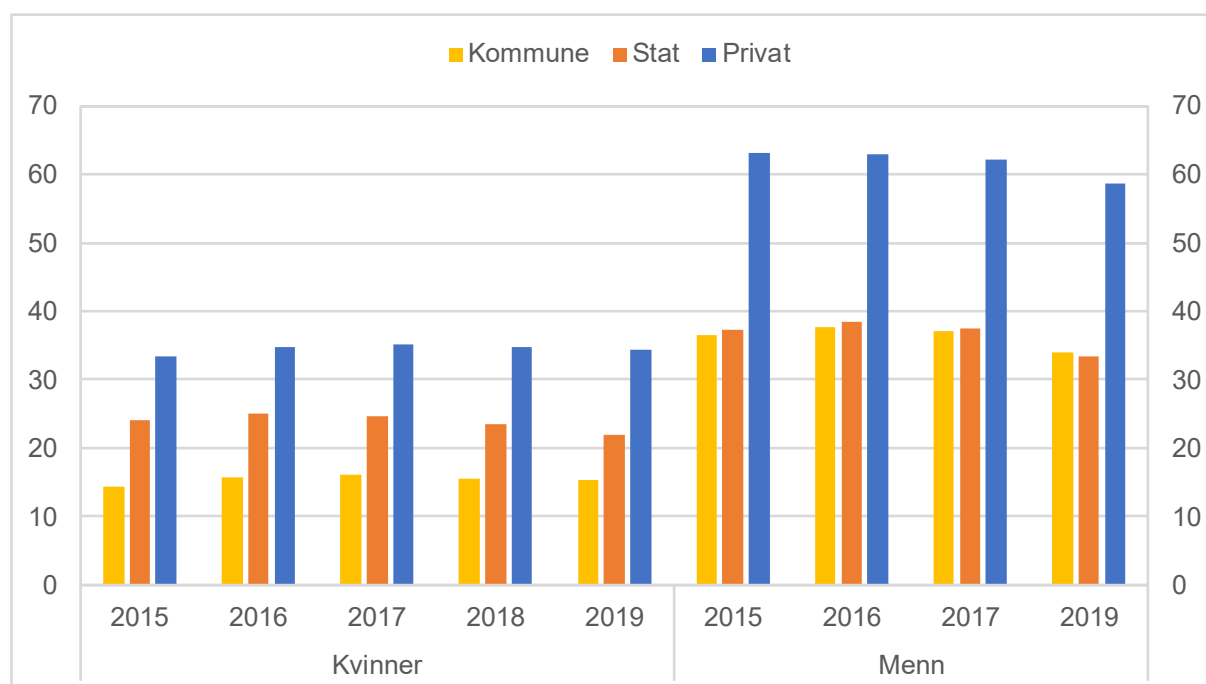
Figur 5.5 viser utvikling i andelen lønnstakere 62–66 år som mottar alderspensjon fra folketrygden, fordelt etter sektor og kjønn. For alle i statlig sektor og menn i kommunal sektor økte andelen som kombinerer arbeid og alderspensjon fra folketrygden fra 2015 til 2016, mens den falt fra 2016 til 2019. For kvinner i privat og kommunal sektor økte andelen lønnsinntakere som mottar alderspensjon fram til 2017, mens det også her var en liten nedgang fra 2017 til 2019. For menn i privat sektor var det en reduksjon i hele perioden.

Vi ser at det er langt mer vanlig å kombinere arbeid og alderspensjon i privat sektor enn i offentlig sektor, både for menn og kvinner. Dette resultatet er ikke overraskende. Selv om det i privat og offentlig sektor er lik anledning til å kombinere alderspensjon fra folketrygden med arbeidsinntekt, er det for lønnstakere i offentlig sektor svakere økonomiske insentiver til å kombinere dette med fullt arbeid og uttak av AFP. For lønnstakere i offentlig sektor som

fortsatt er fullt i arbeid, er uttak av alderspensjon fra folketrygden før 67 år dermed en ren finansiell beslutning, mens alderspensjon fra folketrygden i privat sektor også kan benyttes for de som har trappet ned fra arbeidslivet.

Andelen kvinner som kombinerer arbeid og alderspensjon er langt lavere i kommunal sektor enn i statlig sektor. Dette kan ha sammenheng med at kvinner i kommunal sektor i gjennomsnitt har kortere yrkeskarrierer og dermed i mindre grad oppfyller vilkåret for å ta ut alderspensjon fra folketrygden før 67 år. For menn er det imidlertid liten forskjell mellom statlig og kommunal sektor.

Figur 5.5 Andel lønnstakere 62–66 år som kombinerer arbeid og alderspensjon fra folketrygden etter sektor og kjønn. Prosent

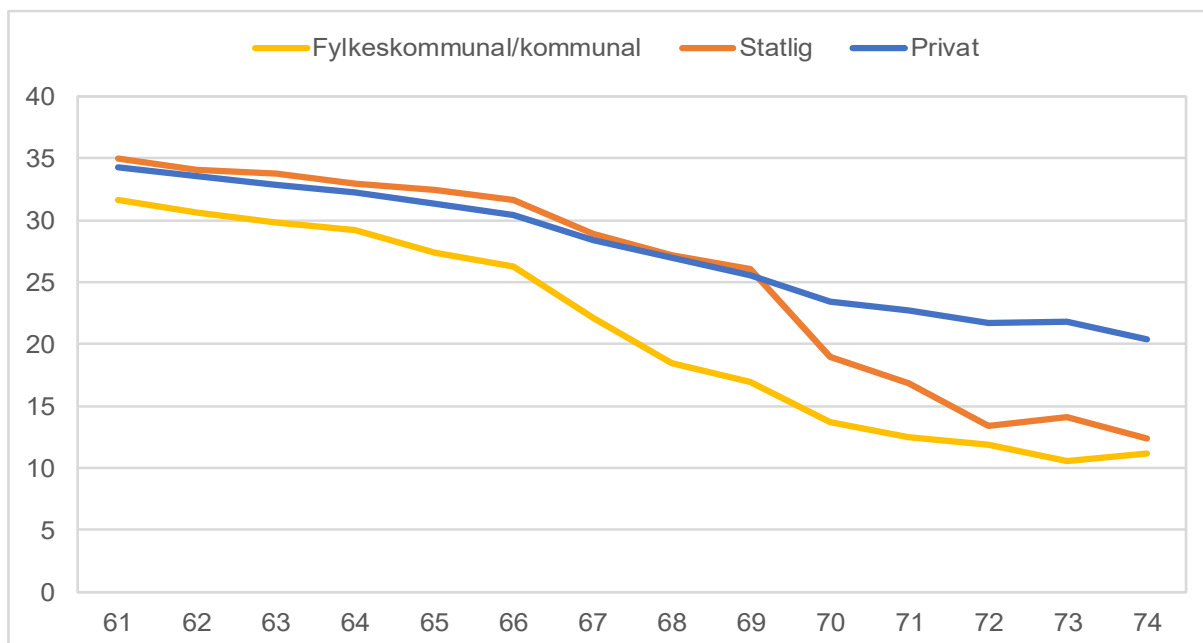
Kilde: Statistisk sentralbyrå, a-ordningen (2. kvartal)

5.3 Arbeidstid per uke

5.3.1 Arbeidstid for ansatte i ulike sektorer

Figur 5.6 viser gjennomsnittlig avtalt arbeidstid per uke for lønnstakere i alderen 61 til 74 år fordelt etter sektor. Gjennomsnittlig avtalt arbeidstid avtar med alderen i alle sektorer. Avtalt arbeidstid er lavere i fylkeskommunal/kommunal sektor enn i privat og statlig sektor for alle aldre. Avtalt arbeidstid er noe høyere i statlig sektor enn i privat sektor fra 61 til og med 69 år. Fra 69 år faller avtalt arbeidstid for ansatte i statlig sektor betydelig, og ved 74 år er avtalt arbeidstid på samme nivå som for fylkeskommunal/kommunal sektor. Avtalt arbeidstid for aldersgruppene 70–74 år i privat sektor faller ikke like kraftig, og avtalt arbeidstid for denne aldersgruppen er betydelig høyere enn for samme aldersgruppe i offentlig sektor.

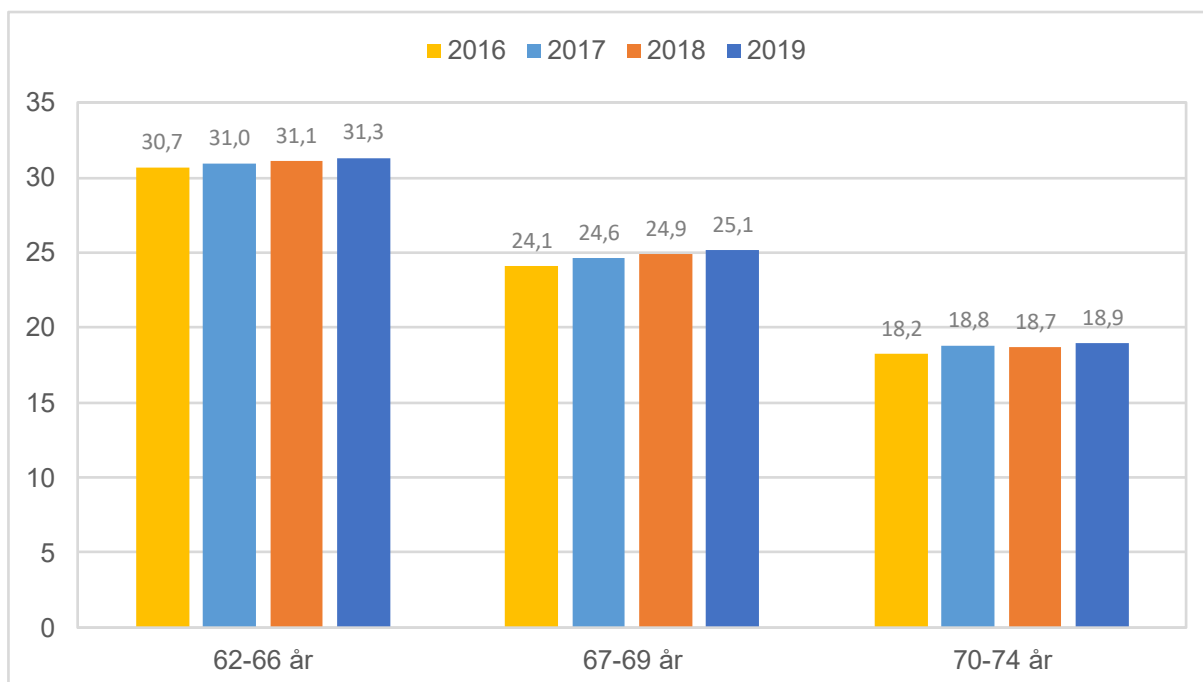
Figur 5.6 Gjennomsnittlig avtalt arbeidstid per uke for lønnstakere etter alder og sektor, 2019. Timer

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 5.7 viser utviklingen i gjennomsnittlig avtalt arbeidstid for aldersgruppene 62–66 år, 67–69 år og 70–74 år i årene 2016 til 2019. Gjennomsnittlig avtalt arbeidstid har økt for alle aldersgruppene i perioden. Økningen har vært sterkest for aldersgruppen 67–69 år, der gjennomsnittlig avtalt arbeidstid er mer enn 1 time høyere i 2019 enn i 2016.

Figur 5.7 Utvikling i gjennomsnittlig avtalt arbeidstid per uke for lønnstakere i ulike aldersgrupper. Timer

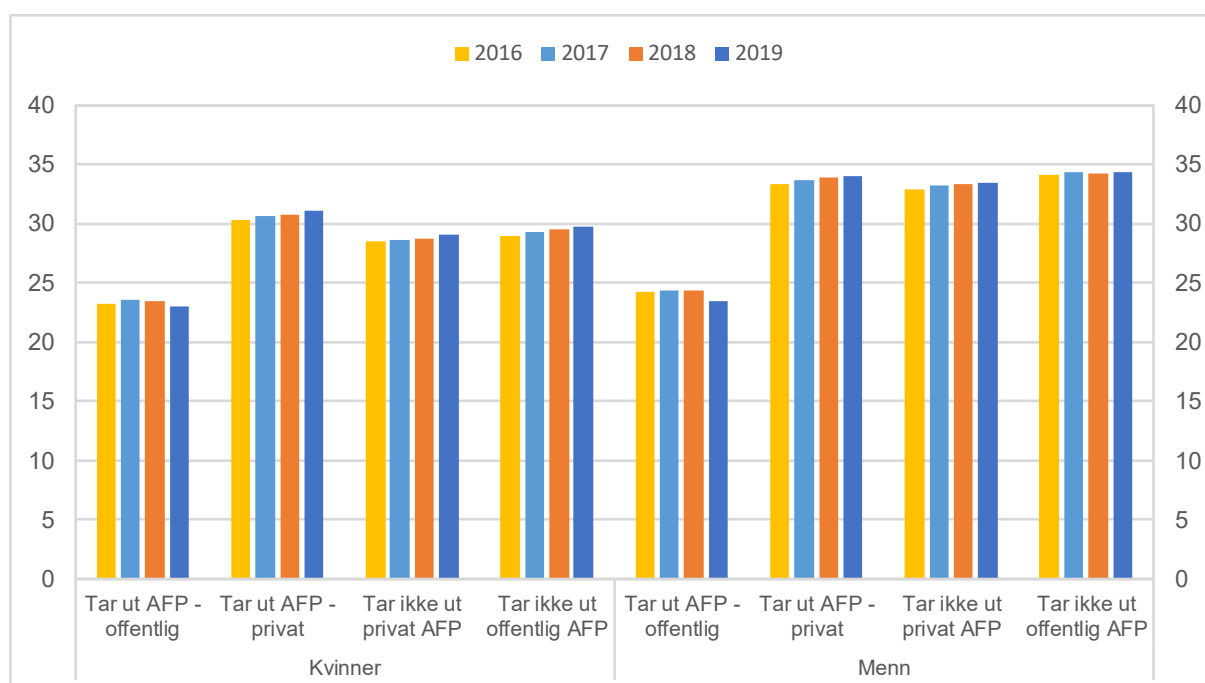
Kilde: Statistisk sentralbyrå

5.3.2 Arbeidstid for ansatte i virksomheter med AFP

Historisk sett var AFP begrunnet med behovet for å gi slitne arbeidstakere en mulighet til å slutte frivillig før 67 år. Ordningen var derfor mest aktuell for arbeidstakere med fysisk tungt arbeid, og ble i privat sektor iverksatt i 1989 for arbeidsplasser med en tariffavtale. Det argumenteres fortsatt for at personer som tar ut ny AFP i privat sektor, og særlig personer med fysisk krevende arbeid, gjør dette for å kunne trappe ned arbeidsinnsatsen. I dette avsnittet har vi derfor sammenlignet hvor mye arbeidstakere som tar ut AFP jobber sammenliknet med de som ikke tar ut AFP for arbeidstakere i alderen 62–66 år som jobber i en virksomhet med AFP.

Figur 5.8 viser gjennomsnittlig arbeidstid per uke for sysselsatte menn og kvinner i alderen 62–66 år gruppert etter om de tar ut offentlig AFP, tar ut privat AFP eller ikke tar ut AFP.

Figur 5.8 Gjennomsnittlig arbeidstid per uke i for sysselsatte 62–66 år etter uttak av AFP og kjønn. Timer

Kilde: Statistisk sentralbyrå (4. kvartal)

For offentlig AFP er det strenge avkortingsregler når AFP kombineres med arbeid. Figuren viser at de som tar ut offentlig AFP i gjennomsnitt jobber færre arbeidstimer per uke enn de som tar ut privat AFP og de som ikke tar ut AFP, noe som gjelder både for kvinner og menn.

Privat AFP kan fritt kombineres med arbeid uten at AFP avkortes. Menn i privat sektor som tar ut AFP jobber i gjennomsnitt en halvtime mer per uke enn de som ikke tar ut AFP i privat sektor og en halvtime mindre enn menn i offentlig sektor som ikke tar ut AFP. Basert på sammenligningen av gjennomsnittlig arbeidstid per uke, ser det altså ikke ut til at menn i privat sektor benytter seg av AFP for å kunne trappe ned arbeidsinnsatsen. For kvinner ser vi at de som tar ut privat AFP jobber i gjennomsnitt flere arbeidstimer per uke enn de som ikke tar ut AFP både i privat og offentlig sektor. Heller ikke for kvinner gir sammenligningen av gjennomsnittlig arbeidstid indikasjon på at kvinner som tar ut AFP i privat sektor er personer som har behov for å redusere antallet arbeidstimer per uke – tvert imot jobber disse kvinnene mer enn andre kvinner.

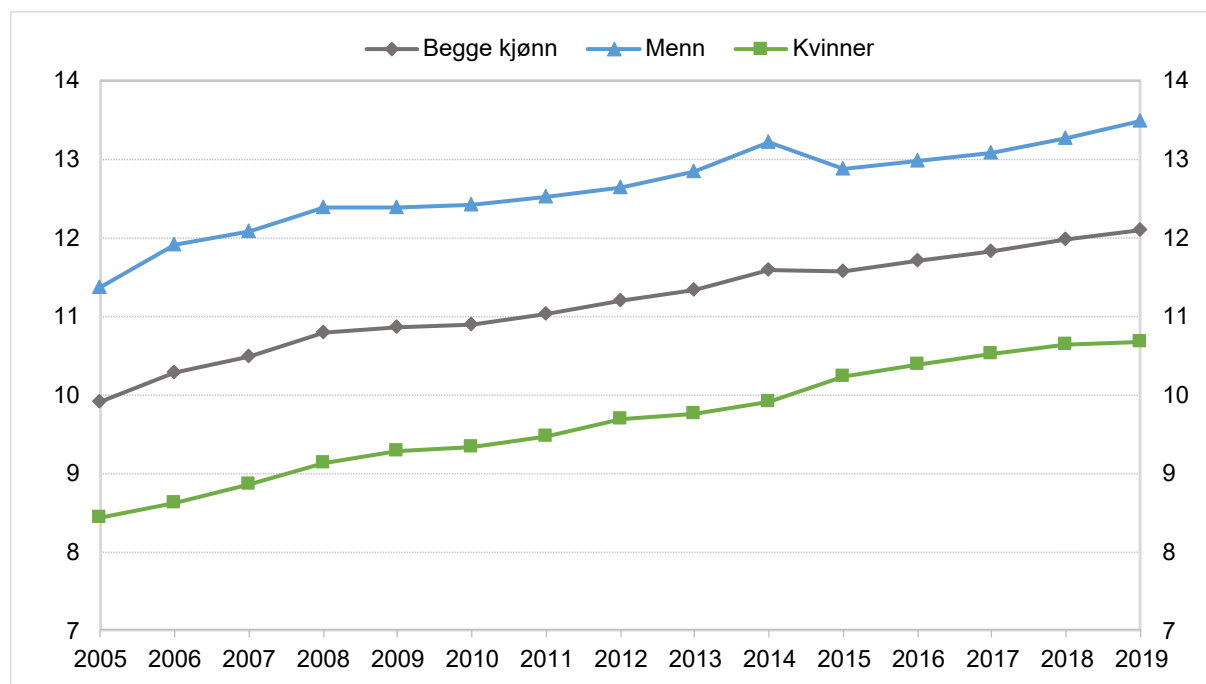
Ved å sammenligne utviklingen i gjennomsnittlig arbeidstid for kvinner og menn, ser vi at gjennomsnittlig arbeidstid for sysselsatte som tar ut offentlig AFP er på samme nivå for kvinner og menn. Blant de som tar ut AFP i privat sektor, er gjennomsnittlig arbeidstid tre timer høyere for menn enn for kvinner. Også for sysselsatte som ikke tar ut AFP, både i privat og offentlig sektor, er gjennomsnittlig arbeidstid høyere for menn. Blant sysselsatte som ikke tar ut AFP, jobber menn nesten fem timer mer per uke enn kvinner i samme sektor.

5.4 Forventet yrkesaktivitet

I tidligere intensjonsavtaler om et mer inkluderende arbeidsliv (IA) var økt yrkesdeltakelse blant eldre et eksplisitt delmål som ble operasjonalisert ved at forventet yrkesaktivitet etter 50 år skulle økes med ett år i perioden 2009–2018. IA-avtalen for 2019–2022 har mål om å legge til rette for at så mange som mulig kan arbeide så mye som mulig, så lenge som mulig.

Arbeids- og velferdsdirektoratet har utarbeidet en indikator for *forventet yrkesaktivitet etter 50 år*. Ved beregning av indikatoren tas det hensyn til stillingsandel. Indikatoren viser forventet antall årsverk etter fylte 50 år som et gjennomsnitt for hele befolkningen, ikke bare for de som var i arbeid.¹⁹ De siste årene har det vært en klar vekst i yrkesaktiviteten blant eldre. I perioden før pensjonsreformen, fra 2001 til 2010, økte forventet yrkesaktivitet med 1,3 år ifølge beregninger gjort av Arbeids- og velferdsdirektoratet. Fra 2010 til 2019 økte antall forventete yrkesaktive år etter 50 år med ytterligere 1,2 år, jf. figur 5.9. I 2019 kunne en 50-åring dermed forvente å ha 12,1 år gjenstående i arbeidslivet.

Figur 5.9 Forventet yrkesaktivitet etter fylte 50 år. Årsverk

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

¹⁹ Nytt datagrunnlag om arbeidsforhold fra 2015 gir et brudd i tidsserien fra 2014 til 2015. Det er usikkert i hvilken retning dette bruddet trekker. Tallene for 2019 er foreløpige.

Figur 5.9 viser at forventet yrkesaktivitet etter 50 år er høyere for menn enn for kvinner. Økningen i forventet gjenstående yrkesaktivitet har vært sterkere for kvinner enn menn siden 2001, og kjønnsforskjellene har dermed blitt noe redusert over tid. De siste årene har imidlertid økning i forventet gjenstående yrkesaktivitet vært sterkere for menn enn kvinner.

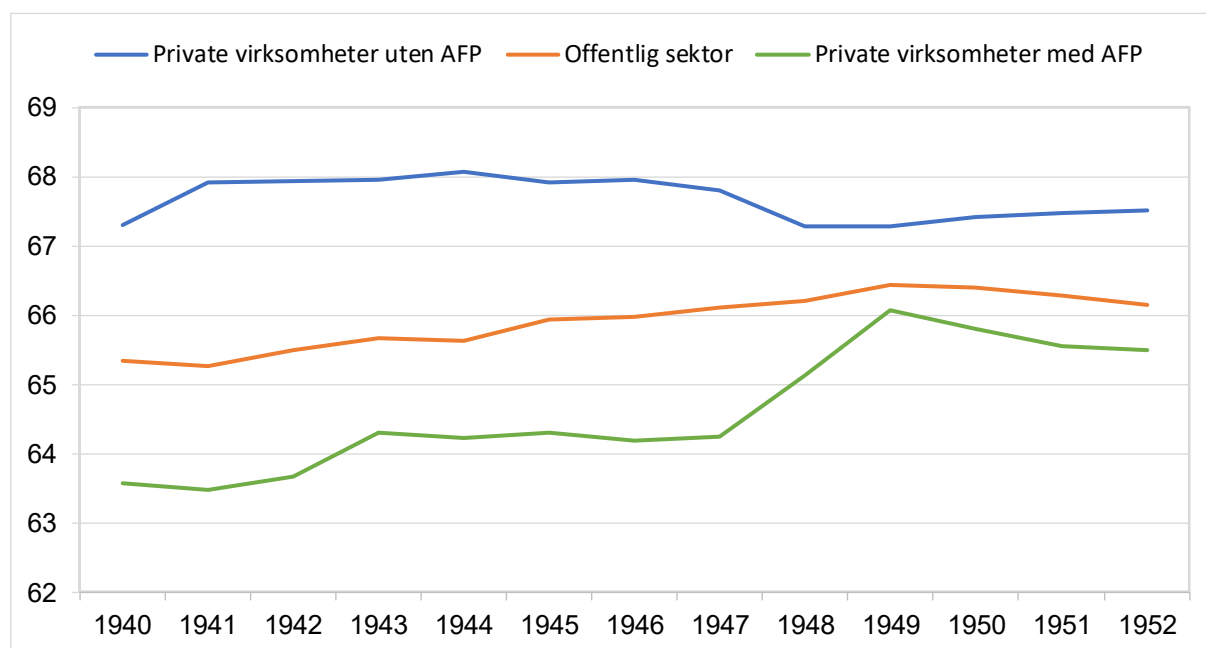
Det er viktig for pensjonssystemets økonomiske bærekraft at det er en sammenheng mellom sysselsettingen blant eldre og utviklingen i levealderen. En positiv sammenheng gjør det lettere å finansiere pensjonsutbetalingene og vil dessuten gi økt verdiskaping.

Pensjonsreformen bidrar til dette ved at pensjonsutbetalingene er knyttet opp mot utviklingen i levealderen. I løpet av de siste femten årene, dvs. fra 2005 til 2019, har antallet gjenstående yrkesaktive år økt med 2,2 år for en 50-åring. Ifølge SSB, økte til sammenligning forventet gjenstående levetid for en 50-åring med 2,2 år i samme periode.

5.5 Median avgangsalder

Figur 5.10 viser median avgangsalder blant arbeidsføre i årskullene 1940–1952 fordelt på sektor og AFP-tilhørighet. Med arbeidsføre menes personer som var yrkesaktive ved 61 år, som verken mottok uføretrygd eller arbeidsavklaringspenger i alderen 61–67 år og som var i live til minst 67 år. Avgang er i denne sammenheng definert som null arbeidstimer i uka.

Figur 5.10 Median avgangsalder blant arbeidsføre etter sektor og fødselsår

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

I private virksomheter med AFP har median avgangsalder nærmet seg avgangsalderen i offentlig sektor ettersom ny privat AFP er faset inn. Fra 1949- til 1952-kullet faller imidlertid median avgangsalder for private virksomheter med AFP. Dette kan skyldes overgangen til a-ordningen i 2015 da en god del personer som var registrert som arbeidstakere i Aa-registeret, antakelig feilaktig registrert, forsvant fra registeret akkurat ved årsskiftet. For 1950-kullet vil dette komme til uttrykk som avgang ved 65 år, for 1951-kullet ved 64 år og for 1952-kullet ved 63 år, noe som kan ha bidratt til fallet i median avgangsalder for disse årskullene sammenliknet med 1949-kullet. Også i offentlig sektor har det vært en liten nedgang i median avgangsalder fra 1949- til 1952-kullet, mens det har vært en liten økning for de samme

kullene i privat virksomhet uten AFP. Overgangen til a-ordningen gjelder alle sektorer, og det er derfor usikkert i hvor stor grad dataomleggingen påvirker resultatene.

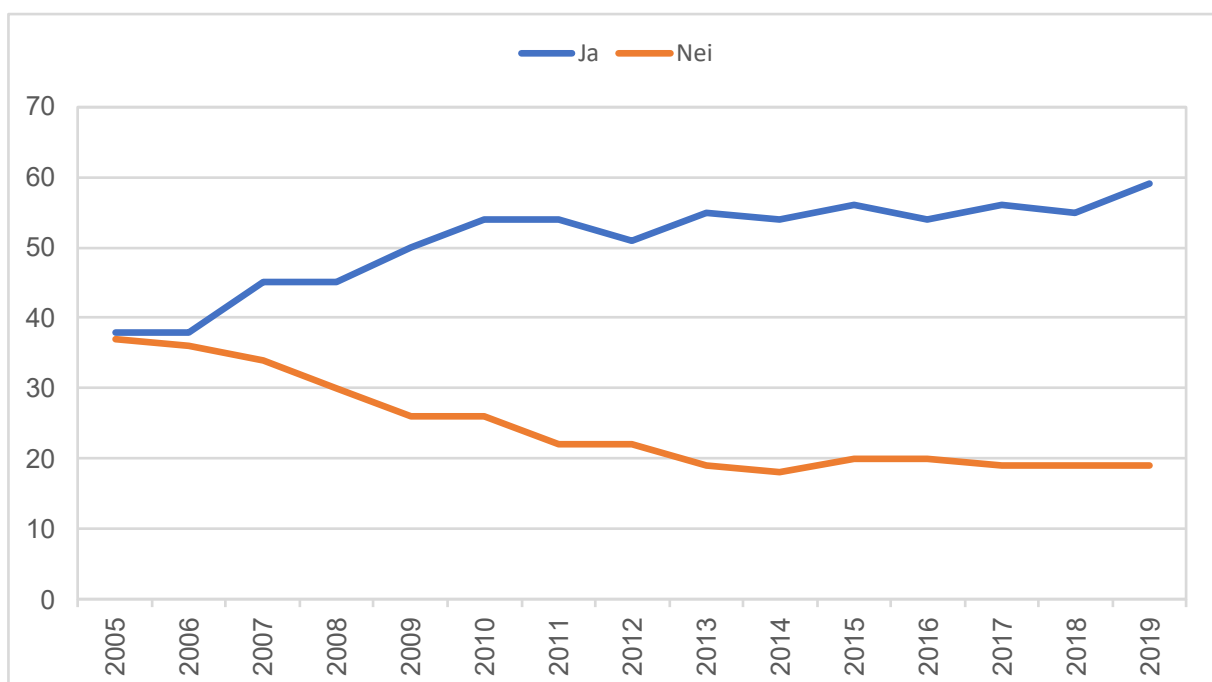
Dersom avgang defineres som når arbeidstiden faller under 20 timer i uka, er median avgangsalder noe lavere for alle sektorer. For privat sektor uten AFP og offentlig sektor er median avgangsalder som gjennomsnitt for alle årskullene 0,6 år lavere med denne definisjonen, mens forskjellen for privat sektor med AFP er 0,4 år. For offentlig sektor og privat sektor med AFP er forskjellen noe høyere for de yngste enn for de eldste årskullene.

5.6 Etterspørsel etter eldre i arbeidslivet

Senter for seniorpolitikk gjennomfører årlig spørreundersøkelser rettet mot ledere og yrkesaktive. Resultatene fra disse undersøkelsene publiseres i Norsk seniorpolitisk barometer. For å vurdere utviklingen i etterspørsel etter eldre arbeidskraft over tid, gjengir vi resultatet for to av spørsmålene i denne undersøkelsen nedenfor. Vi ser først på de yrkesaktives vurdering av å fortsette i arbeid etter at de får rett til pensjon, og deretter på ledernes vurdering av betydning av alder i forbindelse med jobbsøking.

Figur 5.11 viser hvordan de yrkesaktive svarer på spørsmålet om de kan tenke seg å fortsette i arbeid etter at de får rett til pensjon. Dette gir en indikasjon på om de yrkesaktive selv ønsker å fortsette å jobbe etter at de får rett til pensjon. Over tid har andelen som kan tenke seg å fortsette i arbeid økt, mens andelen som ikke ønsker dette er redusert. Andelen som ønsker å fortsette å jobbe etter at de får rett til pensjon var rundt 55 prosent fra 2013 til 2018, men økte til nesten 60 prosent i 2019. Andelen som ikke kan tenke seg å jobbe etter at de får rett til pensjon har siden 2013 holdt seg stabilt rundt 20 prosent. Det er verdt å merke seg at noen av respondentene kan være nye i arbeidslivet, mens andre kan være nær pensjonsalder. Svaret på dette spørsmålet er ikke nødvendigvis det samme gjennom hele livet.

Figur 5.11 Yrkesaktives vurdering av om de kan tenke seg å fortsette i arbeid etter at de får rett til pensjon. Prosent

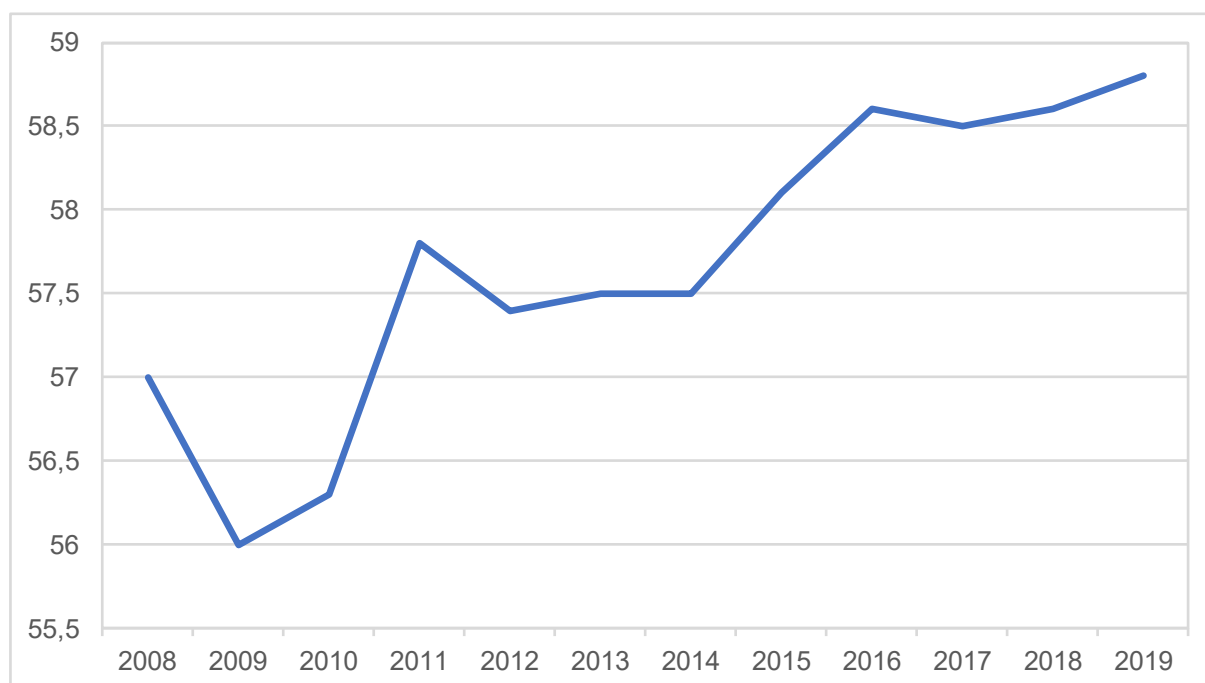

Kilde: Senter for seniorpolitikk, Norsk Seniorpolitisk barometer, yrkesaktive 2019

Resultatene viser at det ikke er alle som ønsker å jobbe lenger. Som følge av levealdersjustering, vil de som trer ut av yrkeslivet tidlig få en relativt lav pensjon. Den relative forskjellen vil øke etter hvert som levealderen øker, med mindre alderen for fratreden fra yrkeslivet også øker i takt med levealderen. Over halvparten av respondentene ser for seg å jobbe også etter at de får rett til pensjon. Senter for seniorpolitikk kartlegging viser at andelen av de yrkesaktive som kan tenke seg å jobbe etter at de får rett til pensjon omtrent uten unntak har vært høyest blant seniorenne over 60 år. Yrkesaktive under 30 år har stort sett hatt den nest høyeste andelen som kan tenke seg å fortsette. Det er altså blant de eldste og yngste i arbeidsstyrken flest ser for seg en lang yrkeskarriere. Samlet sett viser funnene at det er en betydelig andel som ønsker å fortsette å jobbe etter at de får rett til pensjon. Dette er i tråd med pensjonsreformens hensikt; når vi lever lenger, må vi jobbe lenger.

Figur 5.11 viser at en betydelig andel blant eldre arbeidstakere ønsker å jobbe etter at de får rett til pensjon. Når vi jobber lenger, vil sannsynligvis flere være arbeidssøkende i høyere alder enn tidligere. Andelen som bytter jobb faller med alderen. Dette kan skyldes at den enkelte ikke ønsker å bytte jobb, men også at mobilitetshindrene øker med alderen. I den sammenheng er det interessant å se på resultatet fra spørsmålet i Norsk seniorpolitisk barometer der lederne blir spurt om hvor gammel en kvalifisert søker til en stilling skal være før lederen vil nøle med å innkalle vedkommende til intervju på grunn av alder. Resultatet er vist i figur 5.12. Alderen der gjennomsnittet av lederne vil nøle med å kalle inn en kvalifisert søker til intervju har økt over tid før den fra 2016 flatet ut rundt 58,5 år. Denne alderen økte imidlertid til 58,8 år i 2019. Ledernes svar på spørsmålet indikerer at alder har en betydning i forbindelse med jobbintervju. Holdninger til eldre arbeidstakere blant ledere i arbeidslivet kan dermed se ut til å ha en viss påvirkning på etterspørselen etter eldre arbeidskraft.

Figur 5.12 Lederes vurdering av ved hvilken alder de vil nøle med å innkalle en kvalifisert søker til intervju grunnet alder. År

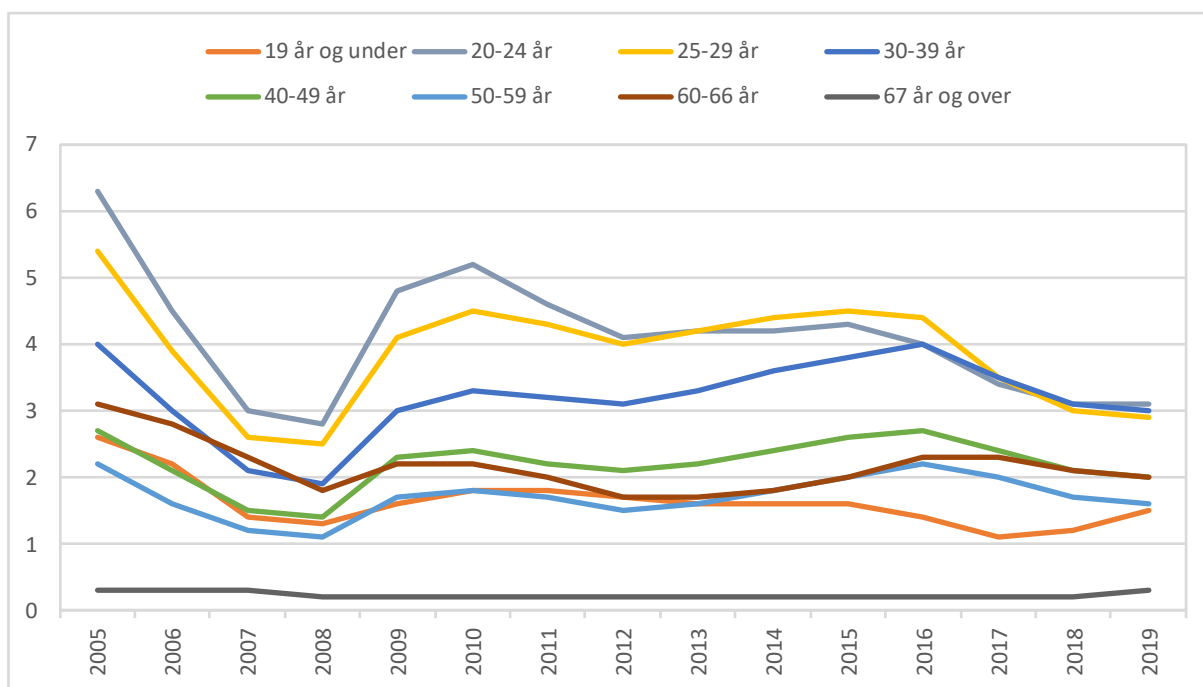
Kilde: Senter for seniorpolitikk, Norsk Seniorpolitisk barometer, ledere 2019

Resultatene fra Norsk seniorpolitisk barometer indikerer at en betydelig andel yrkesaktive ønsker å fortsette å jobbe etter at de får rett til pensjon, men at det samtidig ikke er like enkelt å bli innkalt til intervju i denne alderen.

Figur 5.13 viser gjennomsnittlig antall arbeidsledige målt som andel av arbeidsstyrken på samme alder. Arbeidsledigheten er høyest blant aldersgruppene 20–24 år, 25–29 år og 30–39 år. For disse aldersgruppene var om lag tre prosent arbeidsledige målt som andel av arbeidsstyrken. Til sammenligning var arbeidsledigheten to prosent for aldersgruppen 60–66 år og 0,3 prosent for aldersgruppen 67 år og over.

Det er altså ikke blant de eldste aldersgruppene at arbeidsledigheten i dag er høyest. At det er relativt få arbeidsledige blant de eldste kan skyldes at flere velger å bli pensjonist heller enn arbeidssøkende, og at det derfor er flere blant de eldste som i utgangspunktet ønsker å jobbe lenger selv om dette ikke reflekteres i arbeidsledighetstallene. Etter hvert som de innstrammende elementene av pensjonsreformen får gradvis sterkere effekt, og flere velger å kompensere for dette ved å jobbe lenger, vil det være interessant å følge utviklingen i andelen arbeidsledige for de eldste – særlig med tanke på at en del ledere oppgir at de nøler med å innkalle eldre søkere til intervju.

Figur 5.13 Gjennomsnittlig antall arbeidsledige målt som andel av arbeidsstyrken. Prosent

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

6 Inntekt blant den eldre befolkningen

Pensjonssystemets hovedformål er å sikre den enkelte et rimelig inntektsnivå i forhold til tidligere inntekt og tilvendt levestandard. I tillegg skal pensjonssystemet gi en akseptabel grunnsikring for personer uten eller med liten tilknytning til arbeidsmarkedet.

Pensjonsreformen har gjort det mulig for folk å velge selv når de vil starte uttaket av alderspensjon fra folketrygden i intervallet 62–75 år. Samtidig er uttak av pensjon blitt frikoblet fra selve uttrede fra arbeidslivet. Denne fleksibiliteten åpner opp for å skille mellom selve pensjoneringsbeslutningen (det vil si når man skal slutte å arbeide) og uttaksbeslutningen (det vil si når man skal begynne å ta ut pensjon). Uttaksbeslutningen kan i langt større grad enn tidligere nå ses på som en ren finansiell beslutning. Dette har gitt den enkelte langt større mulighet til å bestemme fordelingen av pensjonsutbetalingene over livsløpet etter 62 år.

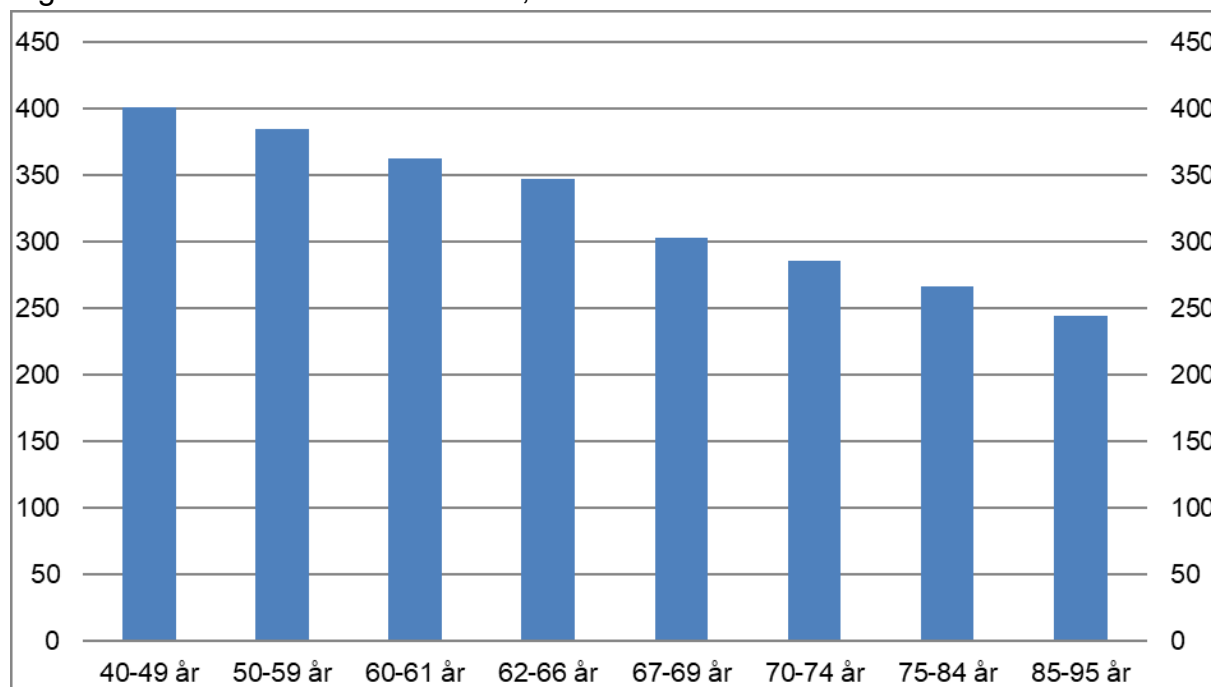
Dette kapittelet presenterer statistikk over samlet inntekt for den eldre befolkningen. Kapittelet gir både informasjon om samlet inntektsnivå, endringer i samlet inntekt over tid, lavinntekt for ulike aldersgrupper og sammensetningen av samlet inntekt for den eldre befolkningen.

6.1 Samlet inntekt og endringer i samlet inntekt

Dette avsnittet presenterer statistikk over samlet inntekt for ulike aldersgrupper og endringer i samlet inntekt over tid.

Figur 6.1 viser median inntekt etter skatt for ulike aldersgrupper i 2018. Vi ser at median inntekt er jevnt avtagende med alder, og at det er størst relativ endring fra 62–66 år til 67–69 år da mange trer ut av arbeidslivet i denne perioden. Mens arbeidsinntekt er hovedinntekten for de som er under 62 år, er pensjon hovedinntekten for de som er 67 år og eldre.

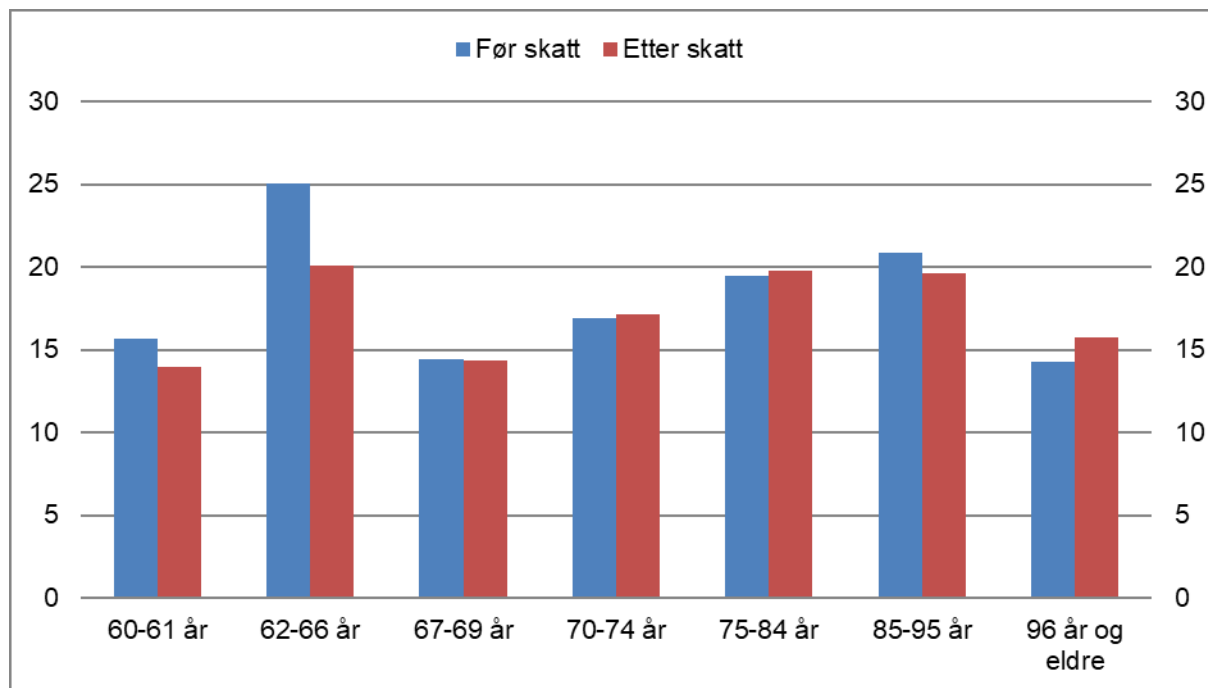
Figur 6.1 Median inntekt etter skatt, 2018. Tusen kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Endringer i median samlet inntekt sier noe om hvordan kjøpekraften har endret seg for medianen i hver aldersgruppe, dvs. den personen som ligger midt i inntektsfordelingen for den aktuelle aldersgruppen. Den eldre befolkningen (her 60 år og eldre) har hatt en klar vekst i realinntekten de siste årene. Dette gjelder for alle aldersintervall, jf. figur 6.2 som viser realvekst i median samlet inntekt i perioden 2008–2018.

Figur 6.2 Realvekst i median samlet inntekt før og etter skatt for personer 60 år og eldre, 2008–2018. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå

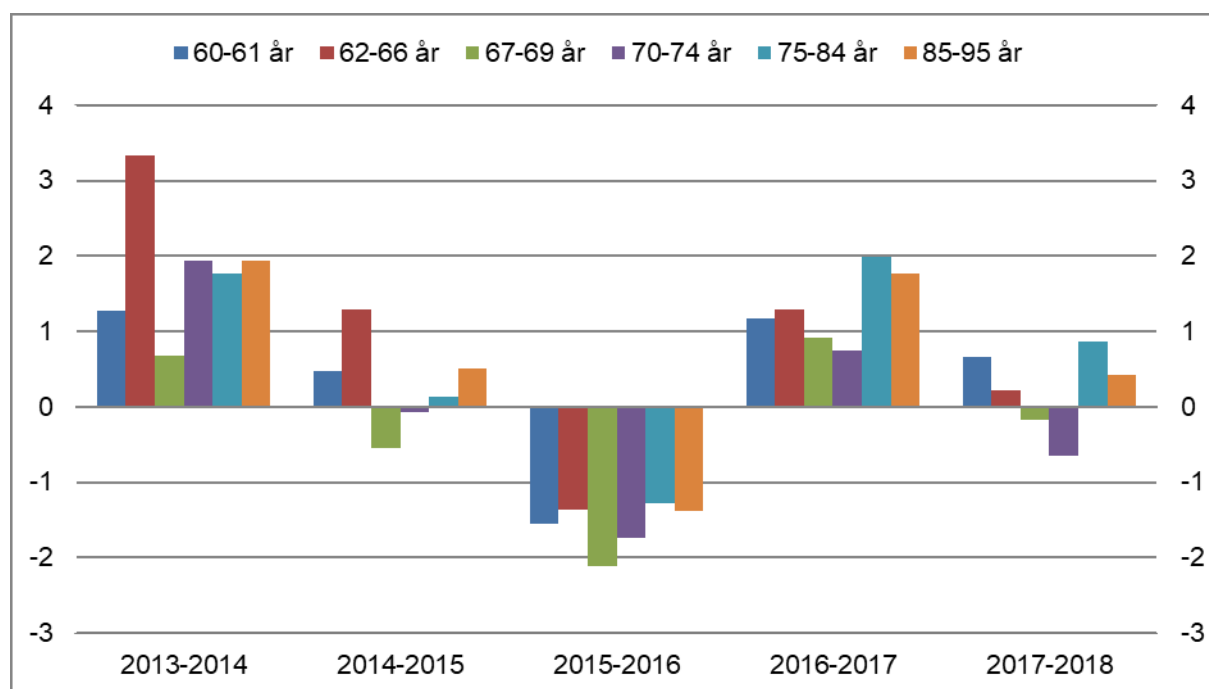
For alle over 62 år, har realveksten vært over 14 prosent. Mye av dette skyldes økt yrkesaktivitet og at mange under 67 år tar ut pensjon mens de fortsatt er i jobb. For de over 66 år er særlig høyere pensjoner som følge av økt pensjonsopptjening en viktig årsak. I tillegg har pensjonene økt mer enn prisveksten i perioden. Teknisk beregningsutvalg (TBU) viser i NOU 2019: 6 blant annet at veksten i gjennomsnittlig alderspensjon i perioden 2008–2018 har vært stor fram til 2014, men at veksten har avtatt de siste årene.

Fram til 2008 ble alderspensjonen for 67–69 åringer avkortet dersom man hadde en arbeidsinntekt over 2 G. Pensjonen ble da avkortet med 40 prosent av den arbeidsinntekten som oversteg 2 G. Som en overgangsordning til det nye pensjonssystemet, ble muligheten til å kombinere arbeidsinntekt og pensjon uten avkorting innført for de som fylte 67 år i 2008. En studie fra Statistisk sentralbyrå, Brinch m.fl. (2012), viste at denne endringen førte til økt yrkesdeltakelse. Den sterke veksten i inntekt etter skatt for aldersgruppen 62–66 år kan derfor skyldes muligheten til å kombinere inntekt og pensjon uten avkorting.

Skattereglene behandler pensjon gunstigere enn yrkesinntekt. For eksempel er trygdeavgiften lavere, og det er et fradrag i inntektsskatt og trygdeavgift for pensjonister opp til et visst beløp på pensjonsinntekten. Skattefradraget trappes ned med størrelsen på pensjonen. Dette kombinert med et progressivt skattesystem, der progressiviteten i skattereglene for pensjon er ekstra sterk, gjør at veksten i inntekt før og etter skatt varierer noe mellom de ulike aldersgruppene.

Selv om realveksten over tiårsperioden 2008–2018 har vært god for den eldre befolkningen, har den årlige veksten vært varierende. Figur 6.3 viser årlig realvekst i median inntekt etter skatt fra 2013 til 2018.

Figur 6.3 Årlig realvekst i median samlet inntekt etter skatt, 2013–2018. Prosent

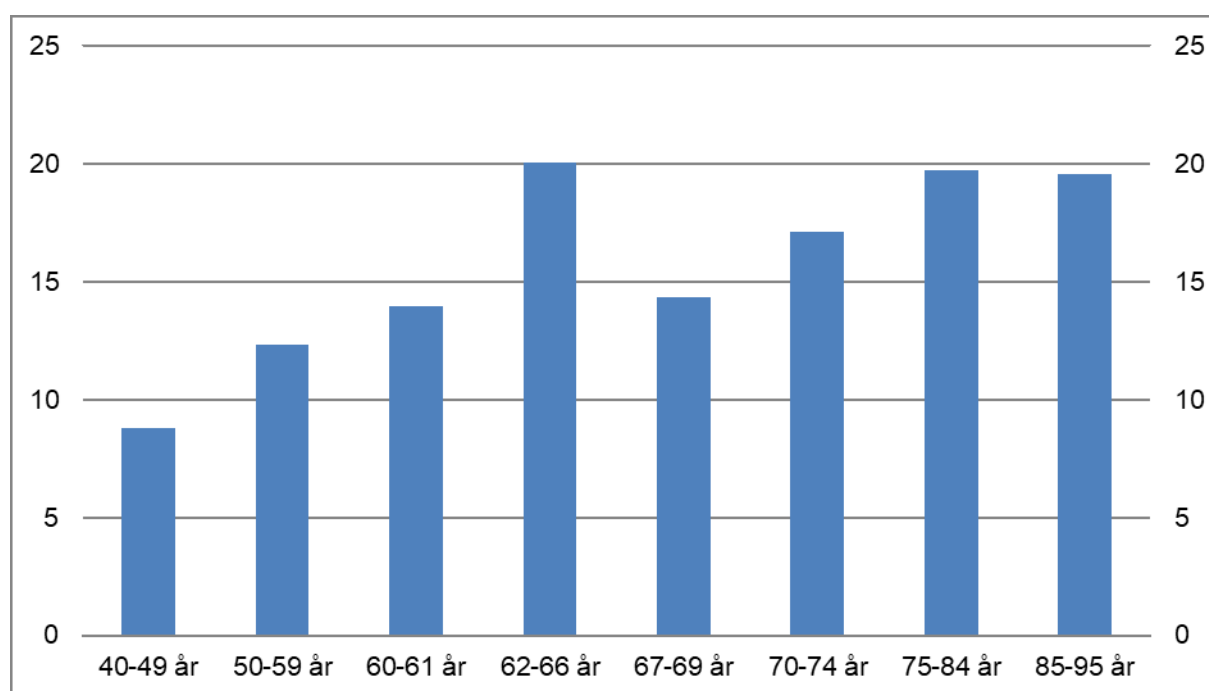
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Som det går fram av figuren har årlig vekst i inntekt etter skatt vært avtagende fra 2013 til 2016. Dette har sammenheng med avtagende lønnsvekst i perioden og økende prisvekst. Lav lønnsvekst gir lavere årlig regulering av alderspensjon. Innfasingen av muligheten til uttak av pensjon før 67 år har også bidratt til lavere årlig vekst i alderspensjon fra folketrygden. TBU 2019 viser at utviklingen i gjennomsnittlig alderspensjon siden 2011 har vært særlig svak for aldersgruppen 62–66 år. Et flertall av disse har imidlertid hatt yrkesinntekt ved siden av alderspensjonen slik at utviklingen i samlet inntekt for denne gruppen har vært god. De som tar ut alderspensjon før 67 år får imidlertid lavere årlig alderspensjon resten av livet enn om de hadde ventet med uttak til 67 år. Innfasing av de som har mulighet til uttak fra 62 år gir derfor utslag i særlig lav årlig vekst i gjennomsnittlig alderspensjon for aldersgruppen 67–69 år de seneste årene. Tall fra TBU 2019 viser at realinntekten for alle husholdningstyper, også for husholdninger uten eldre, var negativ i 2016. For perioden 2016–2017 har realveksten igjen vært positiv for alle aldersgrupper over 60 år. For perioden 2017–2018 var realveksten marginalt positiv for enkelte aldersgrupper over 60 år, mens den var negativ for aldersgruppen 67–69 år og 70–74 år.

Figurene over gir informasjon om utviklingen i samlet inntekt for den eldre befolkningen, men sier ikke noe om hvordan utviklingen for den eldre befolkningen har vært sammenlignet med befolkningen for øvrig. Ved å sammenligne utviklingen i kjøpekraft for den eldre befolkningen med utviklingen for den øvrige befolkningen, får vi et bedre bilde av hvordan utviklingen for den eldre befolkningen har vært relativt til andre aldersgrupper.

Figur 6.4 viser realveksten i median samlet inntekt etter skatt for utvalgte aldersgrupper i perioden 2008–2018. Figuren viser at den eldre befolkningen har hatt en sterkere økning i kjøpekraften de siste ti årene enn den yngre befolkningen.

Figur 6.4 Realvekst i median samlet inntekt etter skatt, 2008–2018. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå

TBU 2019 bekrefter at dette også gjelder for eldre husholdninger. I TBU 2019 går det fram at den reelle medianinntekten etter skatt økte mer for husholdninger med personer over 65 år enn for andre husholdninger i perioden 1990–2018. Endringer i sammensetningen av gruppen er en viktig forklaring på dette, blant annet ved at stadig flere alderspensjonister har opptjent rettigheter til tilleggspensjon.

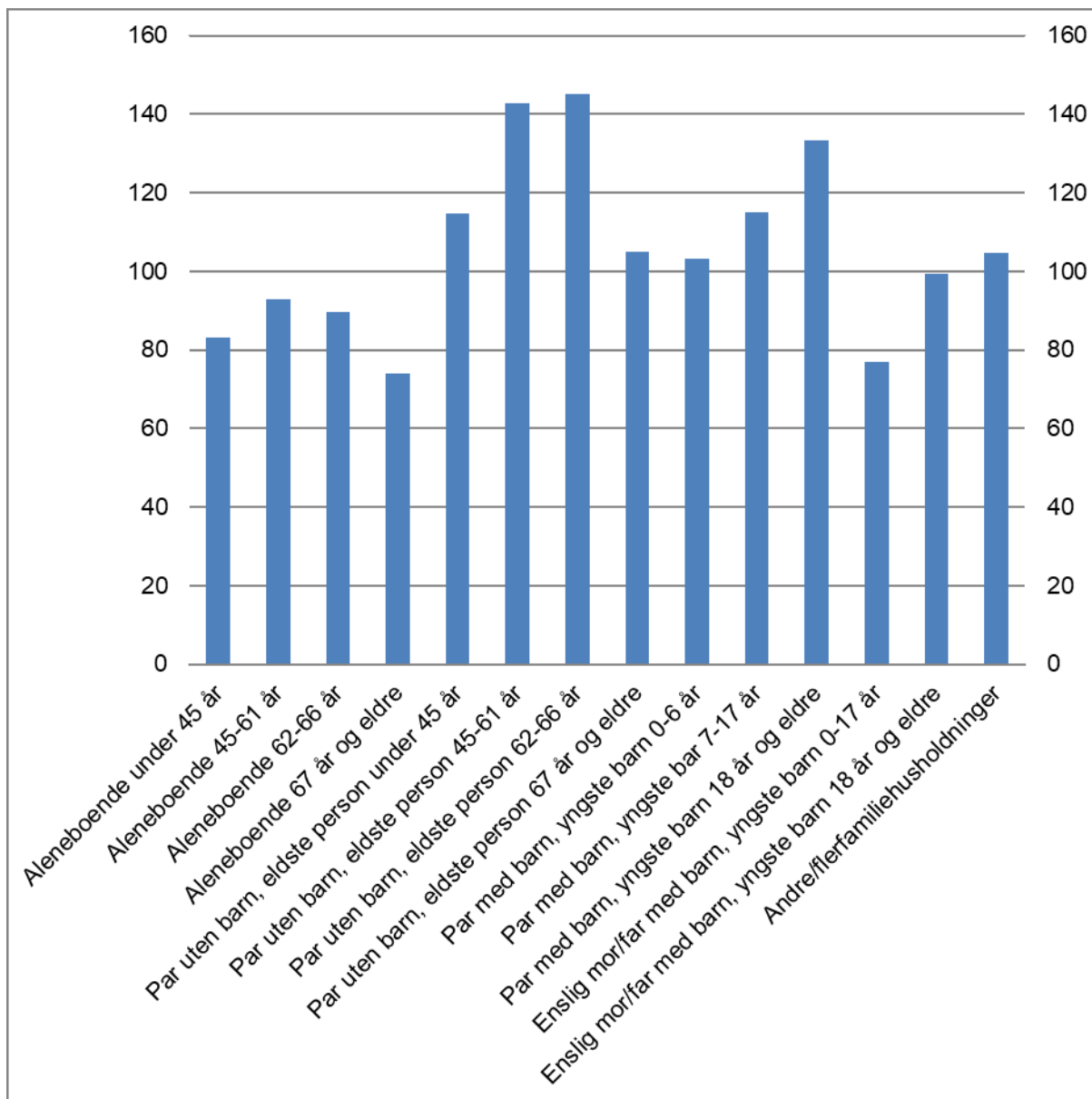
6.2 Inntekt etter husholdningstype

Så langt har inntekt og endringer i inntekt for den eldre befolkningen blitt presentert ved å se på hele befolkningen innenfor gitte aldersintervall. Ved å se på inntekt innenfor ulike husholdninger, får vi i tillegg et bilde av hvordan inntekt fordeler seg mellom ulike husholdningstyper. For å kunne sammenligne levestandard på tvers av husholdningstyper, er det nødvendig å justere for husholdningsstørrelse. En mye brukt metode for kunne sammenligne den økonomiske levestandarden til husholdninger av ulik sammensetning og størrelse, er å omregne husholdningsinntektene til inntekt per forbruksenhet. En slik omregning skal ta hensyn til både at store husholdninger trenger større inntekter enn små husholdninger for å ha tilsvarende økonomisk velferd, men også at store husholdninger oppnår stordriftsfordeler ved å kunne dele på fellesutgifter. I tallene som presenteres her er den såkalte EU-skalaen benyttet ved omregning til inntekt per forbruksenhet.²⁰

²⁰ Ifølge denne skalaen vil første voksne husholdningsmedlem få vekt lik 1, neste voksne få vekt lik 0,5 mens barn får vekt lik 0,3. En husholdning på to voksne og to barn vil dermed få en samlet forbruksvekst på 2,1 ($1+0,5+0,3+0,3$). Dette betyr at for at denne husholdningen skal ha samme økonomisk velferd som en som bor alene, må den ha en husholdningsinntekt som er 2,1 ganger større enn den som bor alene.

Figur 6.5 illustrerer median inntekt per forbruksenhet for ulike husholdningstyper i prosent av median inntekt for alle husholdningstyper.²¹ Har en husholdningskategori en prosentandel over 100, betyr det at medianen i denne kategorien har høyere levestandard enn medianen i befolkningen som helhet. Tilsvarende betyr en prosentandel under 100 at medianen innenfor den aktuelle kategorien har lavere levestandard enn medianen i hele befolkningen.

Figur 6.5 Median inntekt etter skatt per forbruksenhet for ulike husholdningstyper som andel av inntekt etter skatt per forbruksenhet for hele befolkningen, 2018. Prosent

Merknad: Studenthusholdninger er utelatt i beregningen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

²¹ Studenthusholdninger er utelatt.

Aleneboende og enslige med barn har lavere median inntekt per forbruksenhet enn par, og lavest inntekt har aleneboende over 67 år. Videre har par uten barn hvor eldste i husholdningen er over 67 år lavere inntekt enn yngre par uten barn, men disse husholdningstypene har likevel høyere levestandard enn alle aleneboende. Par med barn har bedre levestandard jo eldre barna er, og disse husholdningene har bedre levestandard enn en husholdning med enslig forsørger og barn i samme alder.

Husholdningstypene som har lavest levestandard er aleneboende over 67 år og enslige med barn under 18 år, mens de med klart høyest kjøpekraft er par uten barn hvor den eldste i husholdningen er mellom 45 og 67 år.

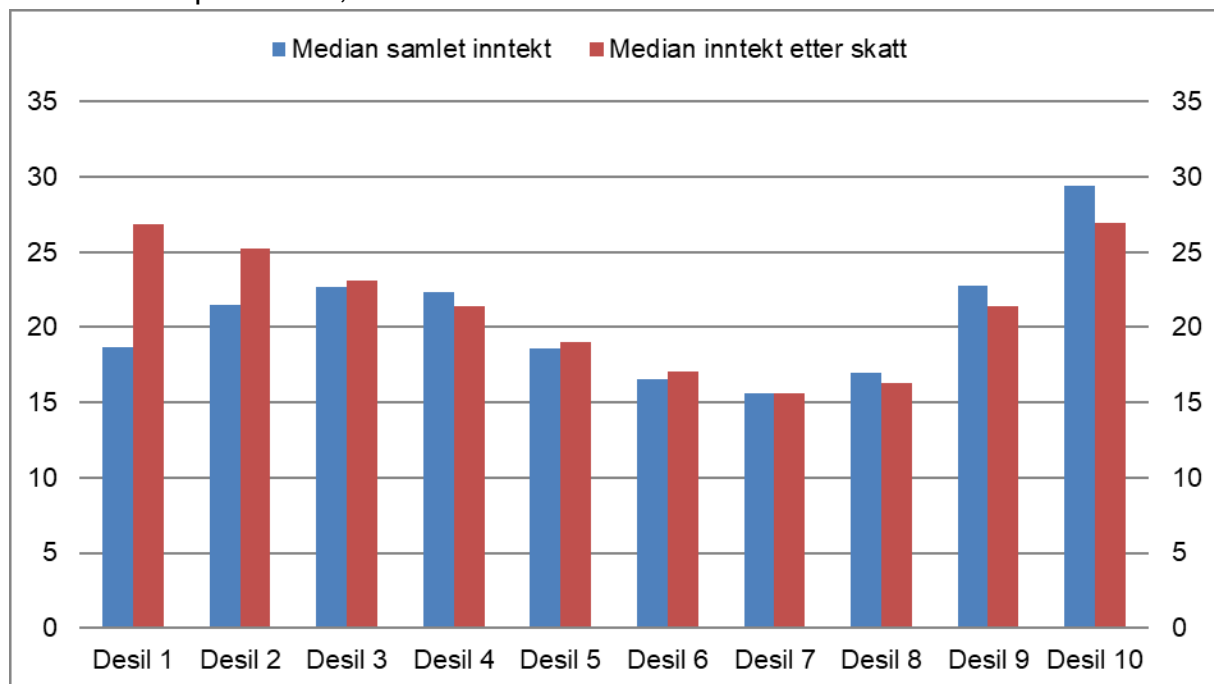
6.3 Inntektsfordeling og lavinntekt

Figurene som viser endringer i median samlet inntekt sier noe om hvordan kjøpekraften har endret seg for medianen i hver aldersgruppe eller husholdningstype. Det er også interessant å se hvordan endringen i samlet inntekt har vært for grupper med ulikt inntektsnivå, ettersom dette sier noe om hva som har skjedd med fordelingen av samlet inntekt.

En måte å måle inntektsfordeling på er å dele befolkningen inn i ulike grupper basert på størrelsen på inntekten, og måle hvordan inntekten i de forskjellige gruppene har utviklet seg. En ofte brukt grupperingsenhet er en desilfordeling. En desilfordeling for samlet inntekt betyr at populasjonen er delt i 10 grupper, slik at hver gruppe inneholder like mange personer. Desil 1 referer da til den gruppen med de 10 prosentene med lavest inntekt, desil 2 referer til de 10 prosentene med nest lavest inntekt, osv.

Figur 6.6 viser hvordan økningen i kjøpekraft for den eldre befolkningen er fordelt på ulike desiler. Den eldre befolkningen er desilfordelt etter inntekt etter skatt i 2008 og 2018, og det er derfor ulike personer i hver desil i 2008 og 2018. Realveksten i inntekt etter skatt har vært høy for alle desiler. Økningen i kjøpekraft har imidlertid vært sterkest blant de 10 prosentene med høyest samlet inntekt. Realinntektsveksten etter skatt har også vært høy blant de med lavest samlet inntekt. De fire laveste desilene, dvs. de 40 prosentene med lavest samlet inntekt, har hatt en realvekst i median samlet inntekt etter skatt på godt over 20 prosent i perioden.

Figur 6.6 Realvekst i median samlet inntekt før og etter skatt for personer 62 år og eldre fordelt på desiler, 2008–2018. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå

At realveksten i samlet inntekt har vært sterkest blant de med høyest samlet inntekt kan fange opp at en del høytlønnede kombinerer full jobb og full pensjon, noe som ikke var mulig i 2007. At realveksten også har vært god for de med lavest samlet inntekt reflekterer trolig økningen i minstepensjonen i perioden. Tall fra TBU 2019 (Tabell 7.5) viser at minste pensjonsnivå, både for ektepar/samboende og for enslige har økt mye i perioden 2008–2018.

Selv om realveksten i inntekt etter skatt har vært høy også blant den laveste desilen av den eldre befolkningen, er det fortsatt en del eldre, og særlig blant de aller eldste, som lever med lavinntekt. Hvor mange som har lavinntekt og hvordan lavinntekt fordeler seg på aldersgrupper varierer avhengig av hvordan en måler lavinntekt.

En mye brukt metode for å belyse forekomsten av lavinntekt er å se på hvor mange personer som tilhører en husholdning som har en inntekt betydelig lavere enn det som er den typiske inntekten i samfunnet. Selv om det er vanskelig å ha en bestemt oppfatning om hva som menes med «betydelig lavere», og/eller hva som er «den typiske inntekten» i samfunnet, er det vanlig å definere en slik lavinntektsgrense ut fra en relativ avstand til medianinntekten i befolkningen, og ofte settes denne til 60 prosent av medianinntekten. Husholdningsinntekter beregnes ved å vekte for stordriftsfordeler (ekvivalensvekt), og så defineres lavinntekt som de som faller under en bestemt andel av medianinntekten for alle landets husholdninger.

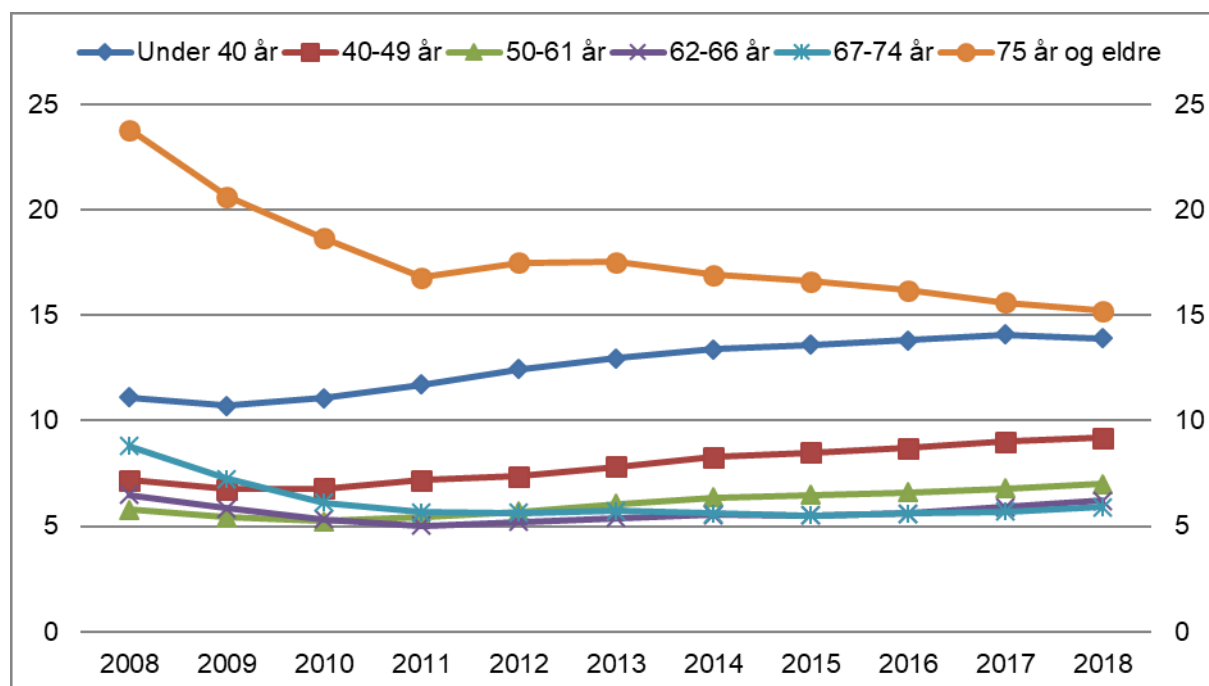
Figur 6.7 illustrerer andelen i ulike aldersgrupper som har lavinntekt fra 2008 til 2018. Lavinntekt er her målt ved den såkalte EU-skalaen hvor lavinntekt er definert som et beløp som tilsvarer 60 prosent av medianinntekten i hele befolkningen.

Blant de som er 75 år og eldre er andelen med lavinntekt høyere enn blant de yngre aldersgruppene i hele perioden, men andelen har falt markert fra 23,8 prosent i 2008 til 15,2 prosent i 2018. Det er for denne gruppen at andelen med lavinntekt har blitt redusert mest i perioden. Andelen med lavinntekt for aldersgruppen 67–74 år har også gått klart ned, fra 8,8 prosent til

5,9 prosent i perioden. Også blant aldersgruppen 62–66 år har andelen gått ned fra 6,5 til 6,2 prosent.

Blant alle aldersgruppene som er yngre enn 62 år har andelen med lavinntekt økt i perioden, og klart mest for den yngste (under 40 år) aldersgruppen. Blant disse har andelen med lavinntekt økt fra 11,1 prosent i 2008 til 13,9 prosent i 2018. Samlet sett har andelen i befolkningen med lavinntekt økt fra 10,2 prosent i til 11,2 prosent i perioden 2008–2018. Andelen med lavinntekt i befolkningen samlet sett er uendret fra 2017 til 2018.

Figur 6.7 Andel personer i husholdninger med lavinntekt 2008–2018, etter alder. Prosent

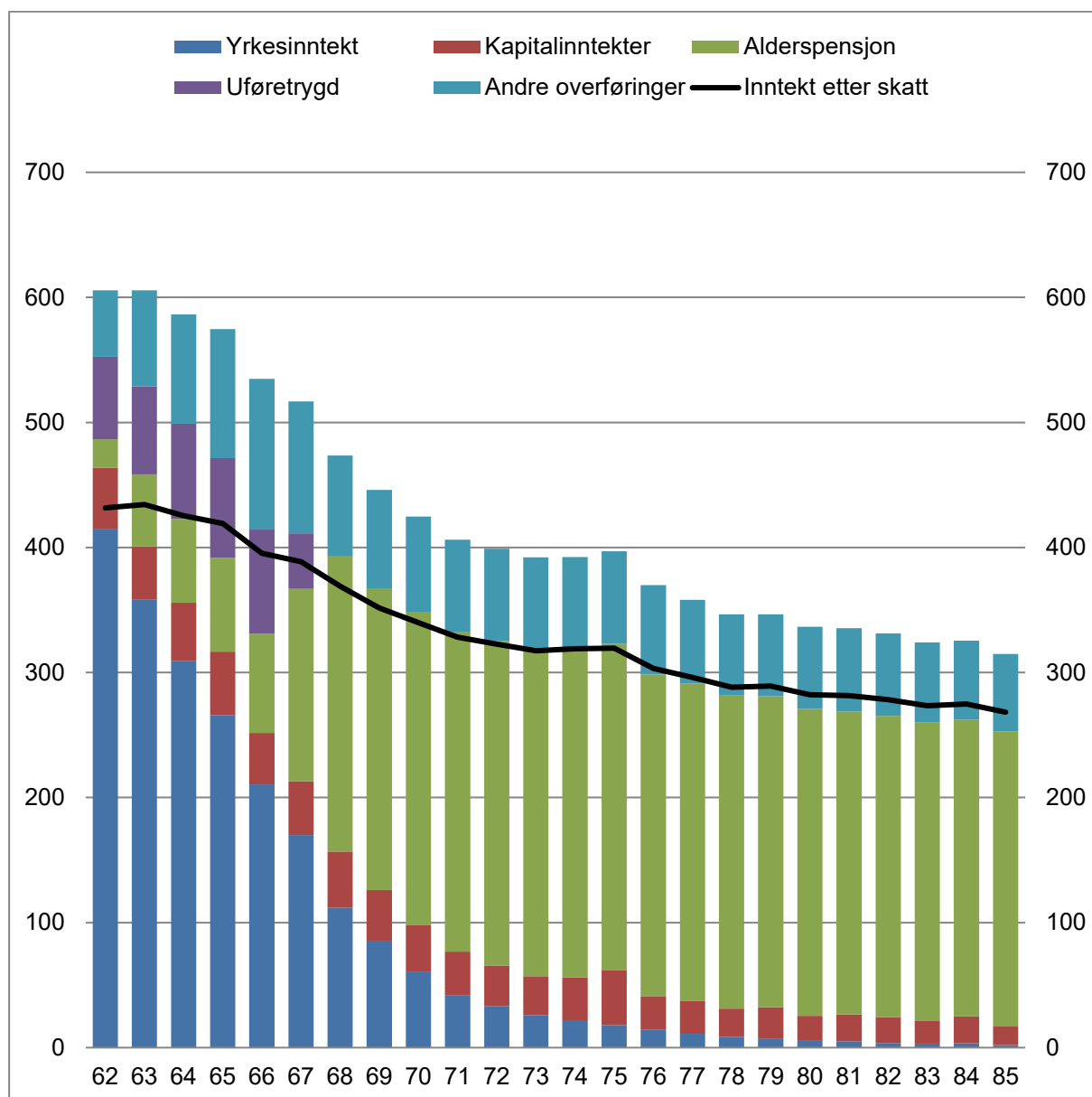
Merknad: Studenthusholdninger er utelatt.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

6.4 Sammensetningen av inntekt

Figur 6.8 illustrerer sammensetningen av samlet inntekt for alle som var 62 år eller eldre i 2018, fordelt etter alder. Samlet inntekt er stort sett fallende med økt alder. 62-åringene hadde en gjennomsnittlig inntekt på rundt 606 000 kroner før skatt, mens tilsvarende nivå for 75-åringene var rundt 397 000 kroner. Skattereglene behandler pensjonsinntekt lempeligere enn yrkesinntekt og dette kombinert med et progressivt skattesystem gjør at inntektsforskjellene mellom aldersgruppene er mindre etter skatt sammenlignet med før skatt. Yrkesinntekt er summen av lønnsinntekter og netto næringsinntekter i løpet av kalenderåret. 62-åringenes inntekt etter skatt utgjorde 71,3 prosent av samlet inntekt før skatt i 2018, mens tilsvarende andel for 75-åringene var 80,5 prosent.

Figur 6.8 Sammensetning av gjennomsnittlig inntekt før skatt for personer 62–85 år, 2018. Tusen kroner

Merknad: Alderspensjon inkluderer kun alderspensjon fra folketrygden. Tjenestepensjon og AFP mv. inngår i andre overføringer, sammen med blant annet økonomisk sosialhjelp, supplerende stønad og barnetrygd.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

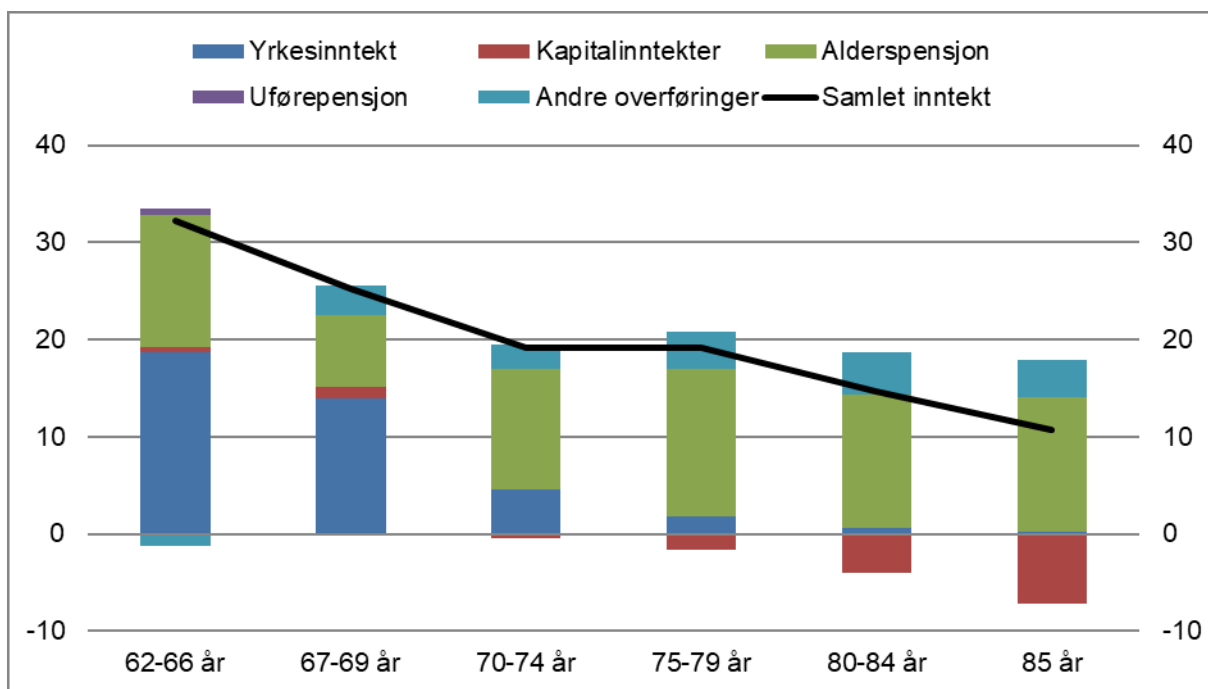
Yrkesinntekten utgjør den viktigste inntektskomponenten fram til fylte 67 år. For 67-åringene utgjør yrkesinntekt og alderspensjon om lag like stor andel av samlet inntekt, rundt 30 prosent hver. Alderspensjon inkluderer kun alderspensjon fra folketrygden. Alderspensjon fra supplerende ordninger inngår i andre overføringer, sammen med blant annet økonomisk sosialhjelp, supplerende stønad og barnetrygd.

Figur 6.9 viser prosentvis endring i gjennomsnittlig samlet inntekt og inntektskomponentenes del av endringen i perioden 2008–2018. Vi ser at alle inntektskomponentene har økt bortsett fra netto kapitalinntekter. At det har vært en nedgang i kapitalinntektene i perioden kan bety

at gjelden har økt, og derfor lavere nettoformue enn tilsvarende for 2008. Videre vil rentenivået ha betydning for kapitalinntektene.

For aldersgruppen 62–66 år er det helt klart økt yrkesinntekt som har bidratt sterkes til økningen i samlet inntekt. Også for aldersgruppen 67–69 år har yrkesinntekt bidratt mest til økningen i samlet inntekt. For de over 69 år er det økning i alderspensjon som har bidratt mest til veksten i samlet inntekt.

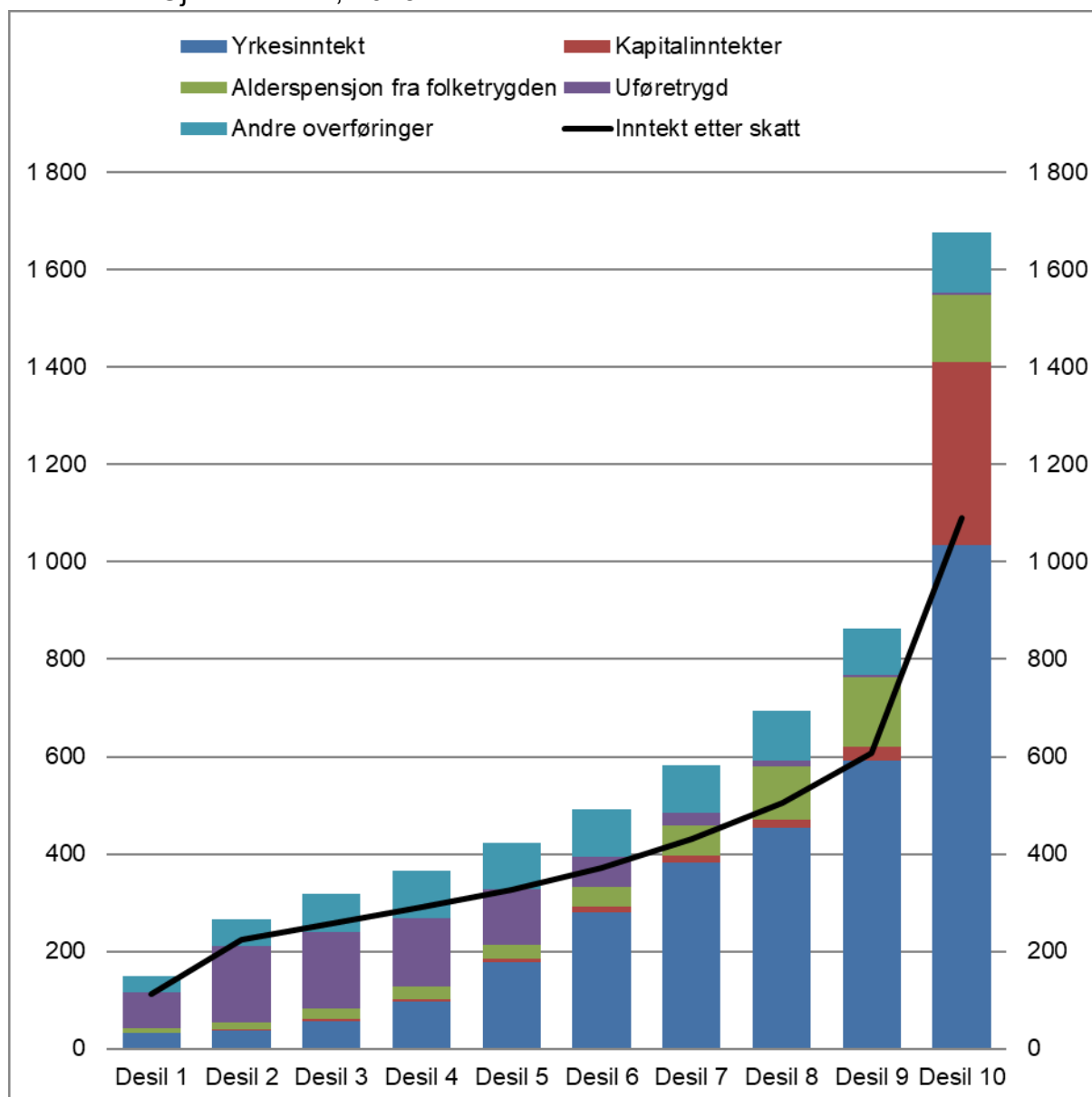
Figur 6.9 Prosentvis realvekst i samlet inntekt før skatt og inntektskomponentenes del av endringen, 2008–2018

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 6.10 illustrerer sammensetningen av samlet inntekt etter skatt for aldersgruppen 62–66 år i 2018, desilfordelt etter inntekt etter skatt.

Figur 6.10 Inntektssammensetning for personer 62–66 år, desilfordelt etter inntekt etter skatt. Gjennomsnitt, 2018. Tusen kroner

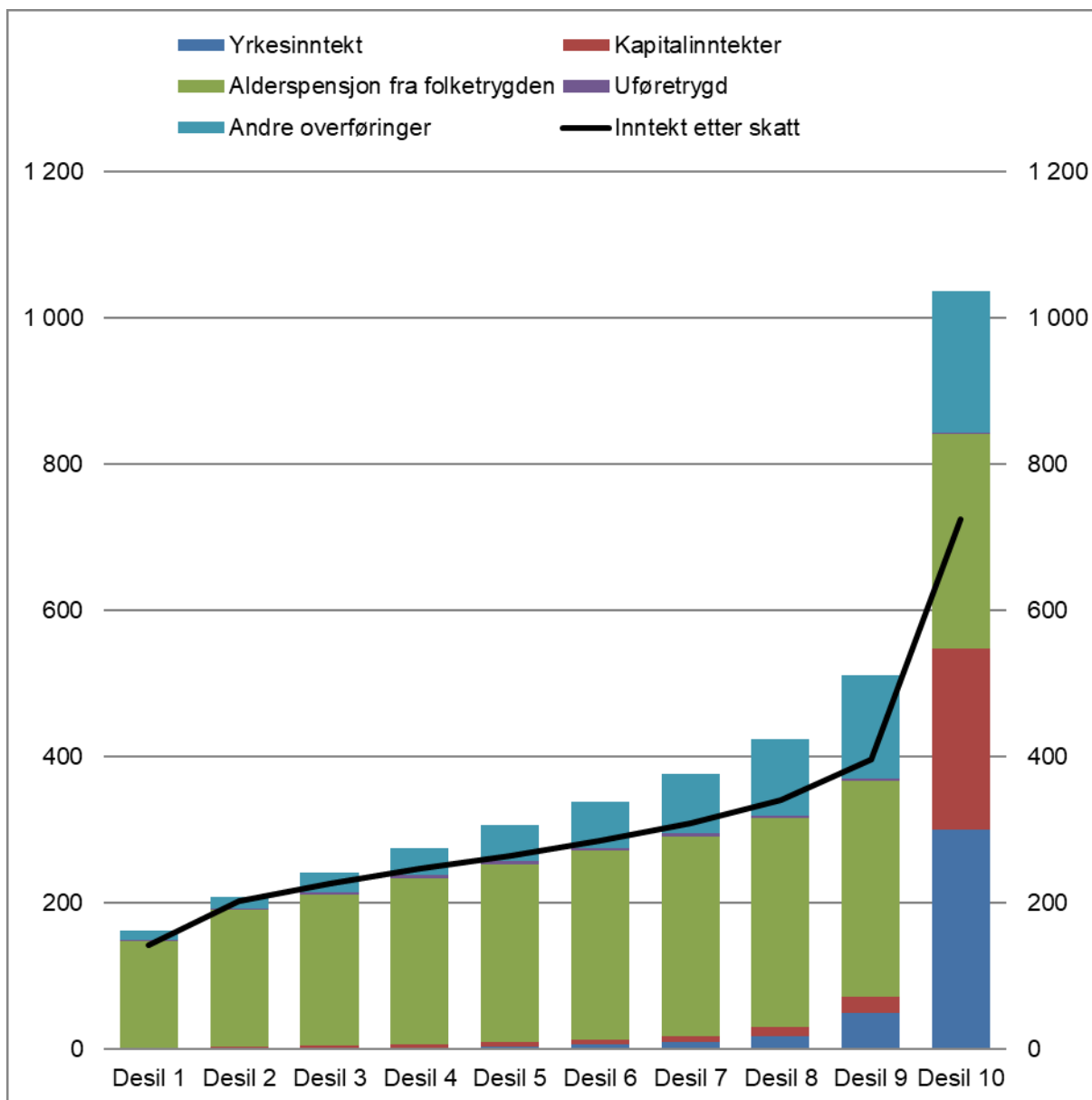

Kilde: Statistisk sentralbyrå

For de fire laveste desilene er det uføretrygd som utgjør den største delen av samlet inntekt. De som mottar ugradert uføretrygd kan ikke samtidig ta ut alderspensjon eller ha full yrkesinntekt. Fra og med desil 5 er det yrkesinntekt som utgjør den klart største andelen av samlet inntekt. For den desilen som har høyest inntekt etter skatt utgjør også kapitalinntekter en vesentlig del av samlet inntekt, om lag 22 prosent. For desil 1 er kapitalinntekten imidlertid marginalt negativ (fremgår ikke av figuren). Selv om nivået på alderspensjonen øker for hver desil, er alderspensjonens bidrag til samlet inntekt relativt lik blant de fem laveste desilene, med en andel på rundt 6–7 prosent. Alderspensjonens bidrag til samlet inntekt er størst for desil 9 med en andel på om lag 17 prosent. Bidraget til samlet inntekt som kommer fra andre overføringer er avtagende med inntekt.

Figur 6.11 illustrerer sammensetningen av samlet inntekt etter skatt for personer 67 år og eldre i 2018, desilfordelt etter inntekt etter skatt.

Figur 6.11 Inntektssammensetning for personer 67 år og eldre, desilfordelt etter inntekt etter skatt. Gjennomsnitt, 2018. Tusen kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå

For personer som er 67 år eller eldre er det alderspensjon som er den dominerende inntektskomponenten for alle inntektsgrupper, men andelen den utgjør av samlet inntekt avtar med inntekt. For de fire laveste desilene utgjør alderspensjon over 80 prosent av samlet inntekt. For den høyeste desilen er alderspensjonens andel av samlet inntekt om lag 28 prosent. I motsetning til aldersgruppen 62–66 år, øker andre overføringers bidrag til samlet inntekt med inntekt. Dette kommer av at tjenestepensjon inngår i denne inntektskomponenten, og tjenestepensjon utgjør typisk en stor andel av samlet pensjon for høytlønnede. Det som virkelig skiller den desilen med høyest inntekt etter skatt, fra de andre gruppene, er at de har betydelig

høyere yrkesinntekt enn de andre og klart høyere kapitalinntekter. Både yrkesinntekt og kapitalinntekt er marginalt negativ for desil 1 (vises ikke i figuren).

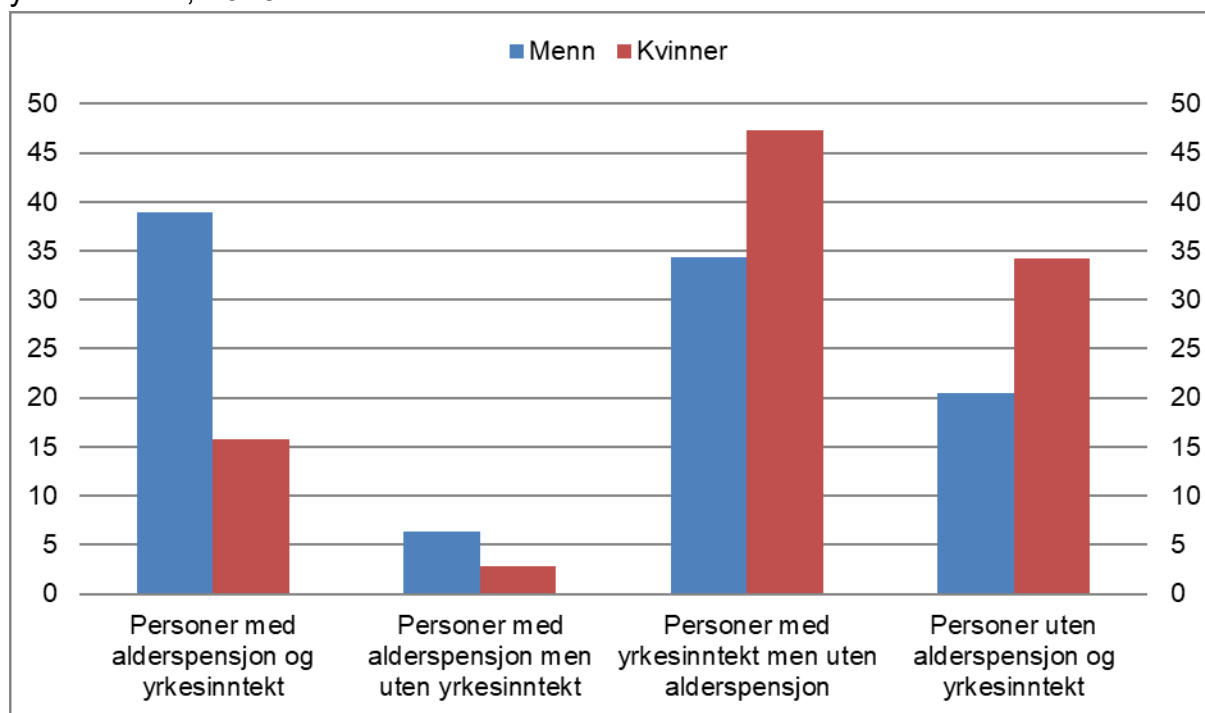
Pensjonsreformen åpner som kjent for muligheten til å kombinere alderspensjon fra folketrygden uavkortet med arbeidsinntekt fra 62 år. Også tjenstepensjon og AFP i privat sektor kan nå fritt kombineres med arbeid. At ytelsene ikke avkortes mot arbeidsinntekt gjør at uttreden fra arbeidslivet og uttak av pensjon nå kan betraktes som to uavhengige beslutninger.

De 292 823 personene som var i aldersgruppen 62–66 år ved utgangen av 2018, kan deles inn i fire grupper på bakgrunn av ulike kombinasjoner av yrkestilknytning og alderspensjon. Alderspensjon referer her til uttak av alderspensjon fra folketrygden og ikke tidligpensjon som offentlig AFP og alderspensjon fra særaldersgrense.

- 119 413 personer (41 prosent) var yrkesaktive uten å ta ut alderspensjon. I denne gruppen inngår også personer som tok ut tjenstepensjon og offentlig AFP dersom de fortsatt er helt eller delvis i arbeid.
- 79 962 personer (27 prosent) kombinerte alderspensjon og yrkesinntekt, og her finner vi også personer som tok ut AFP og tjenstepensjon fra privat sektor.
- De som verken tok ut alderspensjon eller var yrkesaktive, utgjorde 80 046 personer (27 prosent). Her finner vi personer som kan ha mottatt uføretrygd, tjenstepensjon og/eller offentlig AFP.
- Den minste gruppen på 13 402 personer – altså kun 5 prosent av alle i aldersgruppen – hadde sluttet å jobbe og tok ut alderspensjon fra folketrygden i 2018.

I 2018 mottok 32 prosent av befolkningen i aldersgruppen 62–66 år alderspensjon. Alderspensjonen kan tas ut alene eller i kombinasjon med yrkesinntekt. Figur 6.12 viser hvordan kvinner og menn i aldersgruppen 62–66 år fordeler seg når det gjelder hhv. yrkesinntekt og mottak av alderspensjon i 2018.

Figur 6.12 Andel kvinner og menn 62–66 år med alderspensjon og/eller yrkesinntekt, 2018. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå

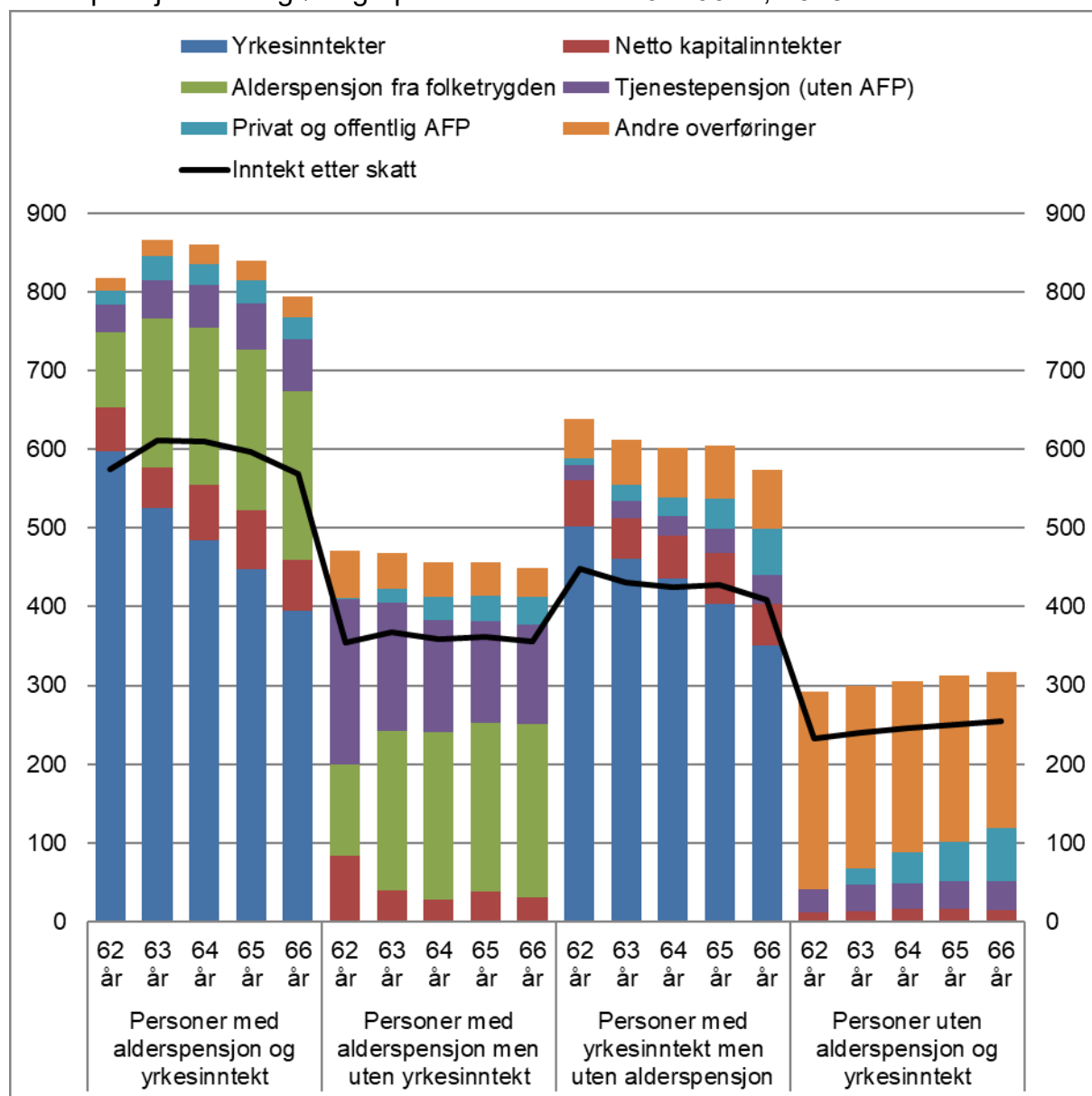
Det var flere kvinner enn menn i aldersgruppen 62–66 år som hadde yrkesinntekt uten å ta ut alderspensjon i 2018, samtidig som vi ser at det var langt flere menn enn kvinner som hadde en kombinasjon av alderspensjon og yrkesinntekt. Det var om lag 40 prosent flere kvinner enn menn som verken hadde alderspensjon eller yrkesinntekt. I den lille gruppen som tok ut alderspensjon, men ikke hadde yrkesinntekt, var det klart flest menn.

I figur 6.13 ser vi hvordan inntektsnivået og sammensetningen av inntekt er for grupper som har ulik status når det gjelder uttak av alderspensjon og fortsatt yrkesinntekt.

Gjennomsnittlig samlet inntekt blant de som mottok både alderspensjon og yrkesinntekt var langt høyere enn for øvrige i aldersgruppen 62–66 år. Blant de med både alderspensjon og yrkesinntekt var gjennomsnittlig inntekt over 780 000 kroner for alle alderstrinn. Siden de som ikke mottok alderspensjon har utsatt pensjonsuttaket, vil de få høyere årlige pensjonsutbetalinger når de senere tar ut alderspensjon enn dersom de hadde mottatt alderspensjon i 2018. Noen i denne gruppen har imidlertid ikke høy nok pensjonsopptjening til å kvalifisere for tidliguttak. Motsatt vil de som mottar alderspensjon få lavere årlige pensjonsutbetalinger enn de ville ha fått dersom de hadde utsatt pensjonsuttaket.

64-åringene har den største forskjellen i samlet inntekt mellom de som ikke mottok alderspensjon og de som mottok alderspensjon, men som hadde yrkesinntekt. Forskjellen i denne gruppen er 259 000 kroner. Om lag 77 prosent av forskjellen består av alderspensjon. Yrkesinntektene er høyere for de som også mottar alderspensjon, mens andre overføringer er høyere for de som ikke mottar alderspensjon. Andre overføringer i figur 6.13 inkluderer uføretrygd i tillegg til blant annet økonomisk sosialhjelp, supplerende stønad og barnetillegg.

Figur 6.13 Sammensetningen av gjennomsnittlig samlet inntekt før skatt for alderspensjonister og øvrige personer i alderen 62–66 år, 2018. Tusen kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå

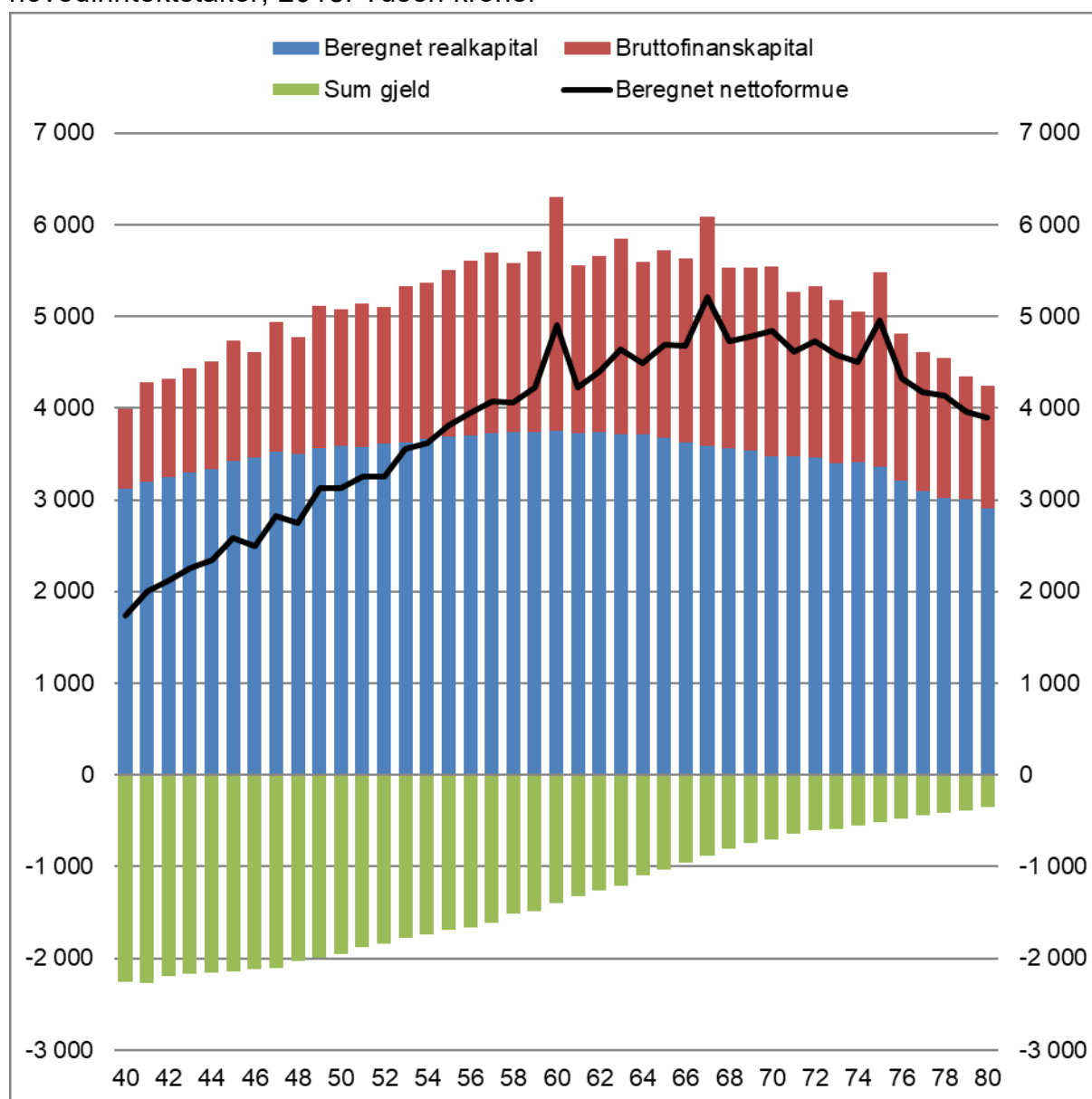
Gruppen som kun mottok alderspensjon, og ikke yrkesinntekt, har høyest gjennomsnittlig tjenestepensjon og høyest gjennomsnittlig alderspensjon fra folketrygden. Gruppen som verken har yrkesinntekt eller mottar alderspensjon består i hovedsak av uføre og personer som mottar offentlig AFP. Denne gruppen har klart lavere samlet inntekt enn de øvrige gruppene.

Den gjennomsnittlige yrkesinntekten for de som både mottar alderspensjon og yrkesinntekt er høy, og høyere enn for gruppen som ikke mottar alderspensjon. Ettersom dette er samlet inntekt gjennom hele året, skiller ikke tallene på personer som har skiftet status i løpet av året. Gjennomsnittlig yrkesinntekt for de som både mottar alderspensjon og yrkesinntekt er klart høyest blant 62-åringene med en gjennomsnittlig yrkesinntekt på 597 000 kroner. For 66-åringene er gjennomsnittlig yrkesinntekt 395 000 kroner, gitt at de også tar ut alderspensjon. Samlet bekrefter dette at mange kombinerer uttak av alderspensjon med en høy stillingsandel.

6.5 Formue og gjeld

Så langt har dette kapittelet omhandlet inntekt i den eldre befolkningen. Dette avsnittet omhandler formue og gjeld. Figur 6.14 illustrerer husholdningenes gjennomsnittlige formue og gjeld etter alder på hovedinntektsalder. Figuren omfatter både finanskapital og beregnet realkapital. Denne realkapitalen består først og fremst av boliger. I beregnet realkapital er boligformuen målt ved å bruke Statistisk sentralbyrås modell for beregning av boligformue, der ligningstakstene er oppjustert til antatt markedsverdi både for primær- og sekundærboliger. Annen realkapital er verdsatt med ligningsverdi. Vi ser at gjeld, ikke overaskende, er avtagende med alder. Finanskapital er stort sett økende med alder opp til rundt 67 år og deretter noe varierende. Beregnet realkapital er jevnt stigende med alder opp til om lag 60 år og deretter avtar beregnet realkapital med alder.

Figur 6.14 Husholdningenes gjennomsnittlige formue og gjeld etter alder på hovedinntektstaker, 2018. Tusen kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Kilder

- Alne, R. H. (2018) "Economic incentives, disability insurance and labor supply." Working Papers in economics, No. 2/18, UiB
- Avtale om tjenestepensjon for ansatte i offentlig sektor, 3.3.2018 (<https://www.regjeringen.no/globalassets/departementene/asd/dokumenter/2018/pensjonsavtale-oftp-2018-03-03.pdf>)
- Bratberg, E, T. H. Holmås og Ø. Thøgersen (2000): "Assessing the effects of early retirement programs". Discussion Paper 4/2000. Bergen: Norges Handelshøyskole.
- Brinch, C.N., E. Hærnes og Z. Jia (2012) "Labor supply on the eve of retirement", Discussion Papers no.698, Statistisk sentralbyrå
- Evaluerings av AFP i privat sektor, Rapport fra arbeidet 7. desember 2017, NHO og LO
- Hernæs, E, S. Markussen, J. Piggot og K. Røed (2016) "Pension reform and labor supply", *Journal of Public Economics*, 142 (2016), pp 39–55
- Jacobsen, O (2018): "AFP i privat sektor – endringer i mottak av arbeidsavklaringspenger og uføretrygd" i *Arbeid og velferd 1/2018*. Oslo: Arbeids- og velferdsdirektoratet
- Kann, I og Sutterud, L (2017) "Stadig færre på trygd?", *Arbeid og velferd 2017-3*. Oslo: Arbeids- og velferdsdirektoratet
- Kann, I. og Dokken, T. (2019) "Flere har avsluttet arbeidsavklaringspenger etter regelverksendringene i 2018 - De fleste til uføretrygd eller jobb", *Arbeid og velferd 2019-3*. Oslo: Arbeids- og velferdsdirektoratet.
- Kostøl, A. R. og M. Mogstad (2014) "How Financial Incentives Induce Disability Insurance Recipients to Return to Work," *American Economic Review*, American Economic Association, vol. 104(2), pp 624–55
- NOU, Norges offentlige utredninger 2019: 6. "Grunnlaget for inntektsoppgjørene 2018"
- Protokoll Tariffoppgjøret 2018 mellom Landsorganisasjonen i Norge og Næringslivets Hovedorganisasjon 8.4.2018 (<https://www.riksmekleren.no/dv-cms/resources/2018-003-motebokogforslag-1.pdf>)

Vedlegg

Vedlegg 1 Arbeidsgruppens sammensetning og arbeid i 2019

Arbeidsgruppen hadde i 2019 følgende sammensetning:

Tomas Berg (leder), Arbeids- og sosialdepartementet
Roar Bergan, Arbeids- og sosialdepartementet
Arne Magnus Christensen, Arbeids- og sosialdepartementet
Dag Holen, Arbeids- og sosialdepartementet
Line Furseth Bjørk, Arbeids- og sosialdepartementet
Remy Edseth, Finansdepartementet
Ragnar Ihle Bøhn, Kommunal- og moderniseringsdepartementet
Eystein Gjelsvik, Landsorganisasjonen i Norge
Kristin Juliussen, Arbeidsgiverforeningen Spekter
Lars E. Haartveit, Hovedorganisasjonen Virke
Alexander Henriksen, KS
Anders Kvam, Akademikerne
Ole Christian Lien, Arbeids- og velferdsdirektoratet (erstattes av Atle Fremming Bjørnstad fra 2020)
Kristin Diserud Mildal, Næringslivets Hovedorganisasjon
Erik Orskaug, Unio
Ørnulf Kastet, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund
Vegard Sørebo, Statsministerens kontor

I 2019 hadde arbeidsgruppen følgende møteagendaer:

3. mai

- Utkast til rapport fra pensjonspolitisk arbeidsgruppe 2019
- Eventuelt

9. desember

- Implementering av ny offentlig tjenstepensjon i SPK, Lise Løwe og Ole Martin Gudesen
- Implementering av ny offentlig tjenstepensjon i KLP, Erik Falk
- Rapport fra Pensjonspolitisk arbeidsgruppe 2020 – Innledning ved Dag Holen, ASD
- Eventuelt

Vedlegg 2 Pensjonspolitisk arbeidsgruppe – bakgrunn og mandat

I tariffoppgjøret 2008 ble det i alle protokollene fra Riksmeglingsmannen tatt inn et punkt om «Evaluerings- og pensjonsråd». I protokollen i offentlig sektor heter det at:

«Evaluerings- og pensjonsråd»

Det er et hovedsiktemål at pensjonsreformen skal medvirke til lengre yrkesløp i takt med at levealderen øker. Dette krever et bærekraftig arbeidsliv. Det er viktig at levealdersjusteringen ikke forsterker sosiale skjevheter som er knyttet til systematiske forskjeller i levealder mellom ulike grupper i befolkningen.

Det vil ta tid å få alle elementer på plass og se virkningen av nytt, samlet pensjonssystem. Blant annet vil nytt opptjeningssystem først være fullt innfasert i 2025. Det vil også være usikkerhet knyttet til blant annet befolkningsutvikling og den alminnelige økonomiske situasjonen.

I brev fra statsministeren til Riksmeglingsmannen av 2. april heter det at Regjeringen vil sørge for en fortløpende evaluering av pensjonsreformen for å kunne vurdere om reformen virker etter hensikten. Regjeringen vil opprette et arbeidslivs- og pensjonspolitisk råd, hvor opplegget for og resultatene av evalueringen kan gjennomgås.

Senest i 2017 skal partene, med assistanse fra pensjonsrådet, evaluere overgangen til ny AFP og vurdere behovet for endring av ytelsen størrelse.»

Pensjonspolitisk arbeidsgruppe ble etablert som en undergruppe til Arbeids- og pensjonspolitisk råd i 2009. Gruppen ble gitt følgende mandat:

«I statsministerens brev av 2. april 2008 til Riksmeglingsmannen i forbindelse med lønnsoppgjøret i privat sektor 2008 framgår det at Regjeringen vil sørge for en fortløpende evaluering av pensjonsreformen for å kunne vurdere om reformen virker etter hensikten, og at det i dette arbeidet er ønskelig med løpende kontakt med partene i arbeidslivet. Regjeringen har derfor etablert et Arbeidslivs- og pensjonspolitisk råd. Underlagt rådet opprettes en egen arbeidsgruppe for pensjonspolitiske spørsmål.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet tar sikte på å starte opp en forskningsbasert evaluering av pensjonsreformen fra 2011. Arbeidsgruppen inviteres til å gjennomgå opplegget for evalueringen og til å komme med innspill til dette. Arbeidsgruppen skal også gjennomgå resultatene fra dette arbeidet etter hvert som det foreligger.

Innføring av fleksibel alderspensjon og muligheten for å kombinere arbeidsinntekt og pensjon uten avkorting fra 2011 legger til rette for individuell tilpasning mellom arbeid og pensjon. Arbeidsgruppen skal kartlegge hvor mange som har rett til pensjonsuttak før 67 år, og hvordan dette utvikler seg over tid. Videre skal arbeidsgruppen analysere tilpasninger til fleksibel alderspensjon, det vil si endringer i yrkesaktivitet og uttak av pensjon. Det bør videre kartlegges hvordan uttak av pensjon påvirkes av konjunkturendringer i arbeidsmarkedet.

Levealdersjustering er et bærende element i pensjonsreformen og innebærer at en må arbeide noe lenger for samme pensjon når levealderen i befolkningen øker. Arbeidsgruppen skal analysere hvordan utviklingen i levealderen i befolkningen påvirker overgangen mellom arbeid og pensjon. Arbeidsgruppen skal videre kartlegge utviklingen i forventet levealder for ulike grupper i befolkningen, og i hvilken grad dette påvirker yrkesaktivitet og uttak av pensjon.

Forhold i arbeidsmarkedet vil ha betydning for den enkeltes mulige og faktiske tilpasning. Dette gjelder blant annet arbeidsgiveres vilje til å ansette og beholde eldre arbeidstakere, og til å tilrettelegge arbeidssituasjonen for eldre arbeidstakere, herunder fleksible arbeidstidsordninger. Arbeidsmiljøet vil også spille inn. Arbeidsgruppen skal analysere forhold på etterspørselssiden i arbeidsmarkedet som kan fremme eller være til hinder for at de som ønsker det får fortsette i arbeidslivet. Dette må sees i sammenheng med intensjonsavtalen om et mer inkluderende arbeidsliv (IA-avtalen), hvor et av delmålene er å øke den gjennomsnittlige avgangsalderen fra arbeidslivet og hindre «utstøting» og diskriminering av eldre arbeidstakere.

For den enkelte vil samlet pensjon fra ulike pensjonsordninger som folketrygdens alderspensjon og supplerende ordninger som AFP og tjenestepensjon være avgjørende for inntekten som pensjonist og når den enkelte velger å ta ut pensjon. De supplerende pensjonsordningene er ulikt utformet og kan påvirke yrkesaktivitet og uttak av pensjon ulikt. Dette har også betydning for mobiliteten i arbeidsmarkedet, særlig mellom offentlig og privat sektor. Arbeidsgruppen skal derfor i sitt arbeid ta utgangspunkt i det samlede pensjonssystemet.

Arbeidsgruppen skal kartlegge endringer i pensjonsuttak i relasjon til folketrygdens øvrige stønadsordninger og analysere inntektsutviklingen blant pensjonister og yrkesaktive.

Arbeidsgruppen skal avgi årlige rapporter med beskrivelse og analyse av utviklingstrekk innen pensjon og arbeidsliv til Arbeidslivs- og pensjonspolitisk råd.»

Vedlegg 3 Statistikk

Statistikk til kapittel 1

Tabell A.1 Antall mottakere av alderspensjon og utgifter til alderspensjon, 2011–2019. Milliarder kroner

	Antall mottakere av alderspensjon i alt	Antall mottakere av alderspensjon 62–66 år	Løpende utgifter
2011	698 662	24 734	135,5
2012	743 514	49 949	150,5
2013	782 473	64 934	164,6
2014	821 536	76 882	179,2
2015	868 507	88 792	190,6
2016	894 185	91 176	201,7
2017	916 672	91 996	211,2
2018	937 447	92 290	221,1
2019	958 822	91 304	234,2

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Tabell A.2 Andel kvinner som tar ut alderspensjon av de som oppfyller vilkårene, 2015–2019. Prosent

Alder	2015	2016	2017	2018	2019
62	29	29	27	24	22
63	37	40	37	34	31
64	43	45	46	44	39
65	51	53	54	54	50
66	56	59	59	60	58
Totalt	42	44	43	41	38

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Tabell A.3 Andel menn som tar ut alderspensjon av de som oppfyller vilkårene, 2015–2019. Prosent

Alder	2015	2016	2017	2018	2019
62	52	52	51	50	46
63	63	63	61	59	57
64	68	69	68	66	64
65	74	74	74	74	71
66	77	77	78	78	76
Totalt	66	67	66	65	62

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Tabell A.4 Andel kvinner og menn som tar ut alderspensjon av de som oppfyller vilkårene, 2015–2019. Prosent

Alder	2015	2016	2017	2018	2019
62	43	43	41	39	36
63	54	54	52	49	46
64	59	60	60	58	54
65	66	67	67	66	63
66	70	71	71	72	70
Totalt	58	58	57	56	52

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Tabell A.5 Anslag for antall som i desember 2019 ikke oppfylte vilkår for uttak av 100 prosent alderspensjon, etter sektor

Sektor	Antall	Andel, prosent
Privat sektor uten AFP	7 429	31,8
Privat sektor med AFP	1 711	7,3
Selvstendig næringsdrivende	2 721	11,7
Uten registrert arbeid	11 481	49,2
Sum	23 342	100,0

Tabellen omfatter aldersgruppen fra 62 år og 1 måned til 67 år og 0 måneder

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Tabell A.6 Anslag for antall som i desember 2019 ikke oppfylte vilkår for uttak av 100 prosent alderspensjon, etter næring

Næring	Antall	Andel i prosent
Varehandel; reparasjon av motorvogner	1 903	21
Eiendomsdrift, forretningsmessig tjenesteyting	1 549	17
Helse- og sosialtjenester	1 304	14
Industri	983	11
Bygge- og anleggsvirksomhet	952	10
Transport og lagring	661	7
Overnattings- og serveringsvirksomhet	601	7
Personlig tjenesteyting	455	5
Jordbruk, skogbruk og fiske	279	3
Undervisning	197	2
Informasjon og kommunikasjon	108	1
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	32	0
Andre næringer / ukjent næring	116	1
Sum	9 140	100

Bare de som er registrert i arbeid i privat sektor er med i tabellen.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Tabell A.7 Anslag for antall som i desember 2019 ikke oppfylte vilkår for uttak av 100 prosent alderspensjon, etter yrke

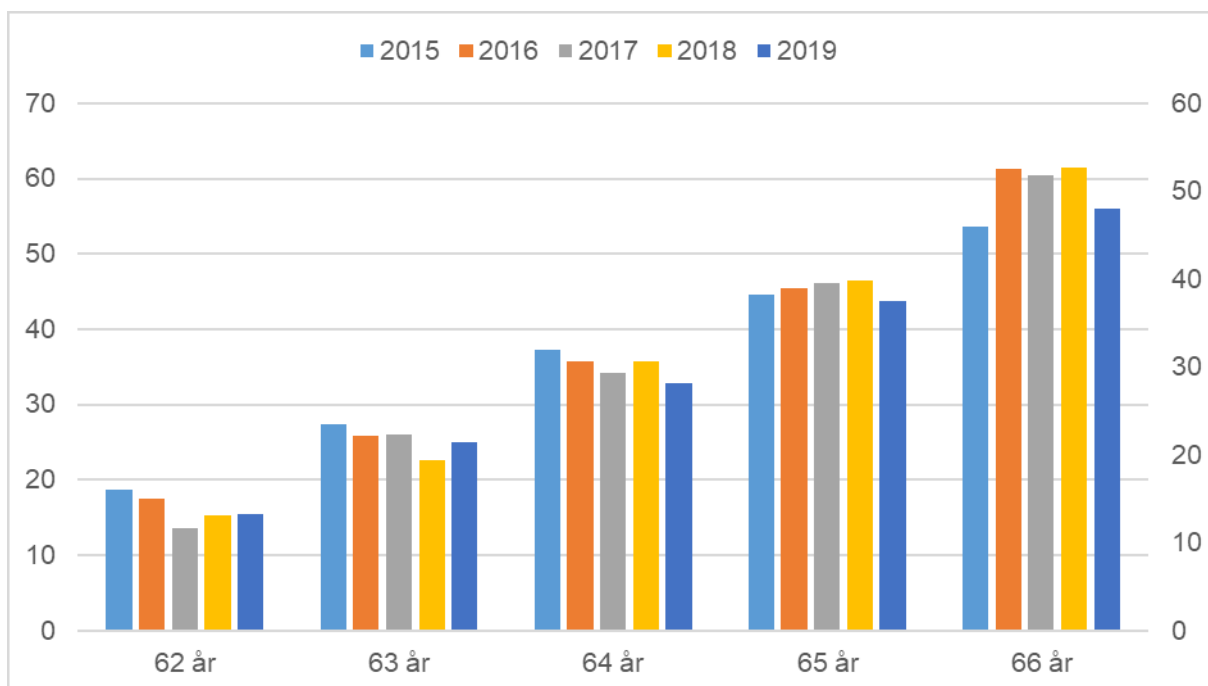
Yrke	Antall	Andel i prosent
Salgs- og serviceyrker	2 794	30,6
Håndverkere	1 230	13,5
Renholdere, hjelpearbeidere mv.	1 148	12,6
Kontoryrker	1 030	11,3
Prosess- og maskinoperatører, transportarbeidere mv.	971	10,6
Høyskoleyrker	828	9,1
Ledere	571	6,2
Akademiske yrker	345	3,8
Bønder, fiskere mv.	220	2,4
Andre yrker	*	*
Sum	9 140	100

Bare de som var registrert i arbeid i privat sektor er med i tabellen.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

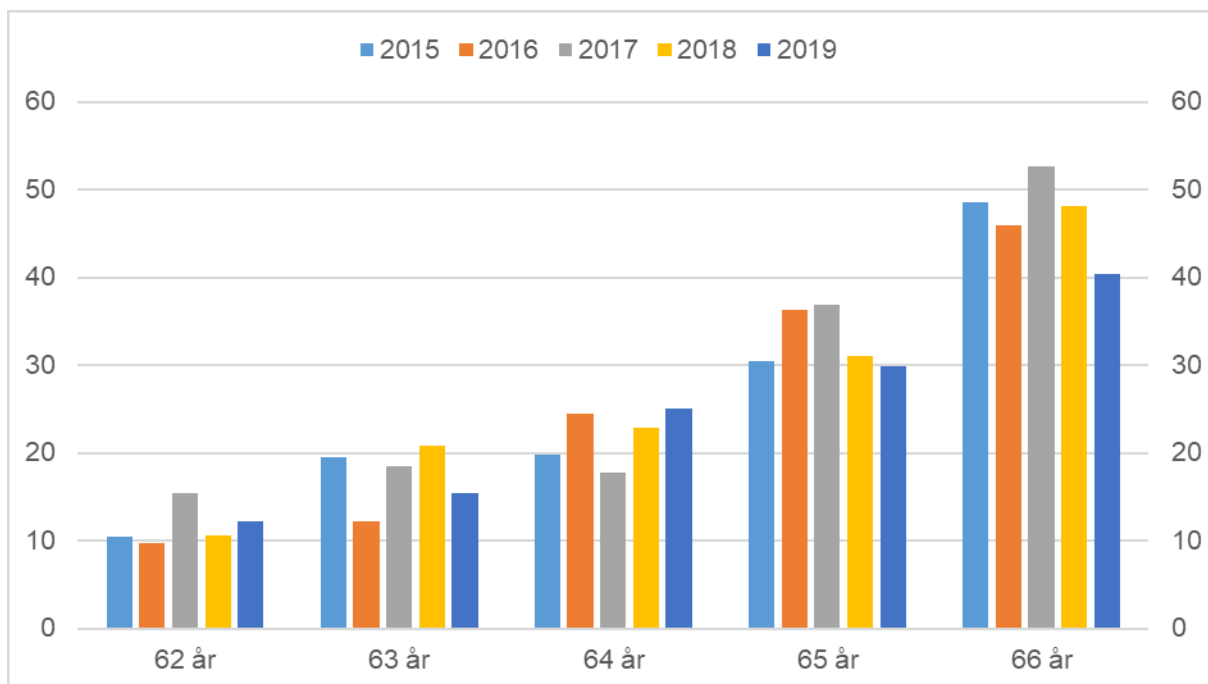
Statistikk til kapittel 4

Figur B.1 Uttaksandeler for AFP i fellesordningen for fylkeskommuner. Kvinner.
Prosent

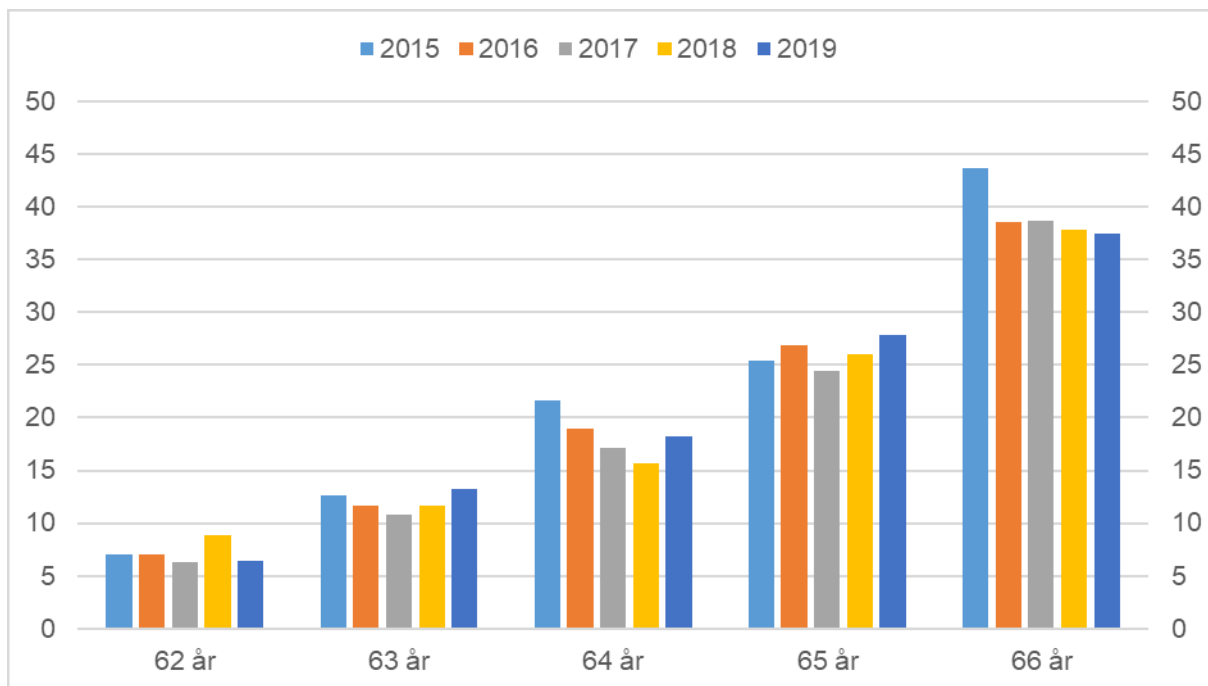
Kilde: KLP

Figur B.2 Uttaksandeler for AFP i fellesordningen for fylkeskommuner. Menn.
Prosent

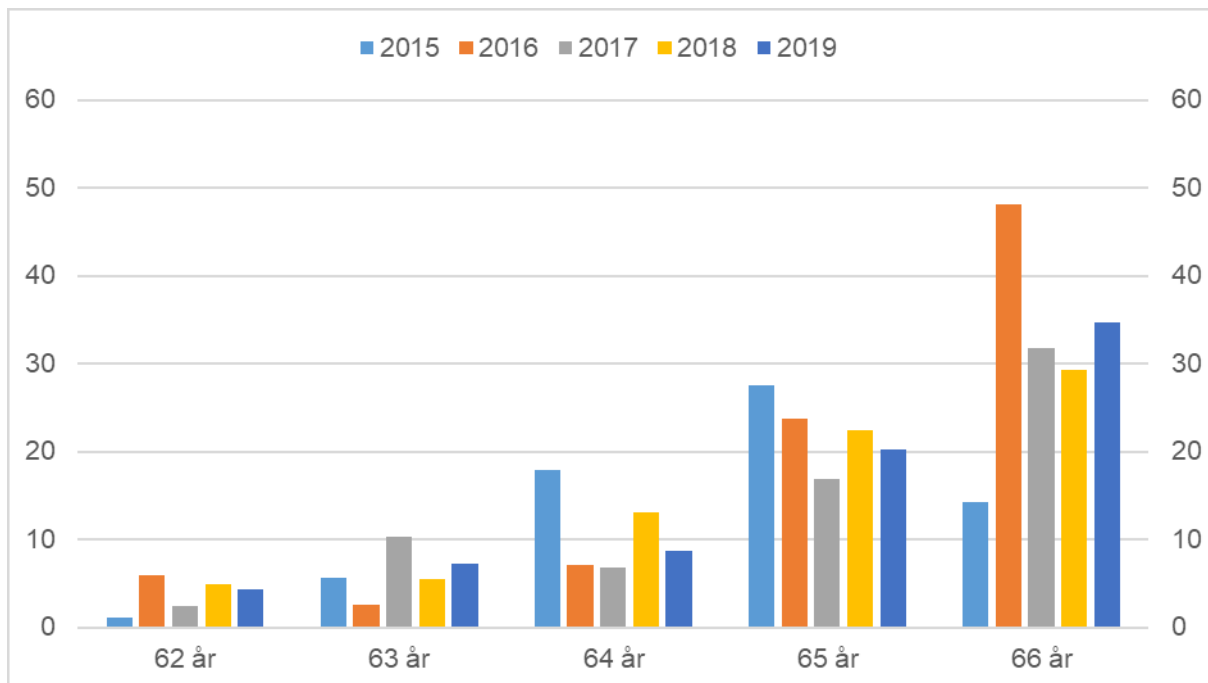

Kilde: KLP

Figur B.3 Uttaksandeler for AFP i pensjonsordningen for sykepleiere. Kvinner.
Prosent

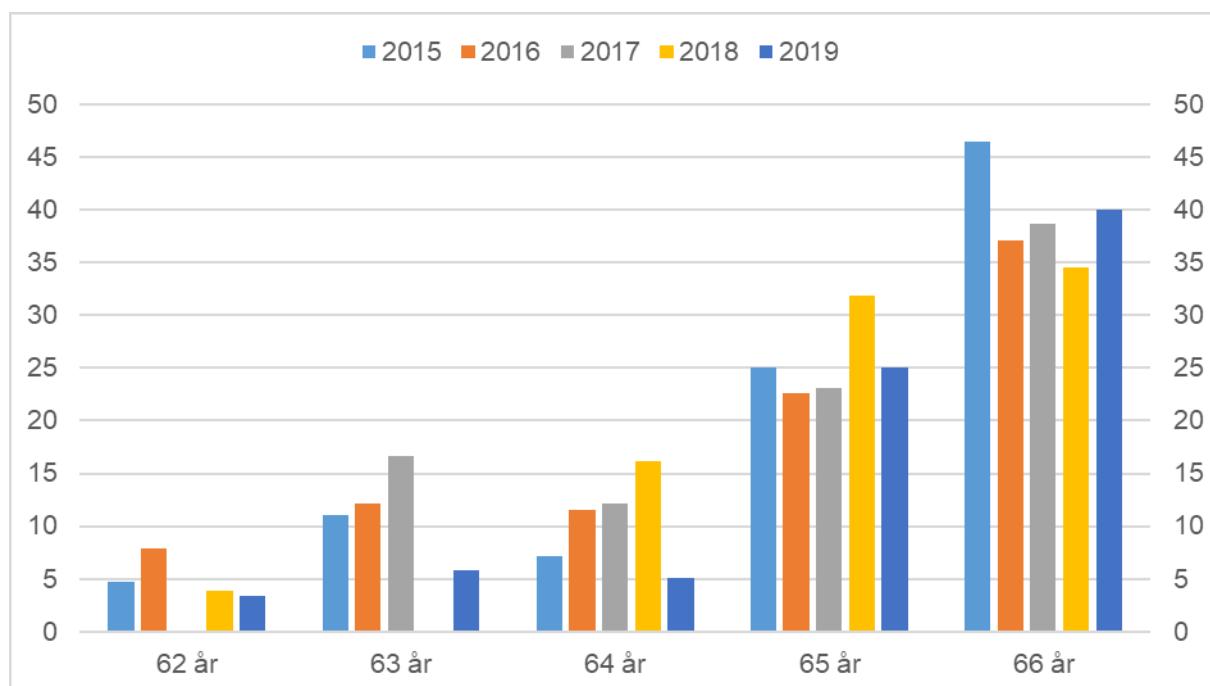

Figur B.4 Uttaksandeler for AFP i pensjonsordningen for sykepleiere. Menn.
Prosent

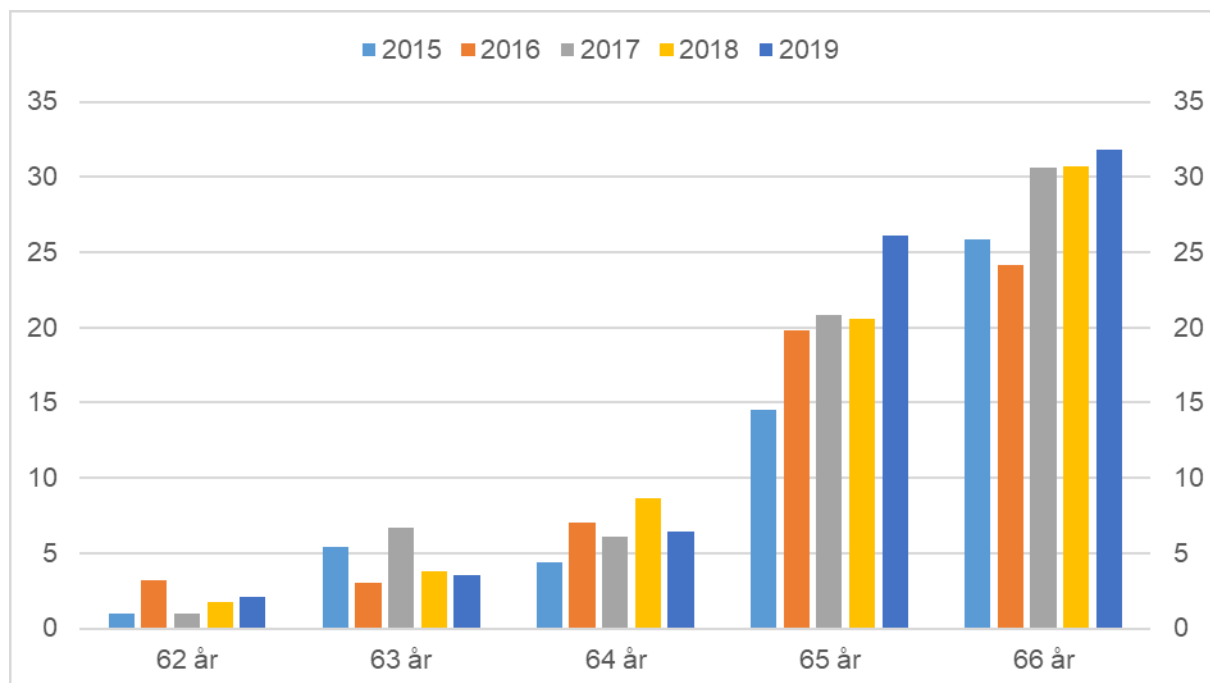
Kilde: KLP

Figur B.5 Uttaksandeler for AFP i pensjonsordningen for sykehusleger. Kvinner.
Prosent

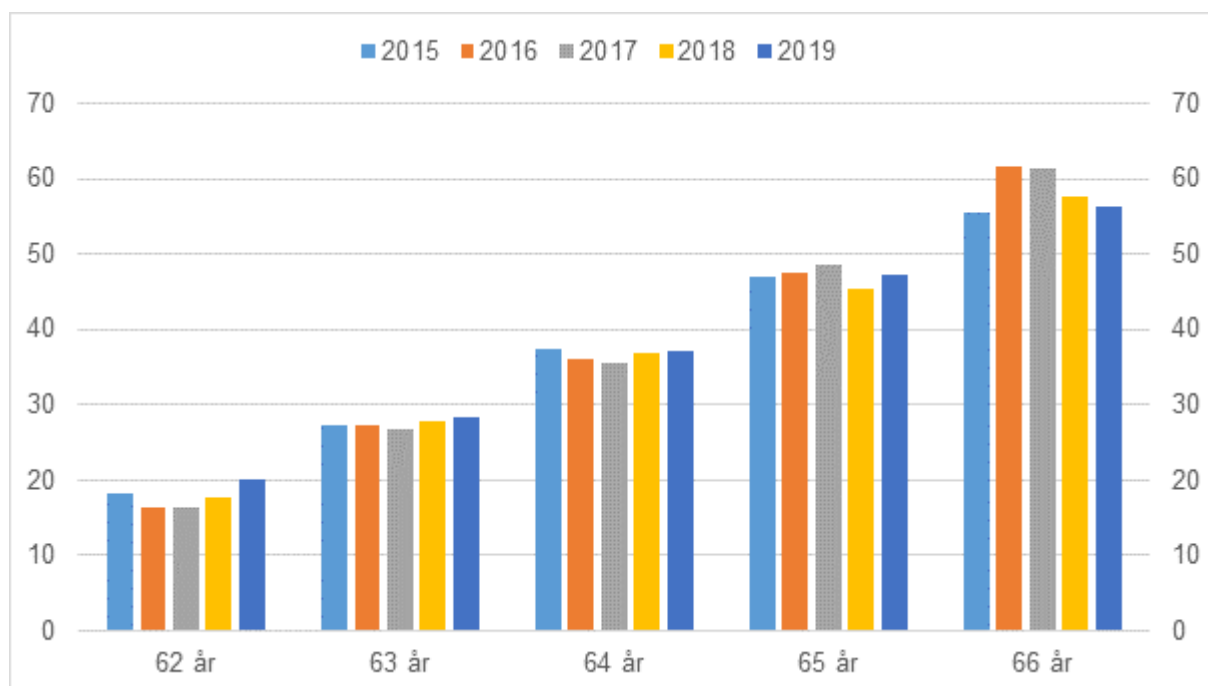
Kilde: KLP

Figur B.6 Uttaksandeler for AFP i pensjonsordningen for sykehusleger. Menn.
Prosent

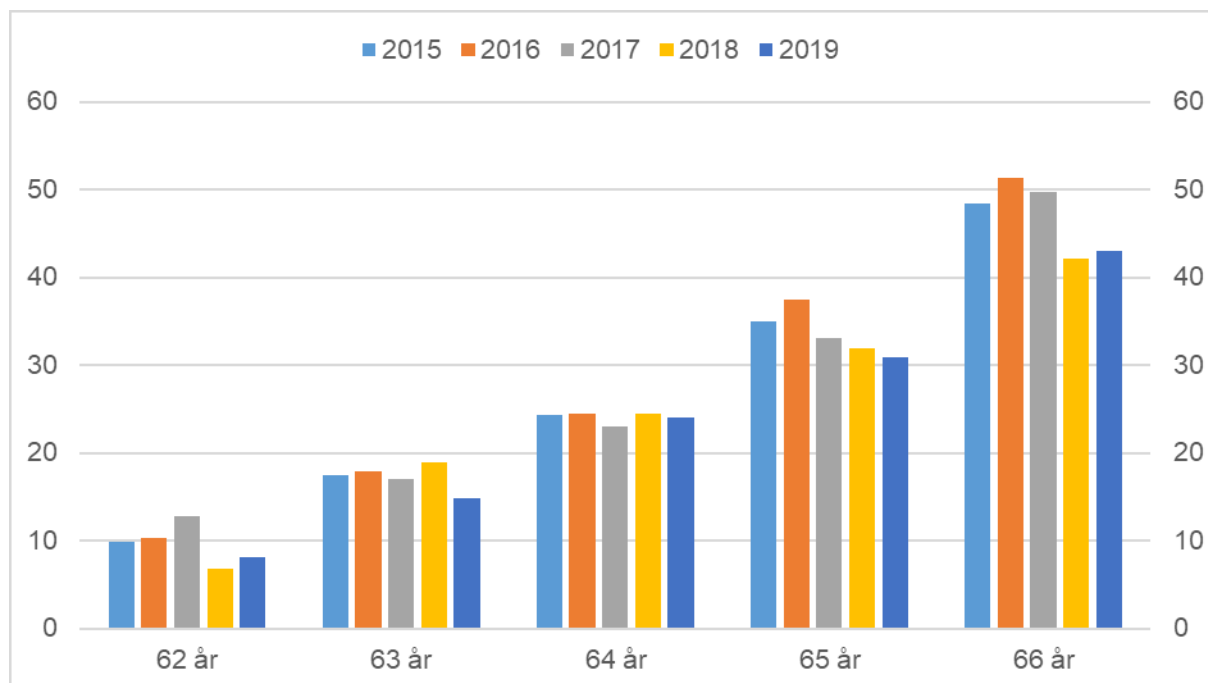
Kilde: KLP

Figur B.7 Uttaksandeler for AFP i fellesordningen for statlige helseforetak. Kvinner. Prosent

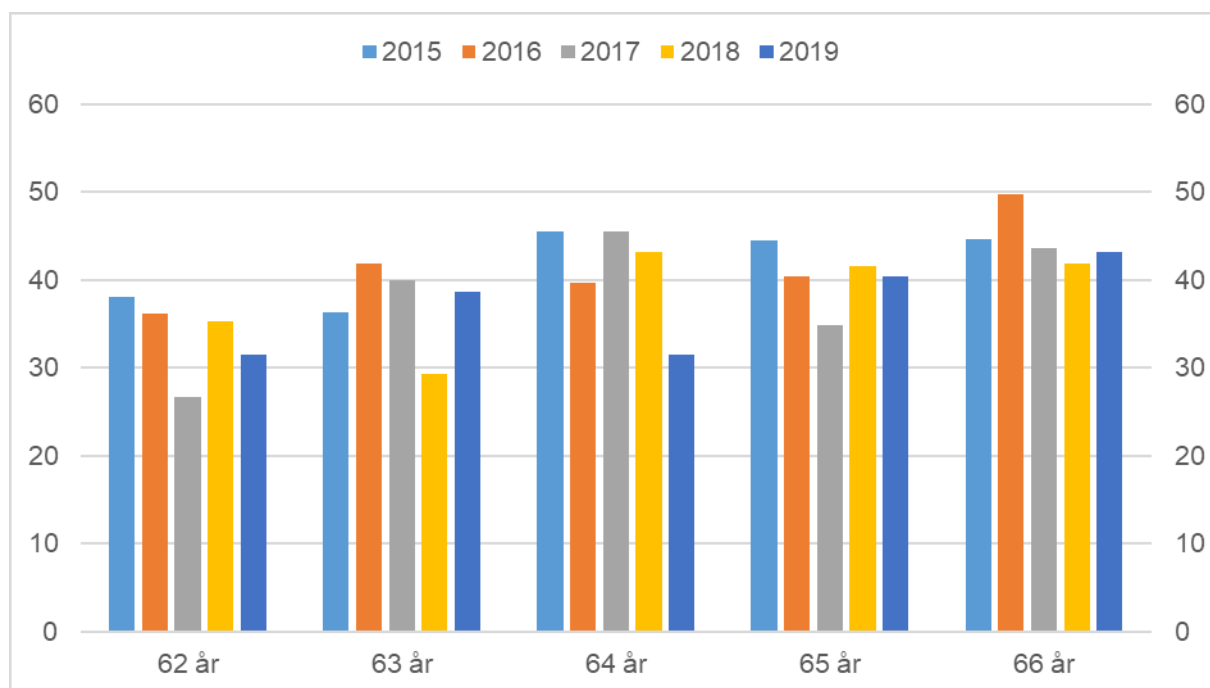
Kilde: KLP

Figur B.8 Uttaksandeler for AFP i fellesordningen for statlige helseforetak. Menn. Prosent

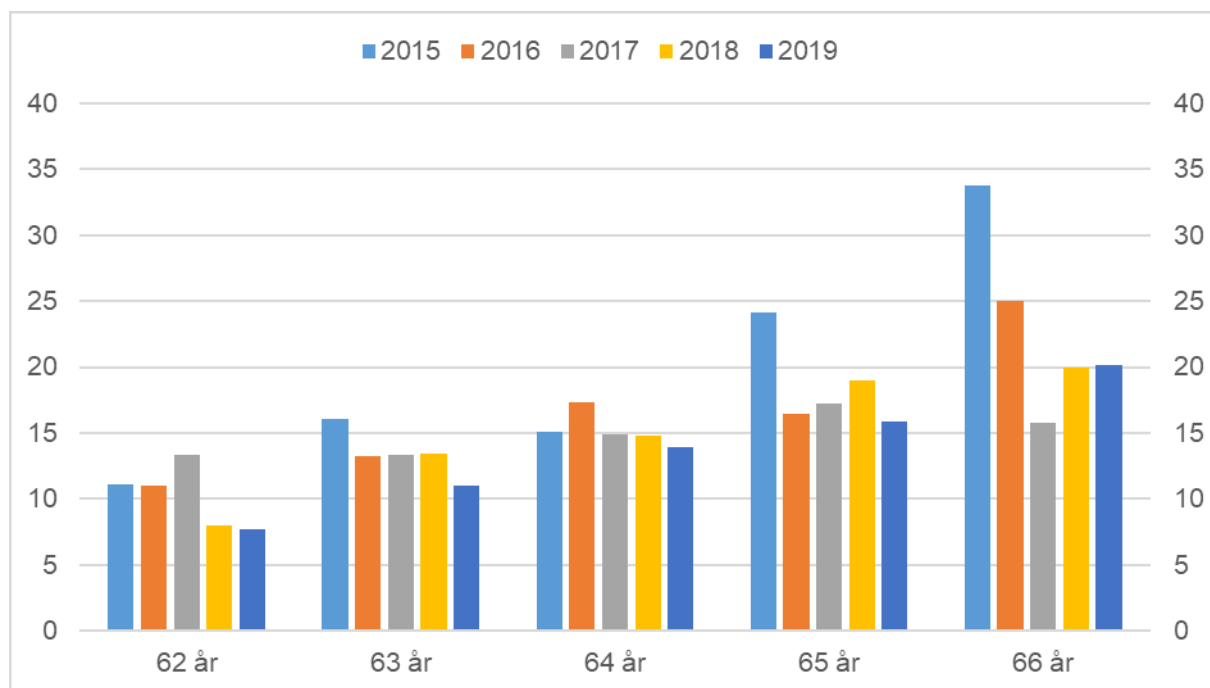
Kilde: KLP

Figur B.9 Uføreandeler i fellesordningen for fylkeskommuner. Kvinner. Prosent

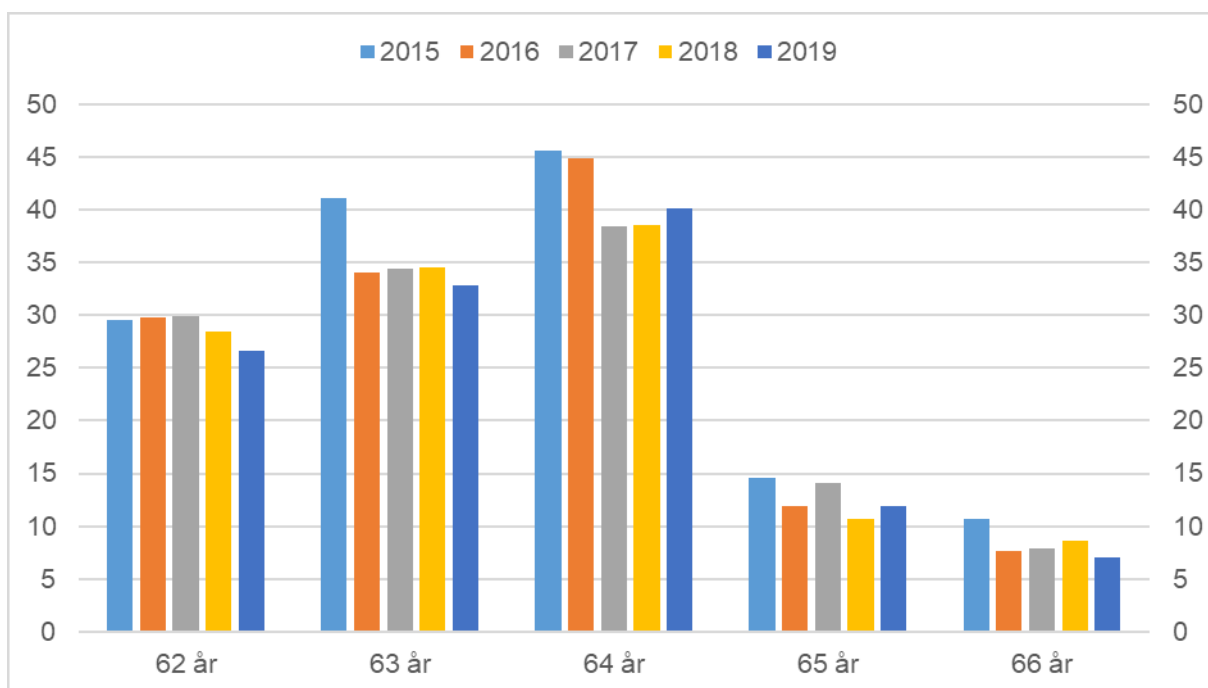
Kilde: KLP

Figur B.10 Uføreandeler i fellesordningen for fylkeskommuner. Menn. Prosent

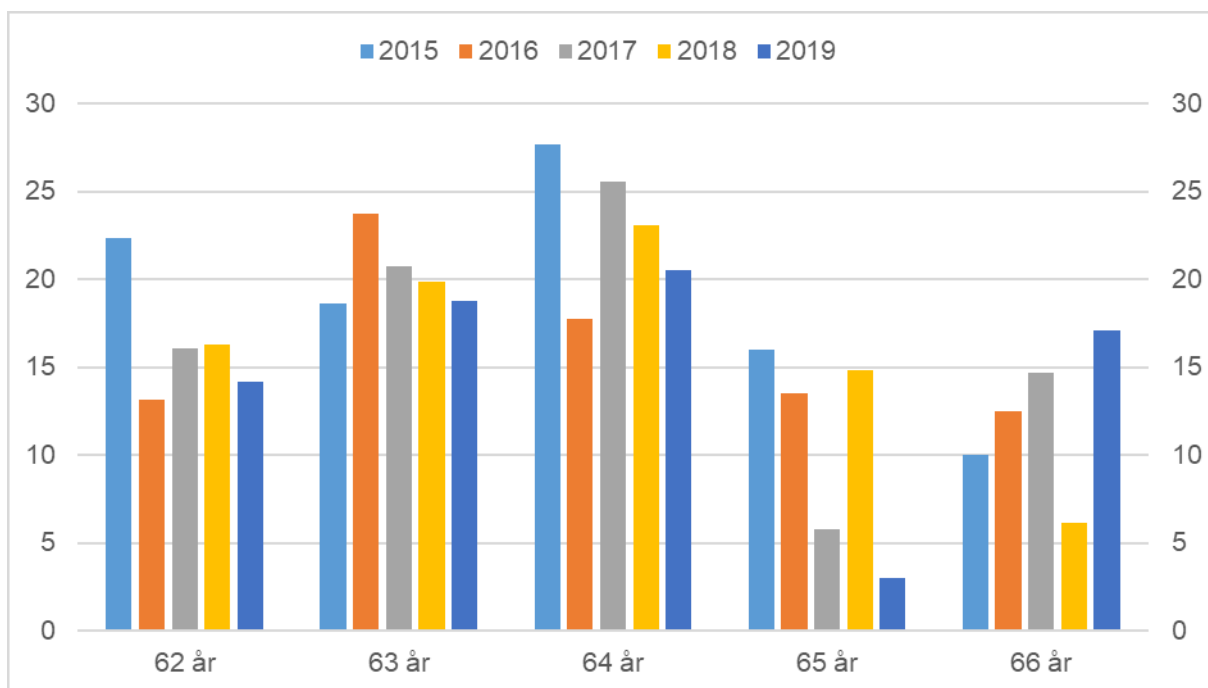
Kilde: KLP

Figur B.11 Uføreandeler i fellesordningen for sykepleiere. Kvinner. Prosent

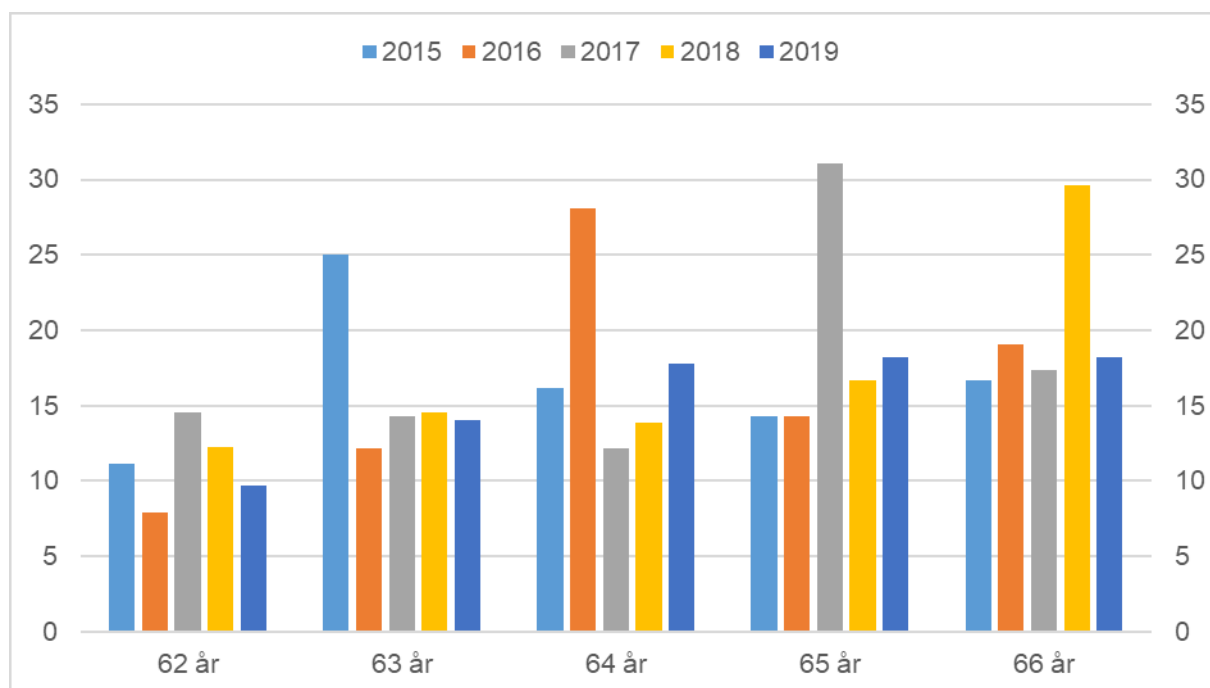
Kilde: KLP

Figur B.12 Uføreandeler i fellesordningen for sykepleiere. Menn. Prosent

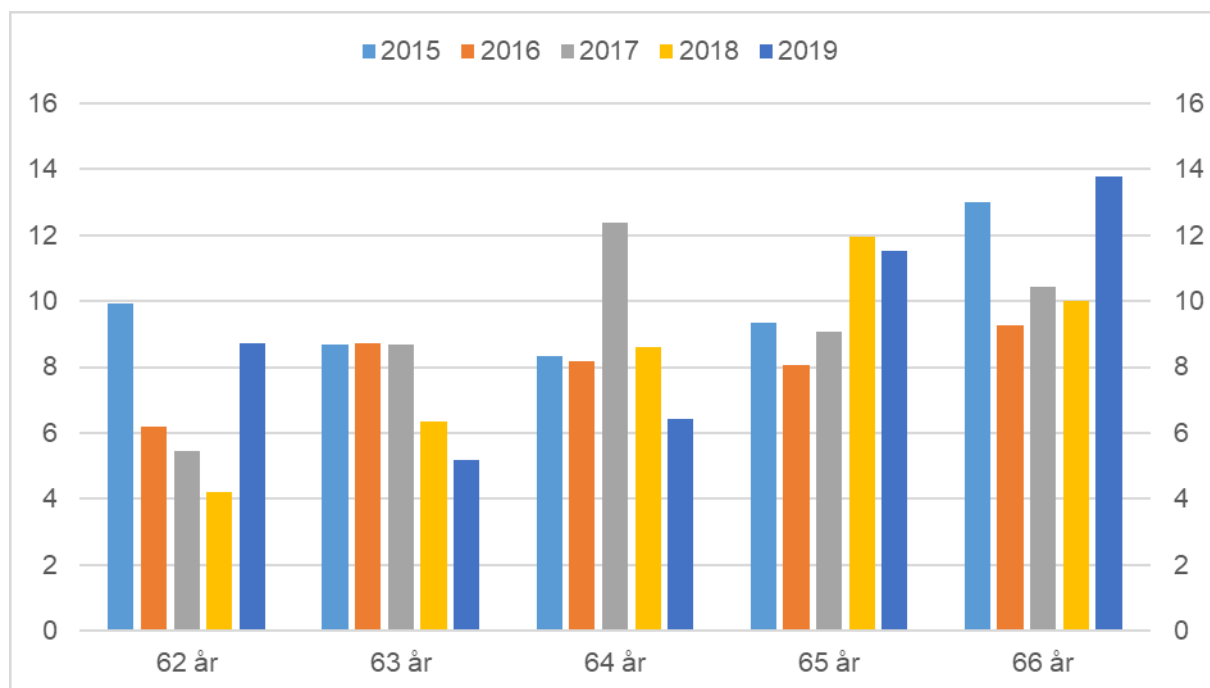
Kilde: KLP

Figur B.13 Uføreandeler i pensjonsordningen for sykehusleger. Kvinner. Prosent

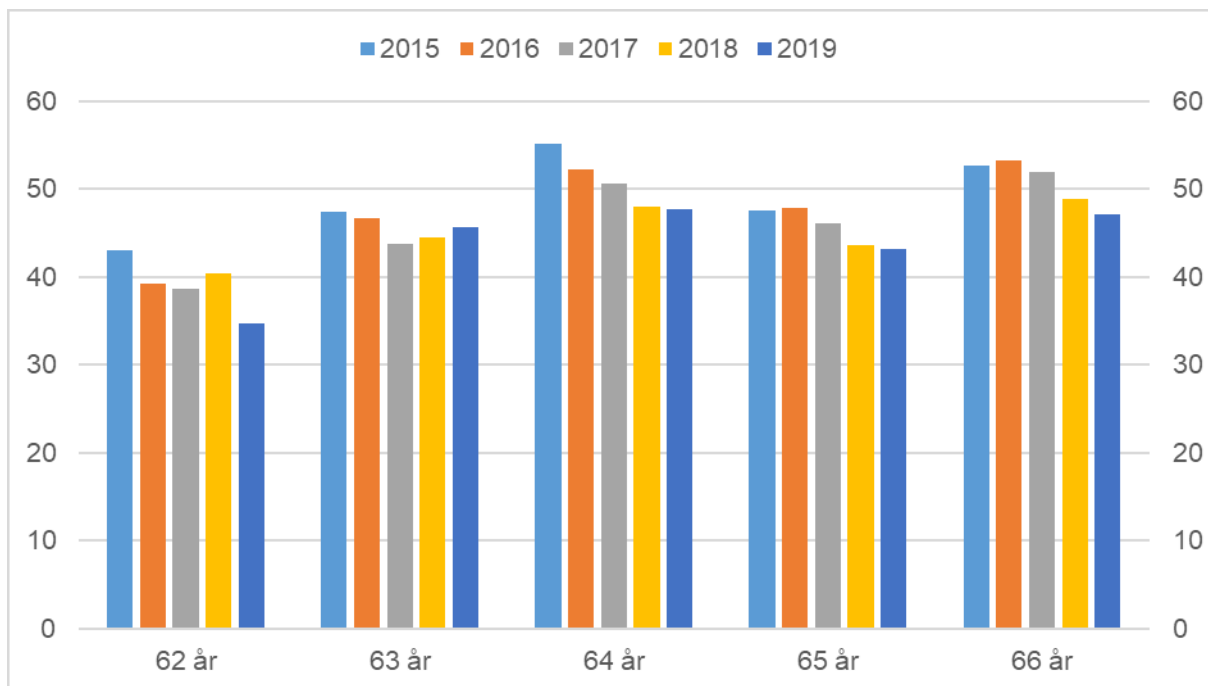
Kilde: KLP

Figur B.14 Uføreandeler i pensjonsordningen for sykehusleger. Menn. Prosent

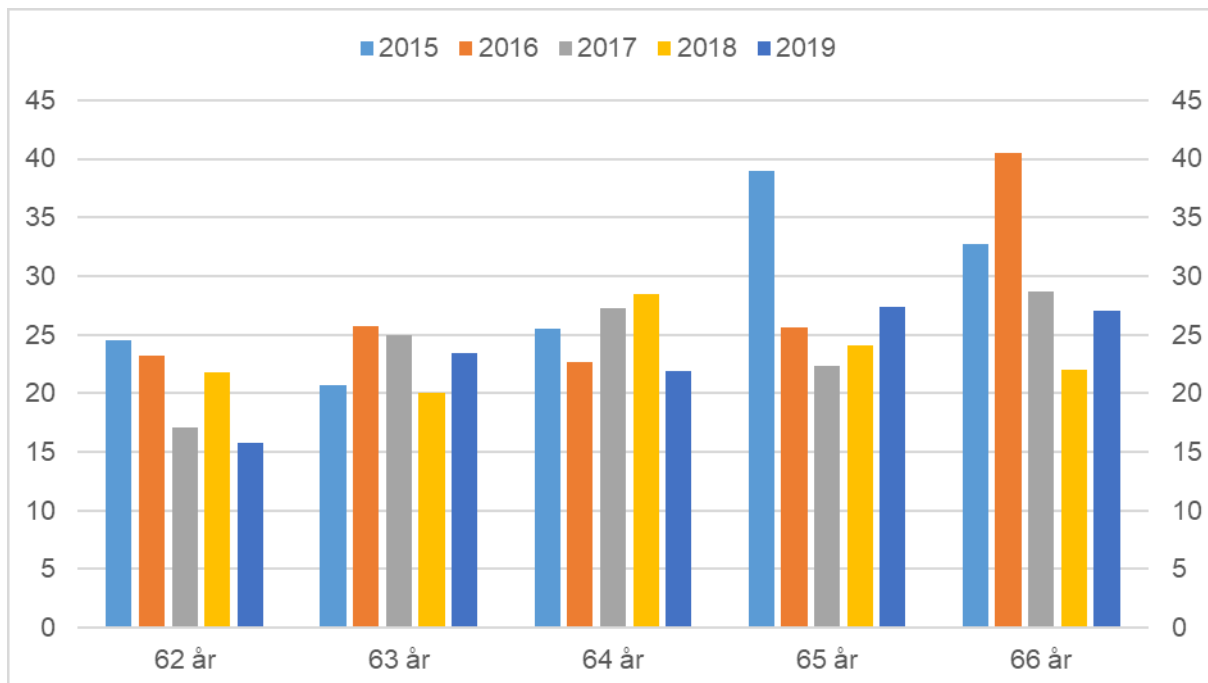
Kilde: KLP

Figur B.15 Uføreandeler i pensjonsordningen for statlige helseforetak. Kvinner. Prosent

Kilde: KLP

Figur B.16 Uføreandeler i pensjonsordningen for statlige helseforetak. Menn. Prosent

Kilde: KLP